

**Правове забезпечення партнерських
відносин держави, територіальних громад
з бізнесом в умовах євроінтеграції:
20-річчя правозастосування
Господарського кодексу України**

Збірник матеріалів
Науково-практичного круглого столу
(м. Київ, 27 червня 2024 року)

Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

2024

Електронне видання локального
використовування на CD-ROM

ISBN 978-617-8084-33-2

© Автори, 2024
© Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України, 2024

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

**Правове забезпечення партнерських
відносин держави, територіальних громад з
бізнесом в умовах євроінтеграції: 20-річчя
правозастосування Господарського кодексу
України**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
учасників Науково-практичного круглого столу

м. Київ, 27 червня 2024 року

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

**Правове забезпечення партнерських
відносин держави, територіальних громад з
бізнесом в умовах євроінтеграції: 20-річчя
правозастосування Господарського кодексу
України**

Збірник матеріалів
Науково-практичного круглого столу
(м. Київ, 27 червня 2024 року)

Київ – 2024

УДК 34:338.242(082)

П-11

Рекомендовано до друку Вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України (протокол № 9 від 24.07.2024 р.)

Правове забезпечення партнерських відносин держави, територіальних громад з бізнесом в умовах євроінтеграції: 20-річчя правозастосування Господарського кодексу України [Електронний ресурс]: збірник матеріалів Науково-практичного круглого столу (м. Київ, 27 червня 2024 р.) / упорядник Поллохович В.І. . К.: Електрон. текст. дані. НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2024. 143 с. 1 електрон. опт. диск (CD-R).

У збірнику представлені наукові доповіді учасників Науково-практичного круглого столу «Правове забезпечення партнерських відносин держави, територіальних громад з бізнесом в умовах євроінтеграції: 20-річчя правозастосування Господарського кодексу України», який відбувся 27 червня 2024 р. у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України. Тематика доповідей учасників стосується широкого кола теоретичних та практичних проблем правового забезпечення взаємодії держави, територіальних громад з бізнесом з урахуванням особливостей євроінтеграційних процесів. Учасники обговорили проблеми правового забезпечення партнерських відносин держави/територіальних громад з бізнесом в ракурсі завдань сучасного суспільства, що включають два блоки: євроінтеграції та повоєнної відбудови, а також приділили увагу питанням формування господарсько-правового механізму відновлення, ролі суб'єктів господарювання в цьому процесі, протидії корупції в приватному секторі економіки, вивченню закордонного досвіду.

Збірник зацікавить наукових і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, докторантів та аспірантів, студентів, які вивчають актуальні проблеми господарського права та процесу, а також суддів, адвокатів та всіх практикуючих юристів.

Матеріали доповідей подано в авторській редакції. Організаційний комітет не несе відповідальності за зміст публікацій, їх відповідність до вимог законодавства і за порушення авторських прав.

ISBN 978-617-8084-33-2

© Автори, 2024

© Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2024

ЗМІСТ

1. **Полюхович Валерій Іванович**, завідувач відділу правової взаємодії бізнесу і держави Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

До 20-ї річниці прийняття Господарського кодексу України: актуальні питання модернізації та розвитку 9

2. **Вінник Оксана Мар'янівна**, головний науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу і держави НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України

Досвід ЄС в регулюванні відносин інституційного державно-приватного партнерства за участю кількох дружніх держав та бізнесу 17

3. **Олефір Віктор Іванович**, головний науковий співробітник відділу відділу правової взаємодії бізнесу і держави Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України

Антикорупційний комплаєнс територіальної громади як інструмент прозорості процесів повоєнної відбудови України 24

4. **Устименко Володимир Анатолійович**, директор Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України, **Джабраїлов Руслан Аятшахович**, заступник директора з наукової роботи Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», доктор юридичних наук, професор

Щодо євроінтеграційної траєкторії трансформації правової системи України **30**

5. ***Бакалінська Ольга Олегівна***, провідний науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор

Стратегія розвитку господарського законодавства та імплементация права ЄС **34**

6. ***Безух Олександр Васильович***, провідний науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук

Проблеми відповідальності в господарських правовідносинах **40**

7. ***Гончаренко Олена Миколаївна***, провідний науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, доцент

Етичність ведення бізнесу та збройна агресія росії **46**

8. ***Шаповалова Ольга Вікторівна***, завідувачка кафедри господарського права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, доктор юридичних наук, професор, ***Вінник Оксана Марянівна***, головний науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу і держави НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України

Роль державно-приватного партнерства як форми інвестування у справі повоєнної відбудови України: проблеми вдосконалення правового регулювання **52**

9. ***Сіщук Ліліана Василівна***, завідувач Лабораторії корпоративного права імені академіка Володимира Луця НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший дослідник

Інтелектуальна власність і корпоративні права: інвестиційна спрямованість **59**

10. ***Андрущенко Лілія Вікторівна***, провідний науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук, доцент

Особи з інвалідністю як суб'єкти господарської діяльності в умовах євроінтеграційних процесів **68**

11. ***Цветков Андрій Михайлович***, науковий співробітник НДІ приватного права та підприємництва імені Ф.Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук

Правові аспекти валютних обмежень введених національним банком України для бізнесу в умовах воєнного стану **76**

12. ***Попович Тетяна Григорівна***, в.о. завідувача лабораторії адаптації законодавства України до права ЄС відділу методології євроінтеграції приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший дослідник, ***Гордов Микола***, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Правове регулювання містобудування України та Польщі (порівняльний аналіз окремих положень) **81**

13. ***Попович Тетяна Григорівна***, в.о. завідувача лабораторії адаптації законодавства України до права ЄС відділу методології євроінтеграції приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший дослідник, ***Титоренко Артем***, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Споживча політика суб'єкта господарювання на шляху до євроінтеграції **84**

14. **Попович Тетяна Григорівна**, в.о. завідувача лабораторії адаптації законодавства України до права ЄС відділу методології євроінтеграції приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший дослідник, **Трилінський Іван**, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Правовідносини маркетингу на різних типах ринків 87

15. **Іванченко Едуард Пилипович**, докторант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук, професор Української технологічної академії

Саморегулювання ринку митних брокерських послуг як пріоритетний напрям модернізації господарського законодавства 92

16. **Зимненко Євгеній Віталійович**, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Продаж права оренди земельних ділянок в процедурі банкрутства як інструмент розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови 98

17. **Нестерук Серій Дмитрович**, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Правове забезпечення партнерських відносин держави і підприємств лісової та деревообробної промисловості в умовах воєнного стану 103

18. **Остапенко Дмитро Миколайович**, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Вестинговий опціон як механізм набуття корпоративних прав співробітниками інноваційних підприємств (стартапів) 108

19. **Рудик Данило Артемович**, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Визначення товарних меж ринку розповсюдження (поширення) та споживання рекламної інформації 114

20. **Сарнавський Максим Олегович**, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Гендерна рівність в умовах війни: виклики та стратегії подолання 119

21. **Тимчук Віталій Олександрович**, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Євроінтеграційний вектор регулювання використання порівняльної реклами 123

22. **Тубань Олександр Вікторович**, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Окремі аспекти партнерських відносин держави і учасників відносин у сфері обігу крипто валют 128

23. **Циганович Олександр Віталійович**, аспірант НДІ приватного права та підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Превентивна реструктуризація боргів як спосіб запобігання банкрутству 132

Полюхович Валерій Іванович, завідувач відділу правової взаємодії бізнесу і держави НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

Щодо 20-ї річниці прийняття Господарського кодексу України та актуальні питання його модернізації

Говорити про проблему існування господарського кодексу, господарського права, господарських судів можна довго. Можна почати з поділу права на приватне та публічне, що запропонований в древньому Римі Доміцієм Ульпіаном, який характерний лише для країн континентальної системи права та зовсім не використовується в англо-американській правовій системі, системі мусульманського права тощо.

Можна звернутись до розгляду проблеми дуалізму приватного права, яка виникла в середньовіччі і яку одні фахівці вважають подоланою, а інші реально існуючою до сьогодні. Бо на сьогодні в більшості провідних країн світу існують як цивільний, так і господарські, торговельні, підприємницькі кодекси. А акти господарського законодавства властиві не лише континентальній системі права але і системі загального права – США і Великобританія.

Існування цих актів зумовлено серед іншого використанням комплексних методів регулювання. Бо метод рівності сторін як основа цивільного права не може бути застосований до господарсько-правових відносин, які поєднують в собі приватні та публічні начала.

Тобто на теоретичному рівні ця дискусія є багато в чому вічною і переможці в ній навряд чи коли будуть.

Проте, на мою думку треба виходити із існуючих реалій. А реалії полягають в тому, що той же господарський кодекс в цьому році має вже 20-річний досвід правозастосування, став органічною частиною як господарського, так і законодавства в цілому.

У нас існує велика кількість кодексів, деякі прийняті ще в перші роки незалежності і діють до сьогодні майже без змін. Проте навколо господарського кодексу виникають постійні дискусії основною причиною яких є не теоретичні новації чи академічні винаходи, а в першу чергу закріплені ним правові статуси суб'єктів господарювання державного сектору економіки та речові права пов'язані з використанням об'єктів державної власності.

Другорядною причиною можна виділити боротьбу юридичних наукових шкіл за вплив на регулювання економічних процесів.

Тому я вважаю, що критерієм оцінки в даному випадку повинні бути не висновки теоретичних дискурсів, а лише практика та відповідний економічний ефект чи результат.

Будь-який законопроект – це складний процес пов'язаний із значними витратами державного бюджету.

Відповідно основним питанням повинно бути – який соціально-економічний, а у даному випадку – який економічний ефект буде від скасування ГК? Конкретно в цифрах?

Чи збільшиться обсяг продукції конкретного ДП, яке стане ТОВ? Чи підвищиться якість продукції реорганізованого суб'єкта? Чи зміниться якість надаваних послуг?

Чим суттєво кращими є практики корпоративного управління порівняно з існуючими системами управління державними і комунальними підприємствами особливо з урахуванням того, що з 2016 року в їх складі передбачена можливість утворення наглядових рад. Тобто по суті в ДП та КП ми маємо схожу управлінську структуру з товариствами.

Тобто, якщо ми розпочинаємо революційні зміни в державному секторі економіки, то повинен бути зрозумілим позитивний економічний ефект для держави і суспільства. Якщо він звичайно є! Як на мене найбільш реальним ефектом може бути лише створення організаційного хаосу та подальші спроби набутти право приватної власності на державне майно в позаприватизаційний спосіб.

Питання в тому, що саме по собі реформування є серйозним стресом для будь-якої системи. Система державного сектору економіки в умовах війни і так дуже вразлива, а додаткові штучно створені стреси може і не пережити. А з іншого боку проводити реформи заради реформ – беззмістовна діяльність, яка напроти може призвести до руйнації діючої системи.

І по суті, якщо законопроект 6013 з 9 вересня 2021 року перебуває в парламенті і до цього часу його доля не визначена. Чи не є це свідченням того, що його прийняття аж ніяк не є першочерговою та нагальною потребою в нашій державі. Тому станом на сьогодні мені вбачається, що скасування ГК є наслідком суб'єктивних мотивів окремих осіб, а не об'єктивною необхідністю для держави.

Що ж тоді є реальною матеріальною метою законопроекту?

На мою думку це не лише бажання, як зазначено у пояснювальній записці, забезпечення «якості закону», але і надання поштовху процесам перерозподілу державного майна, а також збільшення і ускладнення управлінської структури юридичних осіб через корпоратизацію суб'єктів господарювання державної форми власності.

Я не заперечую, що в ряді галузей є потреба для пошуку більш оптимальних та ефективних форм для використання державного майна, а можливо і відчуження його на користь приватного власника. Проте саме відчуження повинно відбуватися через прозорі механізми приватизації та конкурси на відкритій основі, що є найбільш прийнятним способом для забезпечення інтересів суспільства і держави.

Запропоновані в статті 22 законопроекту «Особливості припинення підприємств у перехідний період» механізми передачі майна, що закріплено за державним чи комунальним підприємством на праві господарського відання чи оперативного управління, на користь правонаступника – господарського товариства – в управління за договором управління, в оренду чи у власність шляхом внесення до статутного капіталу на перший поверхневий погляд виглядають простими та логічними. До того ж положення про те, що якщо

власник не прийме жодне рішення у визначений строк, то майно вважається переданим до статутного капіталу господарського товариства – правонаступника у власність, буде на думку авторів законопроекту спонукати власника до своєчасних та осмислених дій. Проте ми розуміємо, що далеко не завжди власники особливо зараз в період дії військового стану спроможні оперативно реагувати на зміни чинного законодавства.

Але саме в цій частині виникають ризики коректного правозастосування. В який спосіб будуть прийматись відповідні рішення про передачу того чи іншого майна в оренду, в управління чи до статутного фонду (у власність), адже таким чином ми маємо можливість безоплатного переходу об'єктів державної, комунальної власності в приватні руки. І хоча в законопроекті є виокремлення щодо певних видів майна та майна, що не підлягає приватизації, загалом процедури переходу з одного речового права у інше потребують конкретизації, щоб закон був, як виділено у пояснювальній записці, «чітким та передбачуваним у своєму застосуванні». І головне повинен діяти основний принцип щодо прозорості процедури відчуження державного майна на платній основі.

У зв'язку з цим особливу увагу привертають запропоновані в Прикінцевих та перехідних положеннях зміни до ряду інших законів України, що пов'язані з питаннями власності на майно в різних сферах суспільних відносин. В більшості з них пропонується стандартне формулювання про те, що суб'єкти «можуть набувати права власності на майно, передане ним у власність». При цьому мова йде не про корпоративізовані підприємства, що перетворені у господарські товариства, де хоча б передбачено формальну юридичну можливість переходу прав власності на майно шляхом внесення до статутного капіталу, а про юридичні особи, що існують в інших організаційно-правових формах. Це такі особи як військові частини Збройних Сил України, державні та комунальні заклади вищої освіти, Національний банк України, Український культурний фонд, державні театри тощо. Не зрозуміло яким чином будуть

набувати права власності на майно, передане ним у власність цієї категорії юридичних осіб державної форми власності.

До того ж в пояснювальній записці вжито стандартне формулювання, що в проекті немає правил та процедур, які можуть містити корупційні ризики.

В зв'язку з цим необхідно особливо звернути увагу на те, що нечіткість розуміння правового статусу окремих установ саме у зв'язку з можливістю набувати ними права власності або відсутність легітимного механізму набуття права власності для окремих категорій юридичних осіб породжує правову невизначеність та відповідно корупційні ризики.

Для ілюстрації можливих організаційно-правових ризиків звернемо увагу на найбільш актуальні станом на сьогодні питання, пов'язані зі Збройними Силами України. Військові частини є публічно-правовими утвореннями і за існуючою класифікацією відносяться до «інших організаційно-правових форм». Вони можуть займатися господарською діяльністю на підставі Закону України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» та бути зареєстровані Міноборони як суб'єкти господарської діяльності. Проте військові частини позбавлені можливості набувати права власності не лише на об'єкти, що передані ним в оперативне управління чи господарське відання, а навіть на результати своєї господарської діяльності. Так, відповідно до ст. 8 Закону України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» кошти, одержані від здійснення військовими частинами господарської діяльності, зараховуються до Державного бюджету України та використовуються виключно на національну оборону відповідно до кошторису Міністерства оборони України. Передати військовій частині будь-який об'єкт у власність юридично неможливо. Це не позбавляє її приймати участь в господарських відносинах на господарському обороті. Водночас, можливе скасування Господарського кодексу України у зв'язку із набранням чинності Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» в представлений редакції видаляє із правового обігу таку правову категорію як

«господарська діяльність», а відповідно і будь-яка господарська діяльність у Збройних Силах України також втрачає свою легітимну основу.

До прикладу недостатньої правової визначеності розглянемо запропоновану редакцію статті 5 Закону України «Про залізничний транспорт», де серед іншого зазначено: «АТ «Укрзалізниця» не може відчужувати, передавати в користування, оренду, лізинг, концесію, управління, заставу, вносити до статутного (складеного) капіталу суб'єктів господарювання майно, що є державною власністю та передано АТ «Укрзалізниця» у власність, на іншому речовому праві...» Вираз «що є державною власністю та передано АТ «Укрзалізниця» у власність» сам по собі містить пряме протиріччя. Майно є власністю або держави, або товариства. Не може бути одночасно два власника на одне майно – це є базовий принцип права. Власник може бути лише один. Він без відчуження майна може лише делегувати окремі свої права та відповідні повноваження щодо належного йому об'єкту. Саме для цього існує закріплений перелік речових прав відмінних від права власності. Для здійснення господарської діяльності використовуються існуючі речові права господарського відання, оперативного управління, оренди, сервітути, емфітévзис, суперфіцій, в окремих випадках особливий вид права власності - право довірчої власності, які забезпечують володіння та користування майном власника при цьому без права розпорядження.

В ч. 3 п. 12 Прикінцевих та перехідних положень зазначено «Державне та комунальне майно, що раніше було закріплене за органом державної влади, органом місцевого самоврядування, державною чи комунальною організацією (установою, закладом), може бути передано їм управління, оренду або на іншому речовому праві, зокрема, на праві узуфрукту.»

Як ми бачимо пропонується використання права узуфрукту, яке нам знайому з римського права, і передбачає можливість користування чужим майном з правом присвоєння доходів від нього, але з умовою збереження його цілісності, цінності та господарського призначення.

Проте в чинному законодавстві України відсутні відповідні норми, якими б конкретизувались та визначались правила використання цього права. То незрозуміло яким чином ми можемо запускати в правовий обіг термінологію та правові механізми без їх деталізованого визначення в чинному законодавстві.

Це свідчить про настрої та бажання окремих осіб просто зламати існуючу систему державної власності і відповідних речових прав, а потім вже в правовому хаосі щось мов би створювати.

Таким чином, не заперечуючи необхідність розвитку існуючих речових прав, потрібно щоб це був дійсно розвиток якості закону за для чіткості та передбачуваності у своєму застосуванні, а не створення правового безладу та хаосу з наступним привласненням державного майна явочним порядком.

Щодо корпоратизації державних підприємств, то як зазначено вище станом на сьогодні значна частина державного сектору економіки корпоратизована, а щодо окремих існуючих державних підприємств постає питання щодо доцільності спонукання їх до корпоратизації, а відповідно створення додаткових управлінських структур, притаманних товариствам.

Достатньо складно оцінити економічну доцільність корпоратизації такого державного підприємства як ДП «НАЕК Енергоатом» чи казенних підприємств, виробничий цикл яких повністю замкнутий на державні потреби, за умовами їх господарювання неможлива вільна конкуренція, а виробництво ними суспільно необхідної продукції не може бути рентабельним. Для таких дій необхідна обґрунтована аргументація економічного характеру, аналіз аналогічного досвіду провідних країн світу, а не лише бажання спрощення правового регулювання.

Інша справа, що чинний ГК потребує реформування і адаптації до європейського законодавства. Але це окрема розмова про напрями реформування та модернізацію господарського законодавства в цілому. Тобто я пропоную рухатись не революційним, а еволюційним шляхом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проект Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» від 6013 від 09.09.2021 року. Офіційний веб-портал Верховної Ради України: URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72707.

2. Закону України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України». Офіційний веб-портал Верховної Ради України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1076-14#Text>.

Вінник Оксана Мар'янівна, головний науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу і держави НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

Досвід ЄС в регулюванні відносин інституційного державно-приватного партнерства за участю кількох дружніх держав та бізнесу

В сучасних умовах повномасштабної війни, розв'язаної російською державою проти України, вельми актуальними для українського суспільства є захист від агресора і відбудова зруйнованого ним, що потребує колосальних коштів [1; 2; 3]. Відтак, особливої ваги набула проблема залучення коштів дружніх держав та бізнесу на відбудову України на засадах, що забезпечують їм певні вигоди, оскільки безкоштовна допомога досить обтяжлива для країн-донорів. Таким економіко-правовим механізмом є інвестування, оскільки інвестор має більш значні можливості, ніж донор, серед яких: можливість участі в управлінні інвестиціями та контролю за їх використанням, від чого залежить позитивний результат інвестування у формі отримання прибутку від ефективно реалізації вкладених інвестицій в суспільно-важливі проекти.

Розширення можливостей для залучення інвестицій значною мірою забезпечує вдосконалення нормативно-правового регулювання інвестування. Йдеться про різні механізми, серед яких вельми актуальне в умовах війни страхування інвестицій [4], що покладається на ЕКА (експортно-кредитне агентство, а також державна підтримка інвестиційних проектів із значними інвестиціями [5; 6]. Разом з тим, вищезазначені правові механізми можуть забезпечити акумулювання приватних коштів в межах 130 млрд.дол. [7], хоча на відбудову потрібна більш значна сума – біля 500 млрд.дол. станом на кінець 2023 р. [1]. Проте в Українській державі та її органах місцевого самоврядування інвестиційні можливості доволі обмежені з огляду на втрати від війни та необхідність щоденних витрат на усунення наслідків ворожих обстрілів, потреб армії та поточних витрат. Отже, без залучення інвестицій інших держав не

обійтися, що потребує відповідні економіко-правові механізми, пошук яких має стати одним з пріоритетів нашої держави. У пригоді стане досвід ЄС в регулюванні відносин інституційного державно-приватного партнерства за участі кількох дружніх держав – членів ЄС, правовий механізм якого визначається Регламентом 2021/2085 від 19 листопада 2021 р. [7] «Про заснування спільних підприємств у рамках Horizon Europe [8] та скасування Регламентів (ЄС) № 219/2007, (ЄС) № 557/2014, (ЄС) № 558/2014, (ЄС) № 559/2014, (ЄС) № 560/2014, (ЄС) № 561/2014 та (ЄС) № 642/2014» (далі – Регламент 2021/2085).

Важливість цього правового механізму для України полягає в тому, що він, по-перше, забезпечує об'єднання зусиль на боці державного партнера кількох дружніх держав, а, отже, і можливість акумулювання дуже значних ресурсів для реалізації пріоритетних і спільних для цих країн інвестиційно-інноваційних проєктів, і, по-друге, використання корпоративної (за термінологією зазначеного Регламенту – інституційної) форми ДПП шляхом створення/використання партнерами (державними і приватними) спільного підприємства, що дозволяє більш ефективно, ніж за договірної форми ДПП, здійснювати управління інвестиціями партнерів та контроль за ефективністю їх використання. Разом з тим, Закон України «Про державно-приватне партнерство» [9] не містить положень про корпоративну/інституційну форму ДПП, як і можливість участі на боці державного партнера, крім Української держави та/або територіальної громади в особі уповноважених органів, інших держав, дружніх до України. Членство нашої держави в ЄС забезпечило б можливість використання визначеного Регламентом 2021/2085 партнерства, проте це залишається лише в перспективі, а інвестиції залучати вкрай потрібно зараз.

Зазначений Регламент закріплює особливості застосування інституційної (корпоративної) форми державно-приватного партнерства/ДПП загальноєвропейського рівня в рамках програми Horizon Europe [8] щодо заснування 9 спільних підприємств (далі – СП) як державно-приватних

партнерств для: зміцнення та інтеграція наукового, інноваційного та технологічного потенціалу та співпраці; вирішення проблем глобальних викликів; покращення впровадження інноваційних рішень, спрямованих на вирішення проблем клімату, навколишнього середовища, охорони здоров'я та інших глобальних проблем; сприяння стратегічним пріоритетам Європейського Союзу (ЄС) та економічному зростанню та ін. Членами передбачених зазначеним актом спільних підприємств є: *держави-учасниці ЄС; члени-засновники* (будь-які юридичні особи, засновані в державі-члені, країні, асоційованій з Horizon Europe, або міжнародній організації, яка визначена як член спільного підприємства відповідно до зазначеного Регламенту або одного з його додатків); *асоційовані члени* (юридичні особи, засновані в державі-члені, країні, асоційованій з Horizon Europe, або міжнародній організації, які приєднуються до спільного підприємства шляхом підписання листа-зобов'язання відповідно до встановлених вимог). Отже, засновниками та учасниками подібних інституційних ДПП можуть бути кілька дружніх держав (відповідно до Регламенту – члени ЄС) та суб'єкти підприємництва, спроможні виконати інвестиційні зобов'язання та інші обов'язки приватних партнерів. Для України цей досвід важливий з огляду на можливість залучення до реалізації пріоритетних інвестиційно-інноваційних проектів, які потребують великих коштів, не лише суб'єктів бізнесу (вітчизняного та іноземного) та України в особі уповноважених органів, а й держав, що мають намір та можливість надати підтримку нашій країні в реалізації таких проектів в іншій, ніж безоплатна допомога, формі.

Регламент 2021/2085 встановлює досить жорсткі вимоги до спільного підприємства/СП за участі партнерів інституційного ДПП, ґрунтовно визначаючи загальні вимоги та такого СП, а саме щодо: мети і принципів створення СП, оперативних цілей та завдань таких СП, правового становища членів та партнерів СП, їх внесків; організаційної структури СП, в тому числі органів СП (правління, виконавчий директор, дорадчі органи, серед яких – група представників держав-членів та асоційованих держав, які беруть участь в

СП, науковий консультативний орган, а також група зацікавлених осіб як факультативний орган); фінансового забезпечення, звітності, аудиту, внутрішніх ревізій та ін.; до персоналу СП, їх привілеїв, імунітету, відповідальності, порядку вирішення конфлікту інтересів; припинення СП. Друга частина зазначеного Регламенту присвячена особливостям правового становища окремих СП (Circular Bio-based Europe, «Чиста авіація», СП з виробництва чистого водню, Європейського залізничного СП, СП Global Health EDCPT3, СП «Інноваційна ініціатива у здоров'ї», СП «Ключові цифрові технології», СП щодо дослідження Єдиного європейського неба ATM Research 3 Joint Undertaking, СП Smart Networks and Services), в т.ч. особливості визначення участі представників партнерів в органах СП при голосуванні за прийняття ними рішень (зазвичай це пов'язується зі ступенем виконання партнерами своїх інвестиційних зобов'язань перед партнерством). Частина 3 Регламенту містить Прикінцеві положення, в тому числі: щодо моніторингу та оцінки діяльності СП, підтримки з боку приймаючої держави, особливості початкової роботи СП Global Health EDCPT3 та СП Smart Networks and Services; щодо скасування низки регламентів; щодо правонаступництва всіх СП, правове становище яких регулюється зазначеним Регламентом, а також положення щодо набрання ним чинності.

Навіть цей короткий аналіз Регламенту 2021/2085 свідчить про визнання Європейським Союзом важливості інституційної (корпоративної) форми ДПП за участі держав-членів ЄС та бізнесу для вирішення стратегічних завдань ЄС. Ґрунтовність регулювання зазначених відносин (175 статей) має на меті забезпечення ефективності функціонування такого партнерства, попередження зловживань в процесі функціонування створеного партнерами СП, а також урахування особливостей окремих СП щодо реалізації поставлених перед ними завдань в певних сферах.

Разом з тим, використанню потенціалу інституційного ДПП в Україні заважає чинне нормативно-правове регулювання, а сама, лаконізм Закону України «Про державно-приватне партнерство» [10], в якому відсутня навіть

згадка про таку форму ДПП, а тим більш – про можливість співпраці в межах одного ДПП двох і більше держав (України та дружніх країн) нарівні з представниками бізнесу. Однак, крім прогаєин в Законі України «Про державно-приватне партнерство», існує і міжнародна правова складова, адже в подібному до європейського партнерстві мають брати участь дві і більше держав і приватний бізнес, а, отже, між такими державами мають бути відповідні договірні відносини. Бажане для України членство України в ЄС вирішило б цю проблему при встановленні партнерства за участю держав-членів ЄС, проте таке членство лише в перспективі. Отже, врахування цього вельми корисного для нашої держави досвіду можливе шляхом відповідного вдосконалення положень Закону України про ДПП, якому слід передбачити можливість (1) застосування інституційної/корпоративної форми ДПП, визначивши умови та порядок її застосування, а також (2) участі в партнерстві на боці державного партнера не лише України та/або територіальних громад в особі уповноважених органів, а й дружніх держав, з якими Україна має відповідні угоди щодо реалізації певних інвестиційно-інноваційних проектів в межах ДПП. Подібні зміни в правовому регулюванні сприяли б справі повоєнної відбудови, що потребує величезних коштів, за рахунок залучення до партнерства дружніх держав в якості інвестора-партнера, а не обтяжливої ролі донора, який до того ж позбавлений реальної можливості контролювати використання наданої ним допомоги. Корпоративна/інституційна ж форма ДПП дозволяє партнерам брати постійну та значно активнішу, ніж за суто договірного партнерства, участь в реалізації проектів ДПП, і як така заслуговує на закріплення в Законі «Про державно-приватне партнерство».

Вдосконалення правового забезпечення ДПП – це складова комплексу засобі для посилення національної безпеки [11], оскільки забезпечує економічну та інші її складові, сприяючи реалізації стратегічно важливих для України інвестиційно-інноваційні проектів як в оборонній, так і інших сферах, критично важливих для нашого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову. <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released> (дата звернення: 22 травня 2024 р.).
2. Скільки Україні коштує війна: Шмигаль ошелешив сумою. URL : <https://tsn.ua/ato/skilki-ukrayini-koshtuye-viyna-shmigal-osheleshiv-sumoyu-2383519.html> (дата звернення: 26.08.2023).
3. Завдані російським вторгненням збитки екології сягають 2 трильйонів гривень, - Міндовкілля. URL https://censor.net/ua/news/3439896/zavdani_rosiyiskym_vtorgnennyam_zbytku_ekologiyi_syagayut_2_trylyioniv_gryven_mindovkillya (дата звернення: 27.08.2023).
4. Про внесення змін до Закону України "Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності" щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків: Закон України від 22.11.2023 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3497-20#Text> (дата звернення: 15.05.2024).
5. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні: Закон України від 17.12.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> (дата звернення: 26.05.2024).
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації інвестиційних проектів із значними інвестиціями: Закон України від 9 серпня 2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3311-20#Text> (дата звернення: 26.05.2024).
7. АНАСТАСІЯ ЖАРИКОВА (2023). Україна може залучити до \$130 млрд приватних коштів на відбудову: у Світовому банку розповіли як. <https://www.epravda.com.ua/news/2023/10/26/705889/> (дата звернення: 11.11.2023).
8. Council Regulation (EU) 2021/2085 of 19 November 2021 establishing the Joint Undertakings under Horizon European and repealing Regulations (EC) No 219/2007, (EU) No 557/2014, (EU) No 558/2014, (EU) No 559/2014, (EU)

No 560/2014, (EU) No 561/2014 and (EU) No 642/2014 . ST/12156/2021/INIT. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32021R2085> (дата звернення: 26.03.2023).

9. Horizon Europe - Research and innovation. URL : https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en (дата звернення: 26.05.2024).

10. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 1 липня 2010 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 26.05.2024).

11. Стратегія національної безпеки України: затв. Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12> (дата звернення: 26.05.2024).

Олефір Віктор Іванович, головний науковий співробітник відділу відділу правової взаємодії бізнесу і держави Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України

Антикорупційний комплаєнс територіальної громади як інструмент прозорості процесів повоєнної відбудови України

Широкомасштабне вторгнення Росії до України призвело до жахливих втрат та руйнувань, наслідки яких відчутні як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні.

Сукупні економічні, соціальні та інші втрати України станом на кінець 2023 року становлять майже 486 мільярдів доларів.

Потреби на відбудову України складають майже 486 мільярдів доларів. З них на швидке відновлення потрібно витратити 15 мільярдів доларів. Ми бачимо, що за останній рік потреби на відбудову продовжили зростати. Особливо зростання помітно в житловому секторі, де через дії ворога зруйновано чи пошкоджено 10% від усього фонду житла¹

За попередніми оцінками, масштаби руйнувань інфраструктури під час непрямих втрат економіки становить \$ 265, 6 млрд^{2,3}. Для того щоб відбудувати кожну громаду, зробити міста, села та селища кращими, якіснішими для життя, а наслідки війни обернути на нові можливості, Україні необхідно реалізувати масштабну програму відновлення. Планування дій з відбудови України має передбачати активне залучення інститутів

¹ Уряд і Світовий банк представили RDNA3: потреби на відбудову України складають вже майже 486 мільярдів доларів, режим електронного доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-i-svitovyi-bank-predstavlyu-rdna3-potreby-na-vidbudovu-ukrainy-skladaiut-vzhe-maizhe-486-miliardiv-dolariv>

² Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову, режим електронного доступу: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>

³ Ukraine rapid damage and needs assessment (RDNA3), february 2022 – december 2023, https://documents1.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/pdf/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a.pdf?_gl=1*1400it2*_gcl_au*MTEzNjUzNzg3Ny4xNzI3MTY4NjMw

громадянського суспільства, впровадження механізмів моніторингу та звітування, а також налагодження системи управління корупційними ризиками на усіх рівнях – як на національному, так і місцевому. Запобігання та виявлення корупції в умовах війни є особливо актуальною темою, адже недопущення корупційних проявів є запорукою того, що Україна в майбутньому зможе посісти гідне місце в європейській спільноті. Тому надзвичайно важливо, щоб робота ОМС була відкритою та прозорою через побудову ефективної комлаєнс-системи в громаді.

Утворення громад, як одне із завдань децентралізації, має за мету забезпечення їх розвитку. Поняття «розвиток» різні дослідники трактують по різному, проте більшість вважає розвиток як позитивну зміну. Також розвиток насамперед пов'язують з економічною сферою, проте і враховують тісний зв'язок з соціальною складовою. При цьому економічна складова розглядається як джерело вирішення проблем в суспільстві, в тому числі соціальних. Переважно соціально-економічний розвиток розглядають на макрорівні – держави, проте його невід'ємною складовою є розвиток громад. Суспільно-економічний розвиток громад має за мету будь-які зміни в громаді, як соціумі, які можливі завдяки економічній складові.

Розвиток суспільно-економічних відносин в умовах високої самоорганізації суспільства передбачає перетворення взаємозв'язків «суспільство – економіка – держава» на «громадянське суспільство – ринкова економіка – правова держава». Громадянське суспільство розглядається науковцями як ключовий чинник відповідних змін орієнтований на виявлення та вирішення перш за все соціальних проблем. При цьому потрібно враховувати конфлікт інтересів, що може виникати між цілями держави, економіки і суспільства.

Місьцеве самоврядування є специфічною формою публічної влади і невід'ємною частиною демократичної держави. Реформа децентралізації дала змогу створити сильні територіальні громади, які розпоряджаються більшою кількістю ресурсів та наділені здатністю до автономії. В умовах воєнного стану

стало очевидним, що зазначена реформа, незважаючи на те, що вона ще не завершена до кінця, позитивно вплинула на розвиток та посилення інституту місцевого самоврядування і дала змогу населеним пунктам самостійно справлятися з проблемами та викликами, які на сьогодні як ніколи гостро постають перед громадами.

Головною метою Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220, визначено досягнення значного прогресу в запобіганні та протидії корупції, забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх державних органів та органів місцевого самоврядування, а також належного процесу післявоєнного відновлення України⁴

Органом, який формує державну антикорупційну політику та організовує роботу з запобігання та виявлення корупції в органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях, є НАЗК. Конкретні кроки для підвищення рівня прозорості та підтримки громад у цьому процесі здійснює також і Мінвідновлення. Одним із таких інструментів підтримки є створення Територіальних команд підтримки реформ, головна мета яких – адаптувати роботу ОМС до сучасних викликів. Тобто експерти таких команд на місцях надаватимуть допомогу у питаннях антикорупційної політики, управління інвестиційними проєктами та роботи з цифровими інструментами.

Наразі основна увага України залишається зосередженою на перемозі та подоланні наслідків війни. Водночас органи влади, в тому числі ОМС, вже розпочали планувати та здійснювати післявоєнне відновлення. Ключовим викликом у цьому відношенні буде посилення спроможності всіх українських регіонів з одночасним впровадженням найвищих стандартів прозорості та підзвітності. Прозорість та підзвітність – надзвичайно важливі показники

⁴ НАЗК, Організаційно-правові аспекти призначення та забезпечення функціонування уповноважених з антикорупційної діяльності в органах місцевого самоврядування та на підприємствах, в установах, організаціях, що перебувають у комунальній власності територіальних громад, <https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2024/Org-pravovi-aspekty-pryznachennya-ta-zabezpechennya-funktsionuvannya-UO.pdf>

роботи сучасної місцевої ради, які означають, що громада бачить та знає, що відбувається в ОМС, які проблеми ним вирішуються та які рішення приймаються радою. Мінімізувати корупційні ризики, зокрема які пов'язані з відбудовою, формувати культуру доброчесності, впроваджувати позитивні практики з етичної поведінки, а також підвищити рівень відкритості та публічності ОМС неможливо без утворення (призначення) антикорупційного підрозділу (уповноваженого)

Отже, як зазначалося, первинним елементом у системі антикорупційної інфраструктури є антикорупційні уповноважені, які з метою організації та здійснення заходів із запобігання та виявлення корупції утворюються, зокрема, в апаратах обласних та міських рад відповідно до ст. 13-1 Закону України «Про запобігання корупції». Їхня ключова роль у розбудові антикорупційного комплаєнсу в межах ОМС обумовлена їх основними завданнями:

1. розроблення, організація та контроль за проведенням заходів щодо запобігання корупції;
2. організація роботи з оцінювання корупційних ризиків;
3. надання методичної та консультаційної допомоги з питань дотримання законодавства щодо запобігання корупції;
4. здійснення заходів з виявлення конфлікту інтересів та сприяння його урегулюванню;
5. перевірка факту подання суб'єктами декларації та повідомлення Національного агентства з питань запобігання корупції про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій;
6. розгляд повідомлень про порушення вимог Закону;
7. забезпечення захисту викривачів;
8. інформування керівника відповідального суб'єкта, Національного агентства з питань запобігання корупції, інших спеціально уповноважених

суб'єктів у сфері протидії корупції про факти порушення законодавства у сфері запобігання і протидії корупції⁵.

Виконання перелічених вище завдань потребує чималих часових ресурсів від антикорупційних уповноважених, високого рівня їхньої професійної підготовки, а також підтримки і створення умов з боку керівника ОМС, зокрема забезпечення гарантій самостійності і незалежності. Однак, як вбачається з результатів аналізу, найбільшою проблемою є саме не призначення антикорупційного уповноваженого на окрему посаду, що створює значне навантаження на неї і не надає можливості повною мірою виконувати завдання із запобігання та виявлення корупції. Без належного призначення уповноваженої особи, незабезпечення гарантій її незалежності, підзвітності та підконтрольності не можна говорити про подальшу розбудову антикорупційних механізмів в ОМС, наприклад налагодження ефективної взаємодії з усіма суб'єктами.

Важливим аспектом є те, що згідно з частиною першою статті 4 Закону України “Про правовий режим воєнного стану” (далі – Закон № 389) передбачено, що на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації

Отже, навіть у разі передачі відповідній військовій адміністрації (її начальнику) ряду повноважень місцевого самоврядування у порядку, передбаченому частиною другою або третьою статті 10 Закону № 389, уповноважений підрозділ (уповноважена особа), який створений (призначена) в органі місцевого самоврядування, продовжує працювати та не звільняється від

⁵ Закон України «Про запобігання корупції», Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст.2056, режим електронного доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

виконання покладених на нього (неї) завдань, передбачених Законом України “Про запобігання корупції” та Типовим положенням. Обсяг завдань та функцій у такого підрозділу (особи) залишається незмінним. Можуть змінюватись лише окремі питання координації діяльності, а також уповноважена особа роботодавця, що прийматиме певні управлінські рішення щодо уповноваженого підрозділу/особи⁶

Отже, антикорупційні уповноважені діють задля організації та забезпечення функціонування антикорупційної системи в організації як комплексу завдань із запобігання, виявлення та усунення корупційних та пов’язаних з корупцією правопорушень. Тому у період відбудови роль антикорупційного уповноваженого зростає в рази. Тож і надалі необхідно забезпечувати незалежність та самостійність антикорупційних уповноважених та надавати їм необхідну підтримку.

Також, важливою складовою забезпечення та реалізації антикорупційної програми є проведення антикорупційного аудиту, що дасть змогу встановити наявність програм та відповідність антикорупційним стандартам.

⁶ НАЗК, Організаційно-правові аспекти призначення та забезпечення функціонування уповноважених з антикорупційної діяльності в органах місцевого самоврядування та на підприємствах, в установах, організаціях, що перебувають у комунальній власності територіальних громад, <https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2024/Org-pravovi-aspekty-pryznachennya-ta-zabezpechennya-funktsionuvannya-UO.pdf>

Устименко Володимир Анатолійович, директор Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», член-кореспондент НАН України, член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Джабраїлов Руслан Аятшахович, заступник директора з наукової роботи, Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», доктор юридичних наук, професор

Щодо євроінтеграційної траєкторії трансформації правової системи України

Можливості держави у досягненні ключових макроекономічних показників, які б свідчили про поступове подолання кризових явищ, зумовлених війною, визначаються у першу чергу якістю законодавства України, ступенем дотримання євроінтеграційної траєкторії трансформації правової системи країни. Правові чинники справляють істотний вплив на вибір державою методів та засобів правового регулювання, які матимуть неоднакову ефективність та в різній мірі сприятимуть досягненню цілей державної економічної, соціальної та екологічної політики. При цьому вага правових чинників у системі чинників соціально-економічного та екологічного розвитку значно збільшується з урахуванням умов, встановлених Рамковою угодою між Україною та ЄС щодо спеціальних механізмів реалізації фінансування Союзу для України згідно з інструментом Ukraine Facility, ратифікованою Законом України від 06.06.2024⁷. Зокрема, зазначеною Рамковою Угодою передбачається надання Україні безповоротної фінансової підтримки та кредитної підтримки «з прив'язкою до задовільної реалізації відповідних якісних і кількісних заходів, визначених для цілей виконання Плану». Під

⁷ Про ратифікацію Рамкової угоди між Україною та Європейським Союзом щодо спеціальних механізмів реалізації фінансування Союзу для України згідно з інструментом Ukraine Facility: Закон України від 6 червня 2024 року № 3786-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3786-20#Text>.

Планом розуміється План України, який своєю чергою передбачає прийняття нових нормативно-правових актів, внесення змін до актів чинного законодавства України тощо у якості індикаторів досягнення цілей та виконання завдань реформ за функціональними та секторальними напрямками.

Відповідно, несвоєчасно вжиті заходи з реалізації законодавчої ініціативи щодо розробки проєктів відповідних правових актів або закладення у їх змістовну частину підходів та ідей, протилежних приписам актів права ЄС та цілям і завданням Плану України, який, що є важливим, було затверджено Імплементативним рішенням Ради ЄС, може бути кваліфіковано як відступ від взятих зобов'язань не лише у внутрішній економічній політиці, а і від здійснення реформ на шляху до вступу до ЄС як ключового вектору зовнішньої політики держави.

Як переконує наявний досвід реформування законодавства України, особливо у період триваючої дії правового режиму воєнного стану, правотворча діяльність часом виявляється неефективною, що створює додаткові загрози економічній безпеці держави, живильне підґрунтя для поширення корупційних практик, передумови для відступу від вимог права ЄС тощо.

Наочним прикладом вищенаведеного можуть бути лише деякі з великої кількості змін у законодавстві України, які призвели:

– до скасування ст. 415 Господарського кодексу України від 16.01.2003, якою визначалися особливості здійснення господарської діяльності на території пріоритетного розвитку. Водночас Стратегія економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.03.2021 № 1078-р, передбачає вжиття заходів щодо використання інвестиційного потенціалу територій пріоритетного розвитку з встановленням трьох рівнів спеціальних режимів: на території громад, прилеглих до лінії розмежування з тимчасово окупованими територіями; на всій території Донецької та Луганської областей; на території окремих виробничих та рекреаційних кластерів, зокрема інноваційних та індустріальних. Додатково у Національній економічній стратегії на період до

2030 року, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179, міститься положення про запровадження нових інструментів захисту інвестицій, зокрема відкриття філіалів міжнародних комерційних арбітражів з розповсюдженням їх юрисдикцій на території пріоритетного розвитку Донецької та Луганської областей;

– до скасування Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», що унеможлиблює використання потенціалу та практичне застосування правового режиму спеціальних (вільних) економічних зон. І це в той час, коли п. 8 ч. 2 ст. 92 Конституції України від 28.06.1996 передбачається, що виключно законами України встановлюються: «8) порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального.». Відтак, скасування «конституційного закону», під яким у правовій науці прийнято розуміти законодавчий акт, який, з-поміж іншого, розвиває положення Основного Закону, здійснено із ігноруванням зазначеного конституційного положення;

– до зміни функціонального призначення окремих засобів державного регулювання економіки настільки, що було знівельовано досягнення такими засобами мети правового регулювання. Зокрема, така ситуація сталася з оборонними закупівлями, коли, внаслідок ігнорування фундаментальних принципів публічних закупівель, було створено підґрунтя для вчинення корупційних правопорушень. Зокрема, у Попередньому Звіті Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України при здійсненні публічних закупівель під час дії воєнного стану (додаток до Постанови Верховної Ради України від 22.05.2024)⁸ міститься висновок про те, що для усунення проблем, що виникають під час здійснення публічних закупівель в умовах воєнного стану,

⁸ Попередній Звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України при здійсненні публічних закупівель під час дії воєнного стану: додаток до Постанови Верховної Ради України від 22.05.2024. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3744-20#Text>.

необхідно повернути основне правове регулювання публічних закупівель на рівень закону та встановити обмежений перелік норм, що застосовуватимуться під час дії воєнного стану, в Законі України «Про публічні закупівлі»;

– до зупинення дії низки норм Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» через впровадження правового режиму воєнного стану та закладення підґрунтя для надання державної допомоги без дотримання процедур, які забезпечують перевірку на відповідність критеріям оцінки допустимості окремих категорій державної допомоги. Зазначене призвело до виникнення ситуації, коли законодавство України, що визначає засади надання державної допомоги суб'єктам господарювання, суперечить положенням як Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, так і відповідних актів права ЄС.

Відтак, правові чинники у разі неналежної оцінки їх впливу, що передбачено законами України «Про правотворчу діяльність», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003, можуть набувати ознак загроз гібридного типу у значенні, наведеному у Концепції забезпечення національної системи стійкості, затвердженій Указом Президента України від 27.09.2021 № 479/2021.

У зв'язку з цим планування правотворчої діяльності має стати одним з основних правових інструментів, спрямованих на забезпечення прогнозованого розвитку економіки у взаємозв'язку з соціальною та екологічною сферами, єдності процесу підготовки та прийняття нормативно-правових актів, узгодження дій суб'єктів правотворчої діяльності.

Бакалінська Ольга Олегівна, провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор

Стратегія розвитку господарського законодавства та імплементація актів законодавства ЄС

Одним із стратегічних напрямів реформування правової системи України є оновлення та модернізація господарського законодавства України і його фундаментального джерела – Господарського кодексу України. В цьому році Господарський кодекс України святкує своє двадцятиріччя. З самого початку, прийняття Цивільного і Господарського кодексів України було свого роду компромісом, який дозволив реалізувати складні наукові концепції та теорії з абсолютно зрозумілим прагненням до справедливості та правової визначеності, сформованим, як в доктрині, так і серед правничої спільноти. Про причини, особливості та проблеми правової регламентації господарських відносин і сьогодні можуть розповісти розробники Господарського кодексу та дослідники. В своєму дослідженні ми хотіли би зупинитися на аналізі сучасної національної стратегії модернізації господарського законодавства та необхідності врахування європейських та євроатлантичних прагнень України при формуванні сучасної моделі уніфікації та систематизації норм господарського законодавства.

Перш за все маємо зазначити, що ми розглядаємо дуалізм регулювання господарських відносин нормами Цивільного і Господарського кодексу України, як одну із переваг та позитивів у розвитку господарських відносин, яка дозволяє суб'єктам господарювання, усвідомлюючи свої потреби та обов'язки обрати ефективну модель побудови відносин та отримати прогнозований відповідний результат. На нашу думку, відмова від дуальної системи врегулювання господарських відносин або перехід на моністичну

модель може завдати шкоди, як наявним господарським правовідносинам, так і сформованим, але спрямованим на майбутнє. Цивільним кодексом не можуть бути врегульовані господарські правовідносини. Варто погодитися з О. П. Подцерковним, який зазначає: «Навіть у тих країнах світу, де традиційно підприємницьке (господарське) право залишається некодифікованим, ці прояви знаходять дедалі більше відображення у спеціальному законодавстві. Наприклад, хоча в Італії, Швейцарії, Нідерландах і деяких інших країнах окремі комерційні (підприємницькі) кодекси відсутні або скасовані, але основна частина законодавчого регулювання підприємницьких відносин виведена за рамки цивільних кодексів. Для цих випадків також важливо пам'ятати, що система права не обов'язково збігається із системою законодавства. А тому цілком можливі випадки, коли окремі підприємницькі (господарські) норми закріплюються в цивільному кодексі. Хоча при такій системі законодавства слабшає узгодження між приватноправовим (горизонтальним) і публічно-правовим (вертикальним) регулюванням економічних відносин.»⁹

Відзначимо, що наявність спеціального кодифікованого акту в сфері господарських правовідносин є певною основою і базою для євроінтеграційного просування України і гарантією усвідомлення відповідальності, та підтвердженням, сформованих відносин взаємодії та взаємовідповідальної між державою, підприємцями та суспільством. Саме тому, будь-які розмови про скасування чи нівелювання положень Господарського кодексу, на наш погляд, є неефективними, а в окремих випадках згубними. Оскільки, *скасування Господарського кодексу не лише не вирішить наявних проблем, а й породить нові – і щодо реалізації прав власників державного та комунального майна, і щодо економічної конкуренції, а також умов та гарантій прав інвесторів та новаторів в процесах відбудови.*

⁹ Подцерковний О. П. Від торгового права до господарського: періодизація галузевого розвитку. URL: Актуальні проблеми держави і права. <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/14798/2009%20%20%D0%92%20%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 10.05.2024).

Головним завданням для нас сьогодні є сформувати чітку та зрозумілу модель врегулювання господарських відносин, а також прозору та прогнозовану стратегію її втілення. Поєднання стратегії і моделі модернізації господарського законодавства з європейським поступом України дозволить об'єднати, як внутрішні потреби у сучасному зрозумілому та систематизованому нормативному акті, в якому на основі наукового підходу будуть визначені вихідні засади, роль і принципи взаємодії бізнесу, держави і суспільства, забезпечений не лише вільний доступ, а й сформована сучасна модель збалансування прав і відповідальності в господарській діяльності, враховані зовнішні зобов'язання і прагнення України до європейської та євроатлантичної інтеграції, сформовані запобіжники та заборони, що унеможливають незаконний та необґрунтований вплив на господарську діяльність в Україні з боку недружніх або недобросовісних контрагентів.

Ця амбітна мета одночасно є і основою для майбутнього відновлення України. Всі країни-партнери України чекають від нашої держави чіткого прогнозованого та зрозумілого плану відновлення і відбудови України, який може бути заснований і реалізований на принципах прозорого і відповідального управління та сталого регулювання господарських відносин, зокрема в сфері реалізації приватних і публічних інвестиційних проєктів, концесій, державно-приватного партнерства.

Основою для всіх цих проєктів має стати багатовимірне та багатогранне врегулювання господарських правовідносин нормами оновленого Господарського або Економічного кодексу України та узгодження на його основі всіх пластів нормативного регулювання господарських правовідносин.

Відновлення України є критично важливим для захисту міжнародного верховенства права. Притягнення росії з ключовими економічними статистичними даними за 2023 рік до відповідальності та компенсації за порушення міжнародного права та основних прав людини та прав інвесторів – це наріжний камінь на шляху до більш справедливого та демократичного

майбутнього у світі. Водночас загоєння людської та економічної травми війни є критичним проявом солідарності демократичної спільноти.

Відбудова України як процвітаючої країни, члена ЄС і НАТО та опори на континенті є важливою інвестицією в безпеку та добробут у регіоні. Стратегія відновлення України має складатися з трьох частин:

1) відновлення найбільш критичних збитків і втрат людей, приватного сектору та громадської інфраструктури;

2) заходи стійкості, які роблять український народ, економіку, оборону та критичну інфраструктуру сильнішими, щоб протистояти Росії;

3) реформи та інвестиції, що стимулюють зростання, щоб допомогти Україні стати членом ЄС, залучити інвестиції та, зрештою, покращити рівень життя народу України¹⁰.

Адаптація національного законодавства до законодавства ЄС є визначальним чинником розбудови України та реалізації її статусу - кандидата до вступу в Євросоюз, і забезпечення належного правового регулювання здійснення господарської діяльності та впорядкування змісту господарських відносин в умовах воєнного стану, а особливо, під час поствоєнної відбудови країни, є одними з найважливіх завдань нашої держави.

Для України важливим є створення нових інноваційних та інвестиційних підприємств, технопарків та технополісів з провідними європейськими та світовими компаніями-лідерами для структурної модернізації України та відбудови. Без чітких і зрозумілих «правил гри» майбутня відбудова замість інноваційно-інвестиційного поштовху може стати «нереалізованою мрією». Але це буде не лише наша втрата – це втрата для всього світу. Це може стати «вратою» для всієї Європи. Європи, яка відкрила для нас свої двері і надає нам підтримку щодня і прихисток громадянам України.

Наше завдання – діяти ефективно, кожен на своєму місці – в аудиторії, бізнесі, на державній службі та /або суді, щоб та велика ціна, яка платиться

¹⁰План для Ukraine Facility: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>

щодня за наше право жити, не була марною, а Україна не лише перемогла, а й стала лідером – новим «дивом» оновленої Європи, яка доведе, що прагнення до справедливості, віра та щоденна праця завжди має результат. І цей результат – вільний, безпечний та справедливий світ для всіх.

В цьому аспекті першорядного значення набуває врахування сучасних векторів регулювання економічної діяльності в Європейському Союзі, зокрема цифровізації та зеленого переходів, декарбонізації та інноваційності. За два з половиною роки російсько-української війни європейське економічне законодавство зазнало значних змін, як змістовно так світоглядно. Саме тому, для України дуже важливо не просто імплементувати норми європейського законодавства до законодавства України, а й усвідомити та адаптувати. Зробити так, щоб ці норми не були неприродними та калькованими, а дійсно бути прийнятними, як для розуміння, так і для застосування. З огляду на це, в господарському законодавстві України мають бути сформовані запобіжні механізми, які дозволять швидко коригувати, як норми права, так і правозастосування у разі несприйняття певних норм і принципів європейського права чи колізії правових норм або актів правозастосування.

Інтеграція в ЄС відіграватиме центральну роль у формуванні післявоєнного відновлення та реконструкції України. Антикорупційна та судова реформи є життєво важливими для залучення міжнародного фінансування для відновлення України. Відповідно до прагнень України інтегруватися в єдиний ринок ЄС, Україна повинна буде відповідати стандартам ЄС під час відновлення критичної інфраструктури та відновлення фізичного та людського капіталу.

Процес вступу до ЄС та підготовка до переговорів про членство є стратегічним пріоритетом для України з моменту отримання статусу кандидата в червні 2022 року. Незважаючи на повномасштабну війну, Україна зберігає високу динаміку євроінтеграційних процесів. Наразі Україна досягла значного прогресу в реформуванні ключових органів судового управління, гармонізації регулювання ЗМІ зі стандартами ЄС.

Україна вже виконала понад 80% зобов'язань за Угодою про асоціацію, яка є важливим елементом інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС. Разом з тим, важливими залишаються:

- Поступова інтеграція України до Єдиного ринку ЄС та галузевих програм, включаючи доступ до фондів ЄС у відповідних сферах паралельно з переговорами про розширення.

- Подальше покращення зв'язку та взаємодії України з сусідами ЄС та іншими членами ЄС у транспортній, енергетичній та цифровій сферах.

- Забезпечення подальшої лібералізації торгівлі між ЄС та Україною на постійній основі.

- Зміцнення інституційної спроможності України для ефективного діалогу в рамках політики розширення.

- Опрацювання результатів офіційного скринінгу української політики на відповідність праву ЄС для розуміння обсягу завдань з підготовки до членства в ЄС та планування своєчасного впровадження *acquis communautaire*¹¹.

Важливим аспектом регулювання господарських правовідносин має стати формування ефективних моделей взаємодії українських та європейських компаній, відкритий доступ до інноваційних програм відновлення і відбудови, формування прозорих правил гри для всіх та достатніх гарантій для новаторів та інвесторів. Пріоритетними сферами співпраці мають стати енергетика, екологія, інформаційні та комунікаційні технології, нові речовини і матеріали, космос, доступність та достатність критичної сировини, екологічно нейтральне промислове виробництво, зокрема товарів військового та подвійного призначення, охорона здоров'я та реабілітація.

Всі ці питання можуть і мають знайти своє відображення в оновленому Господарському кодексі України, який має стати законодавчою основою економічного відновлення України.

¹¹ План для Ukraine Facility: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>

Безух Олександр Васильович, старший науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних. Наук

Особливості відповідальності в господарсько-правових відносинах

Як зазначено в ст. 216 ГК України учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених цим Кодексом, іншими законами та договором.

Як визначає ГК України учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

В той ж час згідно ГК України сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини. При цьому господарсько-виробничими є майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності. Під організаційно-господарськими відносинами розуміються відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю.

Зрозуміло, що господарсько-правова відповідальність може наступати лише у зв'язку та контексті відповідних господарсько-правових відносин. Але закон чітко визначає такі відносини лише між суб'єктами господарської діяльності або суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю.

При цьому загальноприйнятим є розуміння, що господарська відповідальність – це несприятливі майнові чи адміністративно-управлінські наслідки, які настають для суб'єкта господарювання у випадку невиконання чи неналежного виконання ним вимог господарського договору або господарського законодавства, що передбачає застосування організаційних та майнових за змістом та юридичних за формою заходів впливу на економічні інтереси учасників господарських правовідносин у разі вчинення ними господарського правопорушення.

Разом з тим, до суб'єктів господарювання судами України застосовуються норми ЦК України, який регулює цивільно-правові відносини та встановлює цивільно-правову відповідальність. Яскравим прикладом є застосування ст. 625 ЦК України. Згідно постанови Верховного суду України від 19.06.2019 №703/2718/16, від 19.06.2019 №646/14523/15 нарахування інфляційних втрат та 3% річних на суму боргу входять до складу грошового зобов'язання та є особливою мірою відповідальності боржника за прострочення грошового зобов'язання як спосіб захисту грошового інтересу і полягає у відшкодуванні грошових втрат кредитора від знецінення грошових коштів у наслідок інфляції та отриманні компенсації за неналежне виконання зобов'язань. При цьому чомусь зазначається, що судові рішення не породжує грошове зобов'язання і не змінює правовідносини сторін, хоча до судового рішення такого зобов'язання щодо сплати коштів у відносинах не існувало та воно впливає саме з юридичного факту рішення та можливості, яка надана ст. 625 ЦК України в цивільних відносинах. Тобто це є заходом впливу на економічні інтереси учасників відносин, який породжує зобов'язання сплатити певну суму коштів на користь одного з учасників відносин у сфері господарювання, що не передбачене договором, та впливає з цивільного законодавства, але не господарського.

Як зазначено у постановках Верховного суду України від 11.04.2018 року у справі №758/1303/15, провадження 14-68 цс18, постанові від 19.06.2019 року №703/2718/16, провадження 14-241 цс19, постанові від 04.02.2020 року

№912/1120/16 , провадження 12-142 гс19, дія положень статті 625 ЦК України поширюється на усі грошові правовідносини, якими є зобов'язання виражене у грошових одиницях (ст.524, 533-535, 625 ЦК України). Виникає просте запитання, що з одного боку всі відносини в сфері господарювання є грошовими, оскільки навіть за виконання завдань соціального характеру все одне хтось за це платить гроші, з іншого боку відповідальність настає не за суб'єктним складом відносин як господарських, а за характером певних відносин – грошові.

При цьому існує ще й спеціальний закон України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань», який регулює договірні правовідносини між платниками та одержувачами грошових коштів щодо відповідальності за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань. Суб'єктами зазначених правовідносин є підприємства, установи та організації незалежно від форм власності та господарювання, а також фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності.

Все це свідчить про хаотичне застосування судами України, в тому числі Верховним судом різноманітних правових норм цивільного та господарського законодавства, коли одні правові норми перемагають інші правові норми без врахування природи правових відносин і мети їх правового регулювання.

Як встановлено ст. 5 ГК України правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

В правовому регулюванні господарських відносин, в тому числі застосуванні заходів відповідальності, застосовуються як правові норми, що забезпечують приватний інтерес, визначають правила обміну економічних благ на ринку між певними виробниками, посередницькими підприємницькими структурами і споживачами та відповідальність за їх порушення, так і правові

норми, що забезпечують публічний інтерес, визначають правові відносини учасників економічного процесу із державою, засоби впливу держави на економічні процеси та учасників, обов'язки суб'єктів господарювання у сфері виробництва та реалізації продукції з метою підтримання правового господарського порядку. Вони повинні бути зорієнтовані на забезпечення добробуту суспільства, економічної стабільності, соціальної справедливості, оскільки незважаючи на формальну юридичну рівність учасників відносин, економічно вона не рівні та певні суб'єкти господарювання мають ринкову владу над іншими учасниками у сфері господарювання.

В цивільних відносинах, які є суто приватними за своїм характером, головним завданням є забезпечення цивільних прав та обов'язків суб'єктів таких відносин та встановлення відповідних засобів відповідальності.

Наприклад, хоча ст. 22 ЦК України і визначено поняття збитків в ЦК України, в залежності від характеру відносин, в першу чергу договірних, цивільно-правова відповідальність за обсягом: як правило може бути повною, коли шкода погашається у повному обсязі реальних збитків, тобто фактичні витрати щодо втрати чи пошкодження майна, а також упущена вигода; обмеженою, коли відшкодовується лише реальна шкода, а неодержані доходи не відшкодовуються; підвищеною, коли розмір відшкодування перевищує розмір завданих збитків.

Статтею 225 ГК України чітко встановлено, що до складу збитків, що підлягають відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення, включаються: вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства; додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов'язання другою стороною; неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною; матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом.

При цьому Законом щодо окремих видів господарських зобов'язань може бути встановлено обмежену відповідальність за невиконання або неналежне виконання зобов'язань. Це ще раз підкреслює різний характер відносин, цивільних та господарських, зокрема щодо відповідальності.

Необхідно зазначити, що ст. 232 ГК України встановлено, що якщо за невиконання або неналежне виконання зобов'язання встановлено штрафні санкції, то збитки відшкодовуються в частині, не покритій цими санкціями. Тобто мова йде не про не обмежені збитки та штрафні санкції за так званою волею сторін в приватних цивільних правовідносинах, а про залікову відповідальність. Контрагент повинен отримати лише те, що він втратив. А суб'єкт господарювання, який не виконав зобов'язання якимсь чином повинен продовжити свою господарську діяльність. Цивільне законодавство не передбачає обмежень щодо застосування відповідальності, вона може бути подвійна, плюс різноманітні штрафні санкції в розмірі сто або двісті відсотків, в залежності від фантазій сторін договору, які часто густо бувають у змові. Як в 90-х роках вказував академік Мамутов В. К. розкрадання майна, особливо державного, здійснюється у повній відповідності до цивільного законодавства України, коли суб'єкти господарювання становилися штучно банкрутами.

Також необхідно звернути увагу, що згідно ст. 233 ГК України у разі якщо належні до сплати штрафні санкції надмірно великі порівняно із збитками кредитора, суд має право зменшити розмір санкцій. При цьому повинно бути взято до уваги: ступінь виконання зобов'язання боржником; майновий стан сторін, які беруть участь у зобов'язанні; не лише майнові, але й інші інтереси сторін, що заслуговують на увагу.

Якщо порушення зобов'язання не завдало збитків іншим учасникам господарських відносин, суд може з урахуванням інтересів боржника зменшити розмір належних до сплати штрафних санкцій.

Тобто мова йде не про волю сторін, як це тлумачить цивільне законодавство України, а про дотримання принципу соціальної справедливості,

який передбачений конституційним господарським правопорядком та вирішується волею держави.

Необхідно також звернута увагу щодо застосування такого виду санкцій, як оперативно-господарські, коли за порушення господарських зобов'язань до суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин можуть застосовуватися заходи оперативного впливу на правопорушника з метою припинення або попередження повторення порушень зобов'язання, що використовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку. В цивільних правовідносинах таке не допускається. До суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання, можуть бути застосовані лише ті оперативно-господарські санкції, застосування яких передбачено договором.

При цьому оперативно-господарські санкції застосовуються незалежно від вини суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання, що не є притаманним для приватних цивільних правовідносин.

Короткий аналіз відносин відповідальності у сфері господарювання, судової практики та цивільного законодавства свідчить, що господарські та цивільні відносини є різними видами правовідносин, хоча іноді вони є приватними, в яких застосовуються різні види засобів відповідальності. Нажаль судова практика України, тобто професійна кваліфікація суддів, в тому числі Верховного суду України, не дозволяє диференціювати господарські відносини від цивільних, та здійснюється змішування нагромадження різних засобів відповідальності з різних правовідносин, що не сприяє економічній стабільності суб'єктів господарювання.

Олена Миколаївна Гончаренко, провідний науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу і держави НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, доцент

Етичність ведення бізнесу та збройна агресія росії

Збройна агресія росії проти України змінила цивілізоване життя компаній, які працювали на цих ринках. Війна росії проти України показала, що репутація, мораль, податки, економіка, соціальний фактор є одним полем бою за людські цінності¹². Наразі продовжуються впроваджуватися глобальні норми, які мають забезпечити ефективні підходи до захисту прав людини. Зокрема, йдеться про наративи сталого розвитку, корпоративної соціальної відповідальності та відповідального бізнесу. Саме цими нормами, видається, мали би визначатися основи захисту прав людини бізнесом під час війни. Однак практика показує, що багато компаній не розуміють сутності етичних імперативів та продовжують вести бізнес у державі-агресорі.

Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй з питань бізнесу та прав людини (UNGP) визнають, що всі підприємства, незалежно від галузі, несуть відповідальність за дотримання прав людини. У п. 7 цих принципів зазначено, що «Оскільки ризик грубих порушень прав людини підвищується у зонах конфлікту, держави повинні сприяти забезпеченню того, щоб підприємства, які працюють у цих зонах, не були залучені до таких порушень»¹³. Водночас такі настанови не адаптовані до аспектів війни, тому деякі компанії намагаються їх обходити. Отже, вони потребують перегляду та змін.

У березні 2022 року Бізнес-центр з прав людини (BHRRC) презентував всеосяжне опитування щодо дотримання прав людини серед 400 компаній, які з

¹² Гончаренко О. Саморегулювання господарської діяльності в умовах правового режиму воєнного стану. Правове забезпечення ринкових відносин в умовах громадянського суспільства: Збірник наукових праць. Випуск 5. / За ред. В.І. Полюховича, О.О. Бакалінської. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2022. С. 117.

¹³ Керівні принципи щодо бізнесу і прав людини: Реалізація Рамкової програми Організації Об'єднаних Націй «Захист, повага і засоби захисту» / Переклад: Катерина Буряковська, Юлія Разметаєва, Олена Уварова, Дмитро Філіпський. За заг. ред. Олени Уварової. Харків: Право, 2018

вклали інвестиції або здійснюють діяльність в росії та/або Україні. Було констатовано системну відсутність адекватної політики та процедур, спрямованих на визначення дотримання прав людини та конфліктних ризиків, пов'язаних з високоризикованим російським ринком. Якби країни постійно проводили моніторинг дотримання прав людини, вони б усвідомили надзвичайну загрозу безпеці ще в серпні 2014 року. Ця рання ідентифікація мала б спонукати компанії до спільного проведення заходів, що призвело б до кращій підготовці та заходам зі зменшення ризиків, а також швидшому реагуванню на агресію росії, що сталася в лютому 2022 року¹⁴.

Застосування санкцій до росії та її резидентів, бойкотування російських товарів, а також бойкотування суб'єктів господарювання, які не вийшли з ринку росії - усе це охоплюється проблематикою прав людини в умовах збройної агресії. Науковці зазначають, що «на кінець листопада 2022 року 8,5% компаній ЄС і G7 відмовилися від принаймні однієї зі своїх російських дочірніх компаній¹⁵. У Київській школі економіки підсумовано, що станом на 22 січня 2023 -1 645 іноземних компаній вже частково скоротили, призупинили або припинили свою діяльність в росії, 177 компаній завершили продаж свого бізнесу в Росії¹⁶. У Yale's School of Management вказують, що понад 1000 компаній публічно оголосили, що вони добровільно згортають діяльність у росії певною мірою понад мінімальний мінімум, передбачений міжнародними санкціями, але деякі компанії продовжують працювати в Росії, не злякавшись санкцій (інформація станом на 28 січня 2024 р)¹⁷.

¹⁴ The Business of Leaving: How multinationals can responsibly exit Russia https://b4ukraine.org/pdf/B4Ukraine_Business_of_Leaving_report.pdf.

¹⁵ Evenett, Simon and Pisani, Niccolò, Less Than Nine Percent of Western Firms Have Divested from Russia (20 грудня 2022 р.). Доступно на SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4322502> або <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4322502>.

¹⁶ 37-й випуск щотижневого дайджесту про вплив виходу іноземних компаній на економіку РФ Підготовлено командою KSE Institute та членами Ради Директорів KSE за підтримки Міжнародного фонду "Відродження"; 16-22.01.2023 <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/37-y-vipusk-shhotizhnevo-go-daydzhestu-pro-vpliv-vihodu-inozemnih-kompaniy-na-ekonomiku-rf/>.

¹⁷ OVER 1,000 COMPANIES HAVE CURTAILED OPERATIONS IN RUSSIA—BUT SOME REMAIN [HTTPS://SOM.YALE.EDU/STORY/2022/OVER-1000-COMPANIES-HAVE-CURTAILED-OPERATIONS-RUSSIA-SOME-REMAIN](https://som.yale.edu/story/2022/over-1000-companies-have-curtailed-operations-russia-some-remain).

Щодо польських компаній. У дослідженнях зазначається, що «після агресії Росії проти України більшість опитаних компаній призупинили (47,1%) або припинили співпрацю (43,1%) з російськими партнерами або експорт продукцію до Росії. Всупереч очікуванням, лише деякі компанії (18,4%) серед причин такого рішення назвали цінності корпоративної соціальної відповідальності. Крім того, компанії, які повідомляють про призупинення діяльності на час конфлікту, розглядають можливість повернення до попередньої співпраці в майбутньому»¹⁸.

Щодо шведських компаній (станом на січень 2023). З 69 компаній в базі KSE лише 20% шведських компаній все ще залишаються в Росії, ще 12% чекають, дещо обмежуючи свою діяльність, тоді як 58% вже анонсували про свій вихід і 10% вже пішли з продажем своїх акцій. Деякі шведські компанії є одними з прикладів “чистого” виходу з російського ринку, тоді як інші кидають виклик вимогам виходу, незважаючи на тиск¹⁹.

Як здійснюється «вихід» таких компаній з ринку росії?

Практика. Компанія SKF (Автомобілебудування, Статус за KSE – *вийшли*) припинила продажі та виробництво в Росії. Tetra Pak (Товари широкого вжитку, Статус за KSE – *вийшли*) Tetra Pak досягла угоди про передачу свого російського бізнесу місцевому керівництву з наміром забезпечити безперервність бізнесу для своїх клієнтів, мінімізувати вплив на працівників і продовжувати підтримувати доступ споживачів до основних продуктів харчування. ТОВ в Росії продано. FERRONORDIC (Будівництво та архітектура, Статус за KSE – *вийшли*) Ferronordic 23 грудня 2022 року продала свої основні російські дочірні компанії ТОВ «Ферронордік Машина», ТОВ «Ферронордік Торговий Дім», ТОВ «Ферронордік Торгова Компанія» і ТОВ

¹⁸ Reshetnikova, I., & Sanak-Kosmowska, K. (2023). Corporate Social Responsibility of Companies in the Context of Russian Military Aggression in Ukraine. *Marketing and Management of Innovations*, 14(2), 138-151. <https://doi.org/10.21272/mmi.2023.2-13>.

¹⁹ 37-й випуск щотижневого дайджесту про вплив виходу іноземних компаній на економіку РФ Підготовлено командою KSE Institute та членами Ради Директорів KSE за підтримки Міжнародного фонду “Відродження”; 16-22.01.2023 <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/37-y-vipusk-shhotizhnevo-go-dayzhestu-propvpliv-vihodu-inozemnih-kompaniy-na-ekonomiku-ru/>.

«Ферронордік Архангельськ»²⁰. Volvo Cars (Автомобілебудування, Статус за KSE – *виходять*) Автовиробник Volvo Group протягом року скорочуватиме працівників у РФ. Компанія виробляла вантажівки на заводі в Калузі, який зараз простоює. 30.08.2022: Ferronordic і Volvo CE погодилися розірвати дилерську угоду для Росії. Sweco (Будівництво та архітектура, Статус за KSE – *виходять*). У Sweco немає співробітників, які працюють в Росії чи Україні. Sweco вирішила не розпочинати нових проектів у Росії та зараз проводить оцінку та забезпечує дотримання санкцій ЄС, США та Великобританії. H&M (Hennes and Mauritz) (Споживчі товари та одяг, Статус за KSE – *виходять*). Шведський ритейлер H&M, який працює в Росії з 2009 року, підтвердив закриття всіх російських магазинів Systemair (Промислове обладнання, Статус за KSE – *виходять*). Через геополітичну ситуацію в Україні, Росії та Білорусі Systemair тимчасово припиняє всі поставки до Росії та Білорусі²¹.

Як не виходять з ринку росії.

Практика. Chery готова організувати випуск своїх автомобілів в Росії. Китайський автоконцерн може почати збірку на іншому заводі Sollers або викупити складальні потужності. У десятці найбільш продаваних нових авто в Росії на кінець 2023 року вже вісім брендів з Китаю. А то й дев'ять - дивлячись, як ставитися до "Москвича": він виробляється в Москві і вважається російським, але копії китайського JAC. Під такою назвою сходять з конвеєра кросовери JS. Кожен з трьох китайських брендів-лідерів продажів - Haval, Geely і Chery - продає більше 10 000 автомобілів на місяць. Значне збільшення доходів у 2023 році порівняно з 2022 роком (більш ніж у 3 рази! рази)²². Отже, як бачимо у цій ситуації, що ця компанія працює в росії, тому її товар є неетичним, співпраця з такою компанією є аморальною.

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

²² The Chinese car manufacturer Chery is studying the possibility of localization of production in Russia. <https://leave-russia.org/chery-automobile>.

У контексті питання доповіді, актуальним є *проект Закону України* «Про внесення змін до деяких законів України щодо інформування споживачів про виробників або продавців, які провадять господарську діяльність на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом» реєстр. № 11183 від 17.04.2024.

Проектом пропонується доповнити ч. 1 ст. 4 Закону «Про захист прав споживачів», новим положенням відповідно до якого передбачити, що споживачі під час придбання, замовлення або використання продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на: «достовірну інформацію *щодо виробників або продавців*, які виконують роботи, надають послуги або реалізують товари на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом». Підтримуючу таку ідею проекту, разом з тим зазначу, що можлива ситуація за якої, виробники або ж продавці не виконують роботи, не надають послуги або не реалізують товари на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом, однак вчиняють такі дії під однією торговою маркою, яка не вийшла з ринку російської федерації. Слід зауважити, що багато компаній здійснюють діяльність під торговою маркою, яка має міжнародну реєстрацію (відповідно до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 року). Тобто, це можуть бути міжнародні компанії, які мають економічну присутність в державі-агресорі рф та збільшують її фінансово-економічні ресурси, які вона використовує для продовження ведення злочинної війни проти України та одночасно (під однією торговою маркою) «працюють» в Україні. За таким умов пропоновані у проекті положення не вирішують ситуацію щодо донесення інформації до споживачів про суб'єктів господарювання, які пов'язані із діяльністю на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом.

Отже, способи виходу з ринку росії конкретної компанії залежать від того, яким чином така компанія виходила на ринок. Якщо це була проста поставка

товарів через договори купівлі-продажу, то тут йдеться про припинення договорів, однак важливою є підстава припинення (зокрема накладення санкцій буде вважатися форс-мажором, оскільки посилення на етичність товару ще не набуло поширеної практики). Якщо ж йдеться про виробництво товарів та надання послуг на території росії або діяльність через представництва або філії, то тут спостерігаємо варіанти закриття виробництва та відповідно представництв (філій) або їх продаж.

Шаповалова Ольга Вікторівна, завідувачка кафедри господарського права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, доктор юридичних наук, професор

Вінник Оксана Мар'янівна, головний науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу і держави НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

Роль державно-приватного партнерства як форми інвестування у справі повоєнної відбудови України: проблеми вдосконалення правового регулювання

Незаперечна важливість залучення колосальних коштів [1] для реалізації інвестиційних проєктів, необхідних для відбудови України, що зазнала і зазнає великих втрат від російської повномасштабної агресії, що триває третій рік. Сподівання на безоплатну допомогу зменшуються, оскільки вона обтяжлива для країн-донорів. У зв'язку з цим Україна має знаходити нові шляхи залучення коштів на відновлення всіх сфер суспільного життя, що постраждали від війни.

Розширення можливостей щодо фінансування відбудови забезпечує і вдосконалення нормативно-правового регулювання інвестування, в тому числі внесення низки змін [2] в Закон «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні» (умовно – Закон про "інвест-нянь") [3] та страхування інвестицій [4]. Відповідно до цих змін інвестори отримали:

- нову форми державної підтримки у формі часткової компенсації вартості будівництва об'єктів суміжної інфраструктури (до 30% від капітальних інвестицій у новий проєкт);

- можливість отримати від держави інвестиційного менеджера, який забезпечить супровід реалізації проєкту (так звана "інвест-няня", функції якої колективно виконує команда UkraineInvest [5]);

- зниження межі розмірів (а) значних інвестицій, вкладених в об'єкти інвестування до укладання спеціального інвестиційного договору, до 12

млн.євро (замість 20, що було передбачено попередньою – 2020 р. – редакцією Закону про "інвест-нянь") та (б) кількості створених нових робочих місць (від 10 до 50 робочих місць, замість 80) впродовж строку реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями, що має надати можливості залучення до інвестиційного процесу більшого кола суб'єктів господарювання: не лише великих, але й середніх підприємств;

- надання можливості інвестору розпочати реалізацію проекту до укладання спеціального інвестиційного договору, а також внести інвестиції на передпроектні роботи (підготовка документації, купівля земельної ділянки тощо) в обсязі 25 відсотків від вартості загального розміру значних інвестицій;

- можливість переговорного процесу між Урядом і інвестором, що дозволить обом сторонам взаємодіяти на етапі узгодження умов угоди між інвестором і державою; встановлення можливості (протягом не більше двох місяців) для доопрацювання, а не повернення поданих інвестором документів та спеціального інвестиційного договору;

- усунення потреби створювати додаткову юридичну особу для реалізації проекту "special purpose vehicle", якщо існуюча компанія інвестора утворена виключно для реалізації проекту із значними інвестиціями [6; 7];

- можливість страхування інвестицій від воєнних ризиків [5].

Однак запровадження нових стимулів для приватних інвесторів навряд чи забезпечить весь обсяг необхідних коштів для повоєнної відбудови (як свідчить оцінка Світового банку станом на грудень 2023 р. розмір витрат на відбудову наближується до 500 млрд. дол. [1], а з кожним днем війни ця сума збільшується).

Передбачені Законом про «інвест-нянь» стимули допомогли UkraineInvest залучити до розробки станом на лютий 2022 року 28 нових інвестиційних проектів на загальну суму близько 2,29 млрд доларів США [6; 7]. Крім того, 2 проекти на суму 96 млн доларів США із супроводжених установою подали заявки до Мінекономіки за одержанням стимулів у грудні 2021 р. та пройшли

всі передбачені процедури погодження до лютого 2022 р., проте війна завадила запланованому на березень 2022 р. підписанню інвестиційних угод, тому реалізація проектів було припинено.

Хоча з прийняттям змін до Закону про "інвест-нянь" в Україні підвищилася можливість залучення приватних коштів на відбудову (згідно розрахунків Світового банку від приватних інвесторів можна залучити до 130 млрд. дол. [8]), проте це значно менше прогнозованої цим банком станом на грудень 2023 р. необхідної для відновлення України суми [1], яка з кожним днем війни зростає з огляду на нові втрати та руйнування.

Необхідність пошуку нових економіко-правових механізмів для акумулювання коштів на повоєнну відбудову зумовлена не лише станом справ в Україні, а й міжнародними чинниками: власні проблеми у країн-донорів, війна в Ізраїлі, спричинена агресивними діями ХАМАСу, і, відповідно, передання частини планованих для України коштів на допомогу цій країні, критичне ставлення до міжнародної допомоги Україні з боку деяких країн (зокрема, Угорщини) та ін. За цих обставин акцент має робитися не стільки на безоплатну допомогу, як інвестування з боку дружніх держав із застосуванням добре апробованих економіко-правових механізмів.

Приклад міжнародного інвестування за участі кількох дружніх держав та бізнесу для реалізації стратегічних високовартісних інвестиційно-інноваційних проектів можна знайти в ЄС. Йдеться про Регламенті 2021/2085 від 19 листопада 2021 р. «Про заснування спільних підприємств у рамках Horizon Europe та скасування Регламентів (ЄС) № 219/2007, (ЄС) № 557/2014, (ЄС) № 558/2014, (ЄС) № 559/2014, (ЄС) № 560/2014, (ЄС) № 561/2014 та (ЄС) № 642/2014» (далі – Регламент 2021/2085 [9]), що закріплює особливості застосування інституційної форми державно-приватного партнерства/ДПП загальноєвропейського рівня в рамках програми Horizon Europe²³ щодо заснування 9 спільних підприємств як державно-приватних партнерств для:

²³ Horizon Europe є ключовою програмою ЄС для фінансування досліджень та інновацій з бюджетом 95,5 мільярдів євро [10].

зміцнення та інтеграція наукового, інноваційного та технологічного потенціалу та співпраці; вирішення проблем глобальних викликів; покращення впровадження інноваційних рішень, спрямованих на вирішення проблем клімату, навколишнього середовища, охорони здоров'я та інших глобальних проблем; сприяння стратегічним пріоритетам Європейського Союзу (ЄС) та економічному зростанню та ін. Членами передбачених зазначеним актом спільних підприємств є: *держави-учасниці ЄС*; *члени-засновники* (будь-які юридичні особи, засновані в державі-члені, країні, асоційованій з Horizon Europe, або міжнародній організації, яка визначена як член спільного підприємства відповідно до зазначеного Регламенту або одного з його додатків); *асоційовані члени* (юридичні особи, засновані в державі-члені, країні, асоційованій з Horizon Europe, або міжнародній організації, які приєднуються до спільного підприємства шляхом підписання листа-зобов'язання відповідно до встановлених вимог). Отже, засновниками та учасниками подібних інституційних ДПП можуть бути кілька дружніх держав (відповідно до Регламенту – члени ЄС) та суб'єкти підприємництва, спроможні виконати інвестиційні зобов'язання та інші обов'язки приватних партнерів. Для України цей досвід важливий з огляду на можливість залучення до реалізації пріоритетних інвестиційно-інноваційних проектів, які потребують великих коштів, не лише суб'єктів бізнесу (вітчизняного та іноземного) та України/територіальних громад в особі уповноважених органів, а й держав, що мають намір та можливість надати підтримку нашій країні в реалізації таких проектів в іншій, ніж безоплатна допомога, формі. Зазначений Регламент встановлює досить жорсткі вимоги до спільного підприємства/СП за участі партнерів інституційного ДПП шляхом встановлення ґрунтовних загальних вимог до такого СП, що забезпечує ефективність його діяльності та зменшує можливості щодо зловживань з боку партнерів, передбачаючи негативні наслідки для тих з них, які не виконують або неналежним чином виконують свої інвестиційні зобов'язання перед партнерством. Крім того, інституційна форма такого ДПП забезпечує для партнерів можливість регулярного контролю

за ефективністю реалізації вкладених ними інвестицій, оскільки органи СП формуються з їх представників, а консультативні органи – ще й за участі міжнародних експертів.

Грунтовність регулювання відносин інституційного ДПП за участі кількох-держав членів ЄС (175 статей Регламенту) сприяє ефективності такого партнерства, а визначення особливостей окремих СП щодо реалізації поставлених перед ними завдань – врахування специфіки відповідних сфер діяльності СП.

Правовий механізм ДПП, визначений Регламентом 2021/2085, вартий уваги для українського законодавця, якому доцільно врахувати цей досвід ЄС, передбачивши в Законі України «Про державно-приватне партнерство» [11] можливість (а) не тільки договірної форми ДПП, а й інституційної/корпоративної (опосередкування відносин ДПП спільним підприємством за участі партнерів), а також (б) участь на боці державного партнера не лише України та/або її органів місцевого самоврядування, а й дружніх держав, з яким Україна має відповідні договірні відносини.

Така модель інвестування є більш потужною, ніж згадане приватне інвестування та правові його режими у формі технологічних [12] та наукових парків [13], інноваційних структур [14], режиму Дія Сіті [15] тощо, оскільки *передбачає* залучення коштів інших держав, які потенційно є більшими, ніж приватні інвестиції, а також інституційну/корпоративну форму партнерства, що надає партнерам значні можливості для активної участі в управлінні справами партнерства, в контролі за ефективністю вкладенням інвестицій з метою отримання найкращих результатів від такого інвестування для всіх його учасників, а в підсумку – і спільного позитивного ефекту для держав – учасників партнерства у вирішенні транснаціональних проблем створення та запровадження інновацій у ключові сфери суспільного життя (національну безпеку, охорону довкілля, цифровізацію, транспорт, охорону здоров'я тощо). Для України ж використання правового механізму, подібного до врегульованого Регламентом 2021/2085, має забезпечити потужне інвестування

в повоєнну відбудову економічної та інших сфер суспільного буття на вищому за довоєнний рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ОНОВЛЕНА ОЦІНКА ПОТРЕБ УКРАЇНИ НА ВІДНОВЛЕННЯ ТА ВІДБУДОВУ. URL : [HTTPS://WWW.WORLDBANK.ORG/UK/NEWS/PRESS-RELEASE/2024/02/15/UPDATED-UKRAINE-RECOVERY-AND-RECONSTRUCTION-NEEDS-ASSESSMENT-RELEASED](https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released) (ДАТА ЗВЕРНЕННЯ: 22 ТРАВНЯ 2024 Р.).

2. Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні: Закон України від 17.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> (дата звернення: 26.10.2023).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації інвестиційних проєктів із значними інвестиціями: Закон України від 9 серпня 2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3311-20#Text> (дата звернення: 26.10.2023).

4. Про внесення змін до Закону України "Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності" щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків: Закон України від 22.11.2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3497-20#Text> (дата звернення: 15.05.2024).

5. Про "Ukraineinvest". Url : <https://ukraineinvest.gov.ua/services-team/about-ukraineinvest/> (дата звернення: 01.11.2023).

6. *І. Марчук, С. Цівкач*. Еволюція та нові можливості "інвест-нянь". URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/09/11/704144/> (дата звернення: 01.11.2023).

7. Гришанова Н. Ухвалено Закон, що розширить можливості для реалізації інвестиційних проєктів в Україні. URL : https://jurliga.ligazakon.net/news/221513_ukhvaleno-zakon-shcho-rozshirit-

mozhlivost-dlya-realzats-nvestitsynikh-proktv-v-ukran (дата звернення: 01.11.2023).

8. Жарикова А. (2023). Україна може залучити до \$130 млрд приватних коштів на відбудову: у Світовому банку розповіли як. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2023/10/26/705889/> (дата звернення: 11.11.2023).

9. Council Regulation (EU) 2021/2085 of 19 November 2021 establishing the Joint Undertakings under Horizon European and repealing Regulations (EC) No 219/2007, (EU) No 557/2014, (EU) No 558/2014, (EU) No 559/2014, (EU) No 560/2014, (EU) No 561/2014 and (EU) No 642/2014 . ST/12156/2021/INIT. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32021R2085> (дата звернення: 26.03.2023).

10. Horizon Europe - Research and innovation. URL : https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en (дата звернення: 11.11.2023).

11. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 1 липня 2010 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 25.06.2024).

12. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16 липня 1999 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text> (дата звернення: 25.06.2024).

13. Про наукові парки: Закон України 25 червня 2009 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17#Text> (дата звернення: 25.06.2024).

14. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення: 25.06.2024).

15. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15 лип. 2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (дата звернення: 25.06.2024).

Ліліана Василівна Сіщук, завідувач лабораторії корпоративного права імені академіка Володимира Луця НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший дослідник

Інтелектуальна власність і корпоративні права: інвестиційна спрямованість

Продовження воєнного стану в Україні і виконання вимог Європейського Союзу щодо євроінтеграції зумовили ряд змін у корпоративному законодавстві та здійснили вплив на тенденції змін у економічному просторі, що пов'язані з релокацією бізнесу в більш безпечні регіони країни чи за її кордони, з виходом в цифровий простір для ведення підприємницької діяльності, зміною виду діяльності чи спеціалізації тощо. Однією з ланок середнього та малого бізнесу в наш час є розвиток інформаційних технологій, що зумовив виникнення значної кількості онлайн-професій, нових спеціалізацій і нових робочих місць.

Особливістю ІТ-бізнесу в Україні є те, що спеціалісти та експерти, які здійснюють підприємницьку діяльність у сфері інформаційних технологій, обирають для своїх стартапів реєстрацію у формі фізичної особи – підприємця або товариства з обмеженою відповідальністю, що залежить від вибору цілей та виду діяльності аутсорсингової чи продуктової компанії, кола існуючих і потенційних клієнтів та вибору для цього оптимальної системи оподаткування. Як правило, ІТ-компанії реєструються в Україні, тим самим підтримуючи у певній мірі економіку нашої держави в умовах воєнного стану, але значна кількість інвесторів і клієнтів перебувають на європейському та англо-американському ринку інформаційної продукції. Тому для розвитку ІТ-бізнесу важливе значення має створення гнучкого і прозорого вітчизняного законодавства у цій частині та більш простих і зрозумілих механізмів його застосування для розвитку свого стартапу.

Створення товариств з обмеженою відповідальністю відбувається засновниками ІТ-бізнесу у випадках, коли є значний потенціал і знання

конкретних потреб ринку, власних ідей створення інформаційного продукту та розуміння шляхів його просування серед потенційних клієнтів. Для цього ідейні розробники ІТ-продукту здійснюють пошук інвесторів та/або створюють компанію самостійно, як правило, вносячи вклад до статутного капіталу у формі майна та/або коштів. Це пов'язано з тим, що чинне законодавство не дає чітких гарантій і прозорих механізмів, спрямованих на внесення вкладу до статутного капіталу у формі майнових права на об'єкти інтелектуальної власності, як цінного ресурсу компанії. Тому багато ІТ-фахівців працюють у наймі в іноземних інвесторів або вносять незначну частку майнових вкладень у статутний капітал товариства замість того, щоб створювати фундамент для розвитку власних компаній на вітчизняному та іноземному ринках. Адже саме ІТ-бізнес, як активна ланка, залучає іноземні інвестиції у економіку держави, а в майбутньому може підвищувати ділову репутацію українських компаній на міжнародній арені та здійснювати співпрацю з іноземними компаніями на паритетних умовах економічної конкуренції.

У зв'язку з цим доцільно проаналізувати порядок створення чи вступу до підприємницького товариства в аспекті внесення майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності до статутного капіталу товариства. Як відомо, створення чи вступ до товариства зумовлює в його учасника виникнення корпоративних прав, сутність яких полягає у можливості здійснення управління компанією та отримання прибутку у формі дивідендів, що нараховуються і виплачуються у встановленому законом і статутом порядку. Тому для компаній та їх учасників важливе значення має вирішення питання про вид і розмір вкладу до статутного капіталу товариства для окреслення обсягу корпоративних прав учасника та визначення цінності майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, як вкладу, що передається у власність товариству.

Традиційно, вкладом до статутного капіталу товариства може бути будь-яке майно, в тому числі майнові права, окрім того, що прямо заборонено законом. Формування статутного капіталу за рахунок грошових коштів, нерухомого та цінного рухомого майна може отримати добровільну оцінку на

розсуд самих засновників або за їх рішенням чи за законом за допомогою незалежного оцінювача. При цьому оцінка майна, як правило, відбувається з урахуванням ustalених ринкових цін та / або балансової вартості майна, що передається до статутного капіталу товариства, станом на період часу, коли відбувається створення чи вступ до товариства.

Щодо об'єктів права інтелектуальної власності виникає інша практика застосування, за якою у кожному конкретному випадку варто прораховувати можливість внесення їх до статутного капіталу товариства, як вкладу, за умови уникнення зловживань від інвесторів, які інвестують грошові кошти чи майно у проєкт компанії та стають її учасниками, по відношенню до ІТ-спеціалістів, які ініціювали створення товариства для розробки власного ІТ-продукту, як його засновники і учасники для подальшого просування на зовнішні ринки, та від виникнення ризиків, що можуть бути пов'язані з нерелевантністю ІТ-продукції, у зв'язку з чим інвестори можуть вкласти кошти чи майно без подальшого отримання прибутку.

У ст. 13 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» зазначається, що вкладом учасника товариства можуть бути гроші, цінні папери, інше майно, якщо інше не встановлено законом, а вклад у негрошовій формі повинен мати грошову оцінку, що затверджується одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства [6]. У ст. 115 ЦК України вказано, що вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, яка здійснюється за згодою учасників товариства, а у випадках, встановлених законом, вона підлягає незалежній експертній перевірці [7]. Таким чином, можна зробити висновок, що цивільне законодавство не прописує особливостей внесення вкладу до статутного капіталу товариства у формі об'єктів інтелектуальної власності та майнових прав на них, а тому породжує необхідність здійснювати регулювання цих питань в індивідуальному порядку у кожному конкретному випадку. Тим

більше, не передбачено й проведення обов'язкової незалежної експертної оцінки для визначення цінності об'єктів права інтелектуальної власності, майнові права на які можуть бути вкладом до статутного капіталу товариства, що було б додатковою гарантією як для інвесторів, так і для ІТ-розробників – учасників товариства.

Загалом передання майна до статутного капіталу підприємницького товариства здійснюється для подальшого ведення ним на власний ризик підприємницької діяльності. Адже майно переходить на баланс товариства, стає його власністю і може використовуватися для досягнення мети створення – отримання прибутку. Тому при внесенні вкладу до статутного капіталу товариства у формі майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності варто приймати рішення з урахуванням потенційних ризиків з наступних питань: 1) яким чином краще зареєструвати інтелектуальний продукт, тобто до якої групи об'єктів інтелектуальної власності його віднести – об'єкта авторського чи патентного права, чи засобу індивідуалізації певної продукції; 2) яким чином здійснити оцінку майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності – добровільну чи професійну, якого експерта і який метод оцінки обрати; 3) яким чином здійснити передання майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності до статутного капіталу товариства – на праві власності, на праві користування чи на іншому речовому праві, чи здійснити реєстрацію об'єкта права інтелектуальної власності на товариство; 4) який вид договору обрати для передання майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності та які умови обрати для їх використання; 5) яким чином здійснювати управління об'єктом права інтелектуальної власності, переданого до статутного капіталу товариства; 6) на підставі яких правових актів у подальшому використовувати об'єкти права інтелектуальної власності, враховуючи специфіка правового режиму та охороноздатності цих об'єктів – договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, установчих документів компанії, корпоративних договорів?

Щодо питання внесення об'єктів інтелектуальної власності до статутного капіталу юридичної особи В. А. Васильєвою було свого часу теж проведено наукове дослідження, у результаті якого зроблено вагомі висновки, що мають значення на даному етапі функціонування українських стартапів. Зокрема, вченою надано наступні рекомендації: 1) об'єкти інтелектуальної власності набувають ознак корпоративної власності і попадають у сферу регулювання корпоративного права [1, с. 9], а тому засновниками має бути прийнято рішення про допуск такої участі у статутному капіталі, як внесення майнових прав інтелектуальної власності; 2) легітимізація інтелектуального продукту, як оборотного товару, через обов'язковість державної реєстрації прав на нього, що підтверджується охоронним документом, та наявність обов'язкової сплати зборів за підтримання чинності охоронного документа [1, с. 10]; 3) для трансформації у статутний капітал інтелектуальний продукт повинен набути рис товару, а тому має відбутися проведення незалежного оцінювання [1, с. 11]; 4) юридичній особі мають бути передані документи, що посвідчують виключне правоволодіння або при необхідності здійснюється переоформлення такого документа [1, с. 11], у зв'язку з чим адекватною правовою формою такого режиму буде укладення договору про передачу майнових прав інтелектуальної власності [1, с. 13]; 5) при участі у формуванні статутного капіталу інтелектуальною власністю подальший оборот таких об'єктів повинен відбуватися не тільки з урахуванням установчих документів, але й за правилами патентного права [1, с. 14]; 6) трансакція прав інтелектуальної власності в корпоративні права повинна вписуватись у корпоративне законодавство, яке буде виступати спеціальним до норм інституту інтелектуальної власності; 7) презюмується безповоротна трансакція майнових прав, якщо інше не передбачено договором [1, с. 15].

Вказаний підхід вченої містить багато якісних вказівок, що варто брати до уваги при вирішенні питань внесення вкладу до статутного капіталу товариства у формі майнових прав інтелектуальної власності. Хоча у науковій доповіді В. А. Васильєвої розглядалися виключно об'єкти патентного права, тим не менш

більшість пропозицій до застосування можуть мати місце при внесенні вкладу майновими правами на інші групи об'єктів інтелектуальної власності, як – то, наприклад, доцільність прописування у договорах і статутних документах положень про безповоротну трансакцію майнових прав інтелектуальної власності, оскільки товариство стає власником всіх вкладів і у засновників – ІТ-спеціалістів будуть більші стимули працювати на розвиток компанії, адже вони набуватимуть корпоративні права, що дають можливість впливати на управління товариством та на отримання ним прибутку, а також укладати корпоративні договори з умовами про способи здійснення корпоративних прав, хоча винятки з правила бувають завжди.

Щодо умови про обов'язковість державної реєстрації, то законом передбачена така вимога тільки до об'єктів промислової власності та засобів індивідуалізації об'єктів цивільного обороту. Об'єкти авторського права, до яких відносяться й комп'ютерні програми чи певні неоригінальні об'єкти, створені за допомогою штучного інтелекту, за законом не підлягають обов'язковій державній реєстрації та видачі свідоцтва, однак в установчих документах компанії (статуті) чи в засновницькому договорі, чи в корпоративному договорі, або у змішаному їх форматі вимога про обов'язковість державної реєстрації авторського права може бути передбачена, як умова внесення певного об'єкта авторських прав до статутного капіталу товариства.

Згідно ст. 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення (надання йому будь-якої об'єктивної форми – письмової, речової, електронної (цифрової) тощо). Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація авторського права чи будь-яке інше спеціальне його оформлення. В той же час передбачено, що державна реєстрація авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір здійснюється НОІВ, про що видається свідоцтво [3]. Перелік договорів про розпоряджання майновими правами на об'єкти авторського права визначений ст. 48 цього ж Закону [3]. На відміну від

об'єктів авторського права у Законах України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [5], «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [4], передбачено обов'язковою умовою державну реєстрацію торгової марки і видачу свідоцтва, як охоронного документа (ст. 13), та державну реєстрацію винаходу, корисної моделі і промислового зразка і видачу патенту (ст. 12).

Варто зазначити, що у ст. 156 і ст. 157 ГК України [2] вказано, що майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок, на торговельну марку можуть бути передані до статутного капіталу суб'єкта господарювання як вклад, що дає позитивну законодавчу можливість вчинення таких правочинів. Однак у ст. 156 ГК України міститься й суперечлива норма, згідно якої протягом тридцяти днів після завершення дії майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок, переданих до статутного капіталу суб'єкта господарювання як вклад, розмір статутного капіталу суб'єкта господарювання має бути зменшений на суму, що відповідає розміру їх вартісної оцінки [2]. Вказане положення не виправдовує свого змісту на практиці, оскільки внесення майнових прав інтелектуальної власності підлягає оцінці при вступі до товариства з урахуванням їх цінності в теперішньому часі та в майбутньому, а також вартості інтелектуального продукту, який буде приносити прибуток компанії. Тому майнові права інтелектуальної власності, якщо засновники чи учасники прийняли рішення про їх внесення як вкладу, мають не меншу вартість, як й інше майно, що у процесі його використання підлягає періодично амортизації, так як зменшується його цінність. Але у такому разі ні статутний капітал товариства, ні обсяг корпоративних прав учасника не зменшується.

Отже, при внесенні об'єктів права інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємницького товариства варто дотримуватися основних засад його створення та функціонування, як самостійного суб'єкта права, якому переходить і належить майно на праві власності з урахуванням майнової відокремленості від майна учасників цієї юридичної особи в цивільному обороті. При цьому, варто підкреслити, що легальне використання майнових

прав на інтелектуальний продукт супроводжується нормами права інтелектуальної власності та договірною права, що сприяють переданню цих об'єктів від одного суб'єкта (творця чи іншої особи, якій належить інтелектуальний продукт на законних підставах) до підприємницького товариства, що реалізує майнові права на об'єкт інтелектуальної власності згідно норм корпоративного законодавства і статуту, але, звісно, з урахуванням специфіки нормативних положень спеціальних законів, що регулюють відносини у сфері права інтелектуальної власності. Засновники, які передали до статутного капіталу товариства майнові права на об'єкти інтелектуальної власності як вклад, у статусі учасника товариства взамін набувають корпоративні права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васильєва В. А. Промислова власність і корпоративна власність: конкуренція норм. Корпоративне право України та інших європейських країн: порівняльно-правова характеристика: Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 вересня 2014 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2014. С. 9 – 16.
2. Господарський кодекс України Відомості Верховної Ради України від 16 січня 2003 року № 436-IV Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 року № 2811-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 57, ст. 166. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
4. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 року № 3687-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#top>

5. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 року № 3689-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#top>

6. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.69. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#top>

7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Андрущенко Лілія Вікторівна, провідний науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу і держави НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук, доцент

Особи з інвалідністю як суб'єкти господарської діяльності в умовах євроінтеграційних процесів

Підприємництво осіб з інвалідністю відіграє важливу роль у вирішенні економічних і соціальних завдань, оскільки сприяє реабілітації інвалідів, залученню їх до суспільного життя, соціальній інтеграції в суспільство, створенню нових робочих місць, насиченню споживчого ринку товарами і послугами, формуванню конкурентного середовища, економічній самостійності населення, стабільності податкових надходжень.²⁴ Розвиток підприємництва осіб з інвалідністю є одним з пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку як України, так і територіальних громад.

Відповідно до Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Разом з тим перед багатьма громадянами України стоїть ряд бар'єрів у реалізації своїх прав, отриманні доступу до публічних послуг та повноцінної участі у культурному, політичному та суспільному житті. Ці бар'єри наявні у різних сферах - від доступності до громадських та житлових будівель до працевлаштування чи культурного життя.

Великі реформи завжди є відповіддю на потужні економічні та соціальні виклики. Вони рідко відбуваються стрімко, але не у випадку сучасної України, коли потрібно освоїти найкращий світовий досвід і передові технології у стислі строки.

²⁴ Н.М. Внукова, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри Харківського національного економічного університету Н.І. Притула, кандидат економічних наук, викладач кафедри Харківського національного економічного університету, Підтримка підприємництва інвалідів у Харківській області, <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9100/09-Vnykova.pdf?sequence=1>

Одна з таких сфер – зайнятість людей з інвалідністю, серед яких багато ветеранів і, на жаль, буде ще більше. У цій сфері в Україні діє концепція, сформована в СРСР, Європі та Північній Америці у 1940-1950-х роках: уряди сприяють зайнятості людей з інвалідністю, для їхніх потреб адаптують робочі місця і систему навчання, а незайнятим виплачують допомогу.

У 1980-х Європа почала переймати сформовану в США та Канаді концепцію, відповідно до якої люди з інвалідністю з пасивних отримувачів допомоги перетворюються на активних учасників ринку праці, а вся інфраструктура робиться для них доступною.

У кожній країні рух за права людей з інвалідністю має свої особливості, часові рамки і передумови. Водночас він має також і спільні цілі – покращення становища осіб з інвалідністю, забезпечення реалізації їх прав та інтеграції у суспільне життя.

Визнання наявності бар'єрів, які доводиться долати людям з інвалідністю, та важливості їх подолання спонукало осіб, котрі займаються формуванням політики, розробити концепцію «мейнстрімінгу інвалідності» - системи залучення проблем інвалідності на міжнародному та національному рівнях до політик, програм та інших заходів з метою просування рівності осіб з інвалідністю. Ця концепція віддзеркалює вимогу людей з інвалідністю: «усе, що нас стосується, повинно робитися за нашою участю». Мейнстрімінг інвалідності - це одночасно політика, стратегія, метод досягнення соціальної інтеграції. Він дає змогу реалізувати прагнення до рівності у правах і можливостях людей з інвалідністю як повноправних членів суспільства, які мають брати активну участь в процесах його розвитку. Це ефективний та дієвий спосіб не допустити фактів дискримінації. Концепція мейнстрімінгу інвалідності передбачає оцінку стану дотримання прав людей з інвалідністю на всіх рівнях державних інституцій. Комітет ООН з прав людей з інвалідністю визначає шість основних напрямків мейнстрімінгу:

- впровадження питань залучення людей з інвалідністю до суспільного життя засвідчує ступінь відповідальності всієї державної системи;

- залучення є обов'язковою умовою визначення відповідних механізмів звітування та моніторингу, починаючи з початкових етапів;
- проведення дослідження у різних сферах за участю людей з інвалідністю з метою отримання достовірної інформації щодо існуючих проблем;
- наявність політичної волі та її практичного втілення з метою забезпечення відповідних ресурсів, включаючи людські та фінансові;
- обов'язковість участі людей з інвалідністю у процесах прийняття рішень на усіх рівнях;
- включення не заміщує і не зменшує потреби існування та розробки спеціальних програм для людей з інвалідністю, а також відповідного законодавства²⁵

Доступність для людей з інвалідністю системи освіти та ринку праці, поява інклюзивних будівель, доступних тротуарів, доріг і транспорту – це результат еволюції, яка почалася 250 років тому у Європі. Її інтенсивність визначали урбанізація, війни, епідемії та боротьба за права людини.

У кінці 18 століття, з розвитком урбанізації, багато західноєвропейських міст відчували наплив людей з інвалідністю, які займалися жебрацтвом. Щоб прибрати їх з вулиць і дати можливість заробляти кошти, а не випрошувати їх, людям з каліцтвами давали роботу при монастирях та лікарнях.

Уряди почали брати питання працевлаштування людей з каліцтвами під контроль у 1920-1930-х роках – після Першої світової війни. Серед зачинателів були, зокрема, Великобританія, Бельгія, Греція, Італія та Німеччина.

В Україні державні програми працевлаштування людей з інвалідністю започаткували після Першої світової війни.

У питанні відкритості ринку праці для працівників з інвалідністю Україна у 2021 році перебувала на рівні більшості країн Європи зразка 1940-1950-х років.

²⁵ Нічого для нас без нас: Посібник з інклюзивного прийняття рішень для засобів масової інформації / За загальною редакцією Виртосу І.Г. Упорядники: Азін В.О., Байда Л.Ю., Госс Н., Ждан П.М., Флетчер А. – К: Ленвіт: 2015. – 92 с. 9

У нас досі існує норматив 4% від кількості працівників і штрафи за його невиконання.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну призвело до загибелі людей, руйнування, та вимушеного переміщення українців, як наслідок, у 2023 році щонайменше 17,6 мільйона людей потребували комплексної гуманітарної допомоги. В тому числі, 6,3 мільйони внутрішньо переміщених осіб і 6,9 мільйонів людей, що проживають на територіях ведення бойових дій. Масове руйнування інфраструктури призвело до припинення надання основних послуг та залишило людей без домівок і засобів до існування. Потреби є багатосекторальними, а гендерні фактори та фактори розмаїття – зокрема, вік, статус інвалідності та статус меншини – відіграють ключову роль у визначенні того, як на людей впливає війна.

Сьогодні, після повномасштабного вторгнення росії, питання забезпечення робочими місцями людей з інвалідністю знову привертає до себе увагу і стає надзвичайно актуальним. Адже, за два роки повномасштабного вторгнення кількість людей з інвалідністю в Україні збільшилась на 300 тисяч осіб²⁶.

Серед зареєстрованих безробітних по Україні встановлено, що, на жаль, на Житомирщині найбільша кількість людей з інвалідністю: одна тисяча із близько 14,7 тисяч. Варто зазначити, що низка областей мають кращі результати забезпечення робочими місцями безробітних цієї категорії. Житомирщина – лише на 7-му місці за кількістю працевлаштованих людей з інвалідністю після Львівщини, Черкащини, Дніпропетровщини, Полтавщини, Івано-Франківщини та Київщини. Там вдається залучати до праці 20-27% людей з інвалідністю з числа зареєстрованих безробітних, тоді як у Житомирській області цей показник складає всього 12% (з початку цього року - 117 працевлаштованих із 999-и зареєстрованих безробітних)²⁷

²⁶ В Україні за два роки війни кількість людей з інвалідністю збільшилася на 300 тисяч, режим електронного доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3846340-v-ukraini-za-dva-roki-vijni-kilkist-ludej-z-invalidnistu-zbilsilasa-na-300-tisac.html>

²⁷ Серед регіонів України найбільша кількість безробітних людей з інвалідністю зареєстрована у Житомирській області, режим електронного доступу: https://www.zhitomir.info/news_221183.html

Видання The Wall Street Journal з посиланням на німецького виробника протезів компанію Ottobock зазначає, що лише за 17 місяців війни близько 50 тисяч українців втратили кінцівки та потребують протезування.

Таке стрімке зростання великої кількості людей з інвалідністю свідчить, що українці отримують травми під час виконання бойових завдань або через обстріли українських територій російською армією.

В Україні понад 2,7 мільйонів людей з інвалідністю. Ця цифра постійно зростає. І лише 25% з них можуть знайти роботу.

Одним із головних чинників формування середнього класу в Україні є розвиток підприємництва, що виступає гарантом стабільності економіки та підвищення рівня життя громадян.

Люди з інвалідністю в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України та іншими законодавчими актами України. Отже, право на зайняття підприємницькою діяльністю є одним з основних, на реалізацію якого мають бути спрямовані зусилля держави.

У всьому світі люди з інвалідністю роблять значний внесок у національну економіку та суспільство як продуктивні працівники та підприємці в різних секторах та галузях. Люди з інвалідністю можуть виконувати більшість робіт, бути ефективними та задіяними в успішному бізнесі, за наявності сприятливого середовища. Різноманітність робочої сили, в тому числі й щодо наявності інвалідності, має добре задокументовані переваги для ефективності організації, покращує процес прийняття рішень, стимулює інновації та сприяє лояльності персоналу. Проте як у розвинених країнах, так і в економіках, що розвиваються, люди з інвалідністю працездатного віку продовжують відчувати широкий

спектр викликів у доступі до економічних можливостей, у тому числі фізичні бар'єри та нестачу інформації²⁸

За рахунок відкриття власної справи та самозайнятості знижується рівень безробіття в країні та одночасно збільшується рівень доходів населення, що в свою чергу, призводить до зростання сукупного попиту та збільшення виробництва. Малий та середній бізнес допомагає державі вирішувати економічні (створення конкурентного середовища, функціонування приватного капіталу, привабливість для іноземних інвестицій) та соціальні проблеми (створення додаткових робочих місць, вирішення проблем бідності). Це зумовлює актуальність розвитку малого і середнього підприємництва (далі – МСП).

Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (далі - Стратегія) спрямована на визначення ключових проблем та формування рішень для їх розв'язання/мінімізації.

Стратегія орієнтується на провідні документи щодо створення безбар'єрного простору, зокрема Конвенцію про права осіб з інвалідністю, ратифіковану Законом України від 16 грудня 2009 р. N 1767-VI, Європейську соціальну хартію (переглянуту), ратифіковану Законом України від 14 вересня 2006 р. N 137-V, Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, міжнародну ініціативу "Партнерство Біарріц".²⁹

Крім того, під час розроблення ініціатив було проаналізовано ряд кращих міжнародних практик створення безбар'єрного простору, зокрема країн Європейського Союзу, Канади, Сінгапуру, Японії, Великобританії, США.

²⁸ Грантовий конкурс: Розширення можливостей працевлаштування та самозайнятості людей з інвалідністю у Вінницькій, Дніпропетровській, Львівській, Київській областях та м. Києві, https://www.undp.org/uk/ukraine/news/hrantovyuy-konkurs-rozshyrennya-mozhlyvostey-pratsevlashtuvannya-ta-samozaunyatosti-lyudey-z-invalidnistyu-u-vinnytskiy-dnipropetrovskiy#_ftn3

²⁹ Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

Положення Стратегії враховують весь ряд напрацьованих раніше стратегічних документів в Україні, зокрема щодо створення безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю.

Окрім цього, було прийнято за основу проект Закону "Про внесення змін до Закону України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" (щодо розвитку власної справи фізичною особою-підприємцем з інвалідністю, отриманою внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції)" (законопроект №5518).

Цим документом пропонувалося внести зміни до статей 14-1, 14-2 та 20 Закону «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», якими передбачається надати фізичній особі - підприємцю з інвалідністю, отриманої внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, державної допомоги на розвиток власної справи. Проте, ці пропозиції не знайшли подальшої реалізації в законодавчих нормах. А сьогодні вже потребують актуалізації до вимог часу і наслідків повномасштабного вторгнення держави-агресора.

На сьогодні масштаби залучення осіб з інвалідністю до підприємницької діяльності залишаються незначними; тільки починає формуватися безбар'єрне середовище для інвалідів як головний засіб прискорення їх інтеграції в суспільне життя, потребує доопрацювань та вдосконалення механізм пільгового оподаткування, грантової підтримки інвалідів як суб'єктів господарювання.

З метою формування умов для розвитку підприємництва інвалідів необхідне об'єднання зусиль і узгодженість дій органів державної влади України, органів місцевого самоврядування, організацій, що утворюють інфраструктуру підприємництва, громадських об'єднань і некомерційних організацій підприємців, суб'єктів малого і середнього підприємництва, міжнародних організацій. Результатом взаємодії має стати розвиток нормативно-правової

бази, інформаційної бази і фінансових механізмів підтримки підприємництва інвалідів. Особливої уваги потребує створення умов для зайняття підприємницькою діяльністю для осіб, які набули статусу особи-інваліда як учасника бойових дій.

Цветков Андрій Михайлович, науковий співробітник НДІ приватного права та підприємництва імені Ф.Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук

Правові аспекти валютних обмежень введених національним банком України для бізнесу в умовах воєнного стану

Сучасна ринкова економіка України вперше за весь час незалежності стикається з такими об'єднаними та широкими валютними обмеженнями введеними Національним банком України (далі -НБУ), які є наслідком повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави. В цих умовах та євроінтеграційних процесів зростає інтерес до різних аспектів банківської діяльності, включаючи визначення понятійного апарату як на законодавчому рівні так і в наукових дослідженнях.

Після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну Верховна Рада ухвалила цілий ряд законів, які були спрямовані на дерегуляцію і зниження рівня оподаткування в період воєнного стану, а податкова служба призупинила в свою чергу майже всі перевірки юридичних осіб. Банківський ринок швидко зреагував на потенційні загрози для економіки після відповідних подій та НБУ достатню кількість обмежень, в тому числі на валютному ринку.

З введенням на території України воєнного стану, НБУ жорстко відреагував не зовсім в рамках ринкової економіки, але досить дієво для стримання усіх негативних процесів в економіці на той час. Відповідно до Постанови Правління НБУ «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18 від 24 лютого 2022 року (надалі – Постанова НБУ № 18), в першій редакції цієї Постанови банкам було визначено ряд обмежень, а саме³⁰:

³⁰ Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : Постанова Правління НБУ № 18 від 24 лютого 2022 року / Національний банк України. Офіційний вісник України, 2022 р. № 19, стор. 317, ст. 1042;

- обмежити зняття готівки з рахунку клієнта в обсязі 100 000 грн. в день (не враховуючи виплати заробітної плати та соціальних виплат), крім підприємств та установ, що забезпечують виконання мобілізаційних планів (завдань), Уряду та окремих дозволів Національного банку України без нарахування та зняття комісій;

- заборонити видачу готівкових коштів з рахунків клієнтів в іноземній валюті крім підприємств та установ, що забезпечують виконання мобілізаційних планів (завдань), Уряду та окремих дозволів НБУ;

- зафіксовано офіційний курс на 24 лютого 2022 року;

- призупинити роботу валютного ринку України крім операцій продажу іноземної валюти клієнтами;

- увести мораторій на здійснення транскордонних валютних платежів (крім підприємств та установ, що забезпечують виконання мобілізаційних планів (завдань) та Уряду, окремих дозволів НБУ);

- зупинити здійснення обслуговуючими банками видаткових операцій за рахунками резидентів держави, що здійснила збройну агресію проти України;

- банкам-емітентам електронних грошей призупинити здійснення випуску електронних грошей, поповнення електронних гаманців електронними грошима, розповсюдження електронних грошей.

В той же день початку широкомасштабної війни, НБУ вніс ще ряд заборон та обмежень відповідно до Постанови Правління НБУ «Про внесення змін до постанови Правління НБУ від 24 лютого 2022 року № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 21 від 24 лютого 2022 року³¹.

Також, Постановою Правління НБУ «Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп» від 25 лютого 2022 року № 23³² було затверджено

³¹ Про внесення змін до постанови Правління НБУ від 24 лютого 2022 року № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» : Постанова Правління НБУ № 21 від 24 лютого 2022 року / Національний банк України. *Офіційний вісник України*, 2022 р. № 19, стор. 319, ст. 1045;

³² Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп : Постанова Правління НБУ від 25 лютого 2022 року № 23 / Національний банк України. *Офіційний вісник України*, 2022 р. № 21, стор. 7, ст. 1127;

Правила роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану. Ці Правила встановлюють особливості застосування банками України вимог окремих нормативно-правових актів Національного банку України в умовах воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні»³³.

В подальшому, прийняттям КМУ постанови № 426 від 09.04.2022 «Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації», повністю заборонено імпорт товарів з Російської Федерації³⁴.

З 24 лютого 2022 року з дня введення НБУ валютних обмежень центральним банком країни постійно щомісячно моніторяться всі банківські операції, які проводять комерційні банки та відповідним чином скасовуються чи/та пом'якшуються ті чи інша валютні обмеження, ураховуючи потреби збереження макрофінансової стабільності, захисту міжнародних резервів, забезпечення першочергових потреб оборони, економіки та громадян, а також пропозиції суб'єктів фінансового ринку, що забезпечують зазначені першочергові потреби.

Також треба відзначити, що Постановою Правління НБУ «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18» від 20 лютого 2024 року № 24³⁵ центральний банк країни оптимізує низку валютних обмежень, щоб запобігти непродуктивному впливу капіталу для захисту міжнародних резервів України та збереження стійкості валютного ринку. Цим нормативно-правовим актом НБУ уточнив умови купівлі-продажу валюти бізнесом.

Щоб відповідні операції не використовувалися для обходу діючих валютних обмежень, НБУ уточнює умови купівлі валюти підприємствами. Так,

³³ Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 / Президент України. *Офіційний вісник України*, 2022 р. № 46, стор. 16, ст. 2497;

³⁴ Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації : постанова КМУ № 426 від 09.04.2022 року / Кабінет міністрів України. *Офіційний вісник України*, 2022 р. № 33, стор. 256, ст. 1785;

³⁵ Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18 : Постановою Правління НБУ від 20 лютого 2024 року № 24 / Національний банк України. *Офіційний вісник України*, 2024 р. № 23, стор. 51, ст. 1490;

з 21 лютого 2024 року під час купівлі валюти бізнесом банки беруть до уваги не лише кошти в іноземній валюті, розміщені на поточних та депозитних рахунках клієнта, а й інформацію про незавершені валютні операції клієнта з банками на умовах "своп", за якими здійснено першу частину операції (з продажу клієнтом іноземної валюти банку).

Для того, щоб стимулювати повернення в Україну валютної виручки за експорт товарів, НБУ уточнив також особливості здійснення валютного нагляду банками. Починаючи з 21 лютого 2024 року, банки матимуть змогу завершити валютний нагляд за відповідними операціями лише за умови, якщо кошти від нерезидента надійшли в іноземній валюті. Натомість перекази в гривнях не будуть підставою для завершення валютного нагляду банком.

НБУ розробив Дорожню карту поступового пом'якшення валютних обмежень, яка загалом визначає етапи пом'якшення валютних обмежень. Основним критерієм визначення пріоритетності пом'якшення валютних обмежень є нагальність коригування викривлень на ринку та підтримка економічного відновлення з урахуванням відповідних ризиків для курсової стійкості та міжнародних резервів.

Дорожня карта загалом передбачає такі етапи з відповідним фокусом: I етап – мінімізація множинності обмінних курсів, лібералізація торгових операцій та сприяння новим кредитам та інвестиціям; II етап – лібералізація торгового фінансування, управління валютними ризиками банків, можливість репатріації відсотків за “старими” борговими зобов'язаннями та інвестиціями; III етап – можливість виплат за кредитами та інвестиціями, лібералізація операцій населення та операцій з деривативами, можливість кредитування нерезидентів та інвестицій за кордон.

І ще треба відзначити одну Постанову Правління НБУ «Про розкриття інформації щодо зв'язків клієнтів із державою, що здійснює збройну агресію

проти України» № 26 від 16 березня 2023 року³⁶. Згідно з п. 1 вищезгаданої Постанови, НБУ зобов'язав банки України та філії іноземних банків в Україні виявляти та документувати інформацію про зв'язки клієнтів та їх контрагентів із державою, що здійснює збройну агресію проти України, та громадянами/резидентами такої держави.

Висновки. Таким чином, після введення вищенаведених НБУ валютних обмежень та заборон після повномасштабного вторгнення РФ до нашої країни та введення воєнного стану, український бізнес і банки зокрема зіткнулися вперше за всю історію незалежності країни.

Необхідно відзначити, що на сьогоднішній день, нові пом'якшення та/або скасування валютних заборон стосовно здійснення валютних операцій вводяться майже щомісячно. Окремо, юридичним особам слід приділити увагу щодо дотримання граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів, які становлять 180 календарних днів та застосовуються до операцій, здійснених з 05 квітня 2022 року.

³⁶ Про розкриття інформації щодо зв'язків клієнтів із державою, що здійснює збройну агресію проти України : Постанова Правління НБУ № 26 від 16 березня 2023 року / Національний банк України. *Офіційний вісник України*, 2023 р. № 36, стор. 101, ст. 1938.

Попович Тетяна Григорівна, в.о. завідувача лабораторії адаптації законодавства України до права ЄС відділу методології євроінтеграції приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший дослідник

Гордов Микола, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Правове регулювання організацій у сфері містобудування України та Польщі (порівняльний аналіз окремих положень)

Більшість населення світу проживає в містах, і прогнозується, що до 2050 року ця частка досягне 68%. [1] Посилення урбанізації сприяє втраті біорізноманіття, збільшенню споживання матеріалів і зміні клімату. Рухаючись вперед, міське планування має бути інклюзивним і відповідати потребам місцевих громад, а також базуватися на підходах участі, які сприяють залученню маргіналізованих суб'єктів, одночасно розширюючи доступ до основних послуг, таких як вода та санітарія. Досягнення сталого розвитку міст вимагає подолання бар'єрів між різними рівнями управління, уваги до зв'язків між містом і селом і сприяння декарбонізації в енергетичному, транспортному та будівельному секторах.

Сучасні містобудівні компанії спеціалізуються на інноваційних рішеннях, від передового програмного забезпечення для містобудування до піонерських технологій міської інфраструктури. Вони традиційно пропонують такі рішення, як системи визначення місця розташування для оптимізованого розвитку міста, технології відстеження дерев для зелених міських просторів і новітні підходи до сталого міського планування. Для налагодження співпраці та уніфікованих правил діяльності створюються гільдії (організації).

Інститут саморегульованих організацій у сфері архітектурної діяльності на законодавчому рівні в Україні було впроваджено у 2011 році прикінцевими положеннями Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [2], яким було внесено відповідні зміни до Закону України «Про архітектурну

діяльність» (далі – Закон) [3]. Більше 10 років свого існування цей інститут відзначається відносною сталістю його правового регулювання, що дало змогу саморегульним організаціям у сфері архітектурної діяльності удосконалювати його організаційно шляхом прийняття та оптимізації своїх внутрішніх правових актів. Саморегульні організації у сфері архітектурної діяльності – це неприбуткові добровільні об'єднання фізичних та юридичних осіб за відповідним напрямом підприємницької чи професійної діяльності, які в установленому порядку набули відповідного статусу (абзац 15 статті 1 Закону). Статтею 16-1 Закону серед іншого передбачено, що в Україні можуть створюватися і діяти саморегульні організації у сфері архітектурної діяльності. Неприбуткові добровільні об'єднання фізичних та юридичних осіб, що провадять підприємницьку та професійну діяльність, набувають статусу саморегульних організацій з дня їх реєстрації центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері архітектури, яка здійснюється шляхом внесення інформації про таку організацію до Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері архітектури, визначає порядок реєстрації таких організацій.

Порядок реєстрації саморегульних організацій у сфері архітектурної діяльності (далі – Порядок), затверджено наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (далі – Мінрегіон) від 13 травня 2014 року № 137 [4].

Для України цікавим є досвід як Євросоюзу, так і Польщі, оскільки вона також подала відхід від «радянського» тотального регулювання цієї та іншої сфер. Так, у Польщі на початку 90-х рр. ХХ ст. у регіональній політиці переважало надання допомоги відсталим і депресивним регіонам, а вже наприкінці ХХ ст. стратегія містобудування у Польщі мала такі цілі: моніторинг рівня розвитку регіонів і створення нових робочих місць при одночасній підтримці підвищення економічної конкурентоспроможності

регіонів, просування технологій, розвиток транскордонного співробітництва [5].

У Польщі є кілька рівнів правового забезпечення містобудівної діяльності: (1) інституційний – перш за все забезпечується на національному рівні Міністерством із регіонального розвитку Польщі та створеними Агенціями регіонального розвитку (АРР). Задачею ААР є передача території, де знаходяться підприємства-банкрути, для залучення інвесторів. Але для цієї мети кошти надходили і від держави, і з різноманітних програм Євросоюзу. ААР стали одними з основних користувачів спеціальних фондів, які спрямовуються на вирішення широкого кола питань регіонального розвитку Польщі; (2) локальний – на рівні кодифікованих актів саморегулювних організацій.

У подальших наших роботах ми будемо розширювати саме цей напрям дослідження з метою залучення досвіду Польщі в українські реалії саморегулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bansard J. Pathways to Sustainable Cities. 2022. April 28. URL: <https://www.iisd.org/system/files/2022-04/still-one-earth-sustainable-cities.pdf>.
2. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>.
3. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20 травня 1999 року № 687-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text>.
4. Про затвердження Порядку реєстрації саморегулювних організацій у сфері архітектурної діяльності: Наказ Мінрегіону від 13.05.2014 № 137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0573-14#Text>.
5. Лисенко В. В. Закордонний досвід здійснення містобудівної діяльності. Держава та регіони. Державне управління. 2019. № 4 (68). С. 136-140. URL: <https://doi.org/10.32840/1813-3401-2019-4-22>.

Попович Тетяна Григорівна, в.о. завідувача лабораторії адаптації законодавства України до права ЄС відділу методології євроінтеграції приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший дослідник

Титоренко Артем, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Споживча політика суб'єкта господарювання на шляху до євроінтеграції

На сьогодні у світовому економічному просторі важливий акцент робиться на стимулюванні споживчого попиту та його важливої ролі у подоланні кризових явищ і подальшому зростанні економіки кожної країни. На споживчому ринку відбуваються суттєві зміни, які з появою цифрових технологій значно розширили можливості вибору у споживачів при здійсненні покупок через Інтернет, і постає необхідність підвищення споживчої довіри до транскордонних покупок в Інтернеті шляхом прийняття відповідних рішень щодо захисту прав споживачів. Наділені правами та впевнені споживачі здатні впливати на подальший розвиток національної та глобальної економіки.

Наразі перейдемо до умов, що виникнуть при входженні України в ЄС. Загальновідомою відправною точкою формування окремої політики ЄС у сфері захисту прав споживачів є Маастрихтський Договір [1]. На основі Маастрихтського договору в Римський Договір [2] була включена спеціальна стаття 129а щодо захисту прав споживачів. Цю статтю назвали «мінімальний характер» - це означало, що відбувається мінімальна гармонізація сфери захисту прав споживачів на рівні ЄС. Дуже ретельно питання захисту прав споживачів було проаналізовано в часи, коли Україна вперше пробувала здійснити входження у європейську спільноту, у комплексному порівняльно-правовому дослідженні «Правове регулювання сфери захисту прав споживачів у Європейському Союзі та в Україні» (2005) [3].

Важливо відзначити, що торговельно-економічне співробітництво між Україною та Євросоюзом, особливо в умовах війни є актуальним питанням, що досліджується в різних галузях науки [4]. З року в рік стабільно зростає двосторонній зовнішньоторговельний оборот та прямі іноземні інвестиції з країн ЄС в українську економіку.

Споживчі ринки важливі, оскільки саме на цьому ринку споживачі роблять більшість своїх покупок. Суб'єкти господарювання можуть орієнтуватися на споживачів за різними характеристиками, включаючи демографічні показники, поведінку чи географічне розташування, формуючи споживчу політику. Розуміючи унікальні характеристики споживачів, які купують у них, суб'єкти господарювання можуть створювати ефективніші маркетингові кампанії та підвищувати загальну прибутковість.

Одним з базових елементів споживчої політики слід вважати цільову аудиторію. Суб'єкти господарювання використовують ринкову сегментацію, щоб аналізувати характеристики споживчих ринків і розробляти маркетингові плани, які найбільше резонують із цільовою аудиторією. Наприклад, компанії можуть аналізувати дані, щоб націлити на молодих людей віком від 18 до 25 років пропозицію одягу чи смартфонів. Цільова група може мати й інші кваліфікуючі характеристики, такі як інтереси та рівень доходу.

До базових елементів споживчої політики ми б віднесли також інтерв'ювання. Суб'єкти господарювання можуть орієнтуватися на споживачів на основі конкретних або загальних думок. Інтерв'ю та опитування в фокус-групах дозволяють суб'єктам господарювання зрозуміти ставлення та думки споживачів. Потім вони можуть використовувати цю інформацію, щоб змінити маркетингові плани або навіть внести зміни у свої продукти чи послуги, щоб краще задовольнити потреби своєї аудиторії.

Третім базовим елементом споживчої політики ми визначити власне продукти (продукція, товари, послуги). Приклади споживчого ринку включають продукти в таких категоріях, як споживчі товари, що швидко обертаються, і товари тривалого користування. Комерційна діяльність на цьому

ринку передбачає купівлю фізичними особами товарів і послуг для особистого використання. Вони можуть купувати електронні предмети, їжу та напої, розважальні послуги, одяг, транспортні та фінансові послуги. Також сюди варто додати ринок споживчих упакованих товар), що є однією з найбільших підкатегорій на споживчому ринку. Споживачі, як правило, регулярно купують недорогі товари, а термін придатності таких товарів порівняно короткий. Суб'єкти господарювання компенсують низькі прибутки, розповсюджуючи великі обсяги товарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Маастрихтський Договір. Словник. Верховна Рада України. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/slov_04.pdf.
2. Римський договір 1957. Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К, 2003. Т. 5 : П-С. 736 с.
3. Правове регулювання сфери захисту прав споживачів у Європейському Союзі та в Україні (комплексне порівняльно-правове дослідження) / Кол. авт.: Ісічко А., Мінін О. та ін.; За заг. ред. І. А. Грицяка. К., 2005. 656 с. <https://just-dnipro.gov.ua/files/upload/files/25.pdf>.
4. Осіпова Л. В. Вплив євроінтеграційних процесів на економічний розвиток України. Економіка і суспільство. 2016. № 2. С. 75-79.

Попович Тетяна Григорівна, в.о. завідувача лабораторії адаптації законодавства України до права ЄС відділу методології євроінтеграції приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший дослідник

Трилінський Іван, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Правовідносини маркетингу на різних типах ринків

Кожен підприємець хоче продавати свою продукцію безпосередньо кінцевим споживачам без посередників (на власне споживчому ринку). Нині в умовах війни ми проаналізуємо правовідносини, що пов'язані зі споживачами, які купують продукти для власного споживання, а не для перепродажу, оскільки це вимагає зовсім іншого підходу з маркетингової точки зору.

Кожен учасник правовідносин коли-небудь купував помідори, піцу чи новий автомобіль, а тому здійснював акцепт та брав участь у споживчому ринку [1]. Правда полягає в тому, що дуже важливо взяти це до уваги, оскільки ці споживачі мають кілька варіантів, коли справа доходить до покупки, тому підприємець повинен створити відповідні умови, засновані на нормах, для підтримки лояльності. Базовий споживчий ринок є таким ринком, на якому покупцями товару є самі споживачі [2]. Це може здатися очевидним, але насправді не кожен, хто купує товар, робить це для власного використання. Тому ми можемо сказати, що це базовий рівень будь-якого ринку, і що ми знаходимо його в таких простих місцях як супермаркети, продуктові магазини, сільськогосподарські ринки тощо. Однак на цьому ринку споживачі відрізняються за своїми смаками та потребами [3], тому підприємець, повинен дуже добре визначити свою цільову нішу, щоб запропонувати їм те, що їм потрібно, коли вони цього потребують та в межах (на підставі) норм.

Незважаючи на це, знання того, що продукт не буде перепродано, дає підприємцю більше можливостей для маневру, оскільки він може зосередитися на створенні якісного продукту за доступною ціною для своєї

цільової аудиторії. Але вимоги (норми) повинні бути збережені, незалежно від інших умов на ринку.

У даний час споживчий ринок поділяється на кілька типів залежно від того, на якого споживача орієнтується підприємець у своєму бізнес-проекті. Розглянемо деякі з них:

1. Business to Business (B2B) [4]. Це модель правовідносин, у якій підприємець продає підприємцю, а не окремим фізичним особам - споживачам. Але, звичайно, оскільки йдеться про споживчий ринок, то підприємець використовуватиме те, що продає інший підприємець, і ніколи не перепродаватиме товар. Ця модель характеризується отриманням більших замовлень від меншої кількості клієнтів, що допомагає підприємцю усунути витрати та працювати у великих масштабах, що призводить до більшої прибутковості. Прикладом можуть бути оптові торговці сировиною, які продають елементи, необхідні для створення продукту з нуля.

2. Професійні послуги [5]. Підприємці вступають у такі правовідносини, коли потребують не лише сировини, але й навчання чи консультацій у багатьох сферах для досягнення своїх цілей. Тут на допомогу приходять професійні послуги. Ми говоримо про підприємців, які надають послуги іншим підприємцям у таких цікавих сферах, як маркетинг, технології, продажі, навчання персоналу тощо. У більшості випадків це робиться в консультаційному форматі, хоча зараз існують і навчальні програми, групові лекції, магістри, колоквіуми тощо.

3. Промисловий збут [6]. Це правовідносини, коли підприємцю потрібно здійснити продаж усього обладнання, яке є постійним у часі та має досить тривалий термін експлуатації. Це робоче обладнання, хімічні продукти, сировина, офісне обладнання, пластикові матеріали та багато іншого.

4. Business to Consumer (B2C) [7]. Підприємці вступають в правовідносини та продають свої товари (послуги) окремим фізичним особам, а не іншому підприємцю. У більшості випадків це такі підприємства як супермаркети, універмаги, мережі аптек, франшизи тощо. Потенціал зростання у них дуже

цікавий, але норма прибутку зазвичай низька на проданий продукт. Однак його потенціал полягає в обсягах, які підприємець може переміщати, оскільки саме звідси надходять великі доходи.

5. Ринок споживчих товарів, що використовуються в масових масштабах [1]. Для них характерна досить ненажерлива конкуренція, тому необхідно постійно працювати над завоюванням лояльності споживачів. Користувачі в цій ніші, як правило, дуже легко змінюють бренди, оскільки завжди є дешевший продукт, який забезпечує подібні переваги. Ці правовідносини найскладніші для підприємця.

6. Ринок їжі та напоїв [8], тобто продуктів, призначених для споживання людським організмом. Зазвичай ці правовідносини характеризують правила, які гарантують, що людина придбає високоякісні речі, що характеризує стан розвитку суспільства, рівень законодавчої бази та ступінь задоволеності потреб. Тут дуже важливо знати свою цільову аудиторію та її спосіб життя дуже добре, оскільки за дуже короткий час вони можуть змінити бренд, не подаючи практично жодних ознак цього.

Правовідносини, що виникають на споживчих ринках залежать від їх сегментування, яке проводиться щоб позиціонувати кожен продукт та зосередити зусилля на споживачах, зацікавлених у вашому продукті.

Розглянемо найбільш актуальні сегменти:

1. Демографічний. Демографічна сегментація поділяє ринки за певними змінними, такими як стать, розмір сім'ї, віковий діапазон, релігійні переконання, професія тощо.

2. Стать. Йдеться навіть не про те, чоловік чи жінка, а в деяких випадках ми навіть знаходимо бренди, які цікавляться нетрадиційними сексуальними смаками своїх клієнтів. Підприємці, які найчастіше використовують цей тип сегментації, це бренди одягу, косметичні компанії та ЗМІ.

3. Вік. Це одна з найбільш використовуваних змінних під час сегментації ринку. Кожна вікова група має різні очікування та потреби. Ось чому для

підприємця важливо знати, хто цей цільовий споживач, щоб запропонувати йому те, що він шукає.

4. Дохід. Ми маємо на увазі купівельну спроможність цільової аудиторії . Важливо приблизно знати дохід споживача, щоб знати, чи мають вони можливість придбати продукт.

5. Соціальний клас, який поділяється на високий, середній і низький. Кожен підприємець виробляє продукцію для певного соціального прошарку: від меблів для вищого класу до смартфонів для нижчого класу, що свідчить про важливість цього сегментування.

6. Географічний. У цьому випадку підприємець розділяє ринок на різні географічні частини, будь то країна, регіон, область чи навіть окремі населені пункти.

7. Клімат. Важливо знати, яка середня погода, де живе ваш споживач. Хоча підприємець може продавати пляжні товари й тому, хто живе в районі, оточеному горами.

8. Щільність - кількість людей, які проживають у місці, впливатиме на їхні потреби. Підприємець повинен пам'ятати про це, перш ніж робити першу пропозицію, оскільки це зазвичай люди, які дуже зайняті через спосіб життя у великих містах.

Правовідносини маркетингу на різних типах ринків виникають та залежать від його сегментування, а сам споживчий ринок відображає економічний стан країни та характеристики її мешканців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юрченко М. Д., Безсмертна О. В. Ринок споживчих товарів. Збірник матеріалів XLIX Науково-технічної конференції факультету менеджменту та інформаційної безпеки, 18.05.2020–29.05.2020. Вінниця, 2020. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fm/all-fm-2020/paper/viewFile/8778/7312>.

2. Башинська І. О. Відмінності промислового ринку від споживчого з точки зору маркетингових комунікацій. Ефективна економіка. 2012. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1574>.
3. Гордуновський О. М. Особливості формування вітчизняного ринку споживчих товарів. Ефективна економіка. 2013. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2568>.
4. Chen J. Business-to-Business (B2B): What It Is and How It's Used. Business. 2024. May 10. URL: <https://www.investopedia.com/terms/b/btob.asp>.
5. Остафійчук Я. В. Підходи до класифікації послуг у контексті формування системи управління сферою послуг. Ефективна економіка. 2012. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=892>.
6. Літвінчук К.В. Особливості розвитку збутової діяльності промислових підприємств. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2023. Том 34 (73). № 2. С. 39-42. URL: <https://doi.org/10.32782/2523-4803/73-2-7>.
7. Barney N. B2C (business-to-consumer). E-Commerce. 2023. February. URL: <https://www.techtarget.com/searchcustomerexperience/definition/B2C>.
8. Роговець О. Європейський food-ринок: ключові тренди та особливості. Харчові технології. 2024. 12 лют. URL: <https://harch.tech/2024/02/12/evropejskyj-food-rynok-kluchovitrendy-ta-osoblyvosti/>.

Іванченко Едуард Пилипович, докторант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, радник Асоціації митних брокерів України, кандидат юридичних наук, професор Української технологічної академії

Саморегулювання ринку митних брокерських послуг як пріоритетний напрям модернізації господарського законодавства

Становлення інституту саморегулювання є логічним процесом модернізації господарського законодавства, який, в перспективі, призведе до лібералізації та відповідальності митного бізнесу, а отже, до більш ефективного регулювання ринку митних брокерських послуг на розвиток якого впливають глобалізаційні та євроінтеграційні процеси, зокрема, потреби активного розвитку міжнародної торгівлі та митної безпеки. Функціональна модель регулювання належної ринкової поведінки суб'єктів митної брокерської діяльності може бути досягнута завдяки упровадженню належної системи співрегулювання ринку митних брокерських послуг інструментами, що доступні як державі, так і ринку, яка (система) спроможна забезпечити правовий господарський порядок в цій особливій сфері підприємництва. Вважаємо, що сучасні тренди регулювання митної брокерської діяльності мають зміщуватися у бік нормативного закріплення положень саморегулювання (*яке наразі відсутнє і потребує унормування, як окремий кластер у системі загального, спільного регулювання*) та передбачати поступове зменшення, проте, не цілковиту відмову від втручання держави у цю особливу сферу господарювання. Принагідно зауважуємо, що такий перехід має відбуватися виключно у звичайних умовах господарювання і поетапно.³⁷

Науковцями доведено, що ринкове саморегулювання є лише однією із можливих (за практикою окремих ринків – дієвих) моделей регулювання. При такому підході регулювання здійснюється представниками ринку (митними

³⁷ Іванченко Е. П. Державне регулювання та саморегулювання митної брокерської діяльності: напрями вдосконалення теоретико-правового забезпечення. Київський часопис права. № 1. 2024. с. 59. С. 55-62.

брокерами), через делеговані державою повноваження, які (суб'єкти ринку митних брокерських послуг), об'єднуючись у саморегулівні організації (СРО) встановлюють свої стандарти, правила, кодекси, норми, умови ринкової діяльності та контролюють їх дотримання учасниками СРО тощо.³⁸

За висновками фахівців, з огляду на міжнародний досвід та аналіз української практики, Кабінету Міністрів України, при подальших дерегуляційних кампаніях, пропонується концентруватись на регулюванні сфер, які мають більший вплив (тобто зачіпають інтереси великої кількості осіб), а саме податкова та митна сфери.³⁹ Отже, аналітики пропонують митну справу залишити у «царині впливу держави». Проте, на нашу думку, особливий сегмент митної справи, який становить митна брокерська діяльність, з огляду на специфіку ринку митних брокерських послуг і складність операцій, що нею обслуговуються у митному просторі України, доцільно переводити на рейки функціональної системи співрегулювання. Наведена теза повністю вкладається у господарсько-правовий концепт процесу саморегулювання підприємницької діяльності, який обґрунтовує ідею про те, що державне регулювання повинно здійснюватися тільки у тих випадках, коли саморегулювання не є можливим.

Визначення потреби законодавчого оформлення сегменту саморегулювання ринку митних брокерських послуг у загальній системі регулювання вимагає виокремлення чинників, що обґрунтовують його упровадження. Аналіз науково-правих досліджень (як господарських, так і цивільно-правових), в сфері саморегулювання господарської діяльності⁴⁰ дозволяє

³⁸ Іванченко Е. П. Державне регулювання та саморегулювання митної брокерської діяльності: напрями вдосконалення теоретико-правового забезпечення. Київський часопис права. № 1. 2024. с. 60. С. 55-62.

³⁹ Деререгуляція бізнесу в Україні. Аналітична записка. Центр економічної стратегії. с. 19. 19 с. URL: <file:///C:/Users/38067/Downloads/deregulation-report-ukr-final.pdf>.

⁴⁰ Гончаренко О. М. Саморегулювання господарської діяльності: питання теорії та практики : монографія. Наук.-дослід. ін-т приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. – Київ : НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2019. 417 с.; Кочин В. В. Цивільно-правові відносини участі суб'єктів підприємництва у

визначити *систему чинників*, які обґрунтовують потребу запровадження процесів саморегулювання ринку митних брокерських послуг, передусім, в умовах спеціального режиму господарювання (правового режиму воєнного стану), діджиталізації митної справи та поступового переходу на європейські рейки регулювання відносин в царині митної справи. До таких чинників належить віднести: інноваційні зміни митного простору України, що активізують процеси тотальної цифрової трансформації Держмитслужби і митної брокерської діяльності; необхідність оперативного реагування на зміни ринку, з метою упорядкування новітніх відносин, попередження потенційних небезпек, пов'язаних з використанням ІТ-новацій у митній справі (кіберризика, кіберзагрози, кібератаки) та запровадження системи їх убезпечення; складність процедури прийняття законодавчих та відомчих нормативно-правових актів в сфері митної брокерської діяльності; наявність в існуючих на ринку господарських об'єднаннях ринку митних брокерських послуг фахівців із професійними знаннями та досвідом, що дозволяють враховувати економіко-правові зміни митного простору та митної брокерської діяльності, а також ділових зв'язків з відповідними іноземними та міжнародними організаціями, що надає можливість врахувати зарубіжний та міжнародний досвід здійснення митної брокерської діяльності тощо.⁴¹

В якості *завдань* (основного призначення) саморегулювання ринку митних брокерських послуг можна виокремити наступні напрями: оптимізація управління ринком митних брокерських послуг, з метою підвищення його результативності та якості надання послуг суб'єктам ЗЕД; підвищення якості та безпеки надання митних брокерських послуг, з метою захисту прав та законних інтересів споживачів (клієнтів, контрагентів, декларантів, суб'єктів ЗЕД); створення позитивного іміджу (доброї ділової репутації) митних брокерів та

саморегульованих організаціях: монографія. К. : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2015. – 128 с.

⁴¹ Іванченко Е. П. Державне регулювання та саморегулювання митної брокерської діяльності: напрями вдосконалення теоретико-правового забезпечення. Київський часопис права. № 1. 2024. с. 60. С. 55-62.

підвищення довіри споживачів (клієнтів, контрагентів, декларантів, суб'єктів ЗЕД) до їх професійної діяльності за рахунок належної якості надання митних брокерських послуг; забезпечення оптимальної взаємодії між суб'єктами ринку митних брокерських послуг та суб'єктами організаційно-господарських повноважень (Мінфін, Держмитслужба), що наділені господарською компетенцією та мають право приймати рішення відносно діяльності митних брокерів, в межах владних повноважень, встановлених законом; удосконалення правового регулювання підприємницької діяльності митних брокерів; розробка та упровадження норм професійної етики у практичну діяльність суб'єктів ринку митних брокерських послуг на підставі локального нормотворення; розробка та упровадження методичних рекомендацій щодо провадження митної брокерської діяльності; упровадження ефективних механізмів розв'язання спорів, пов'язаних з професійною діяльністю митних брокерів, як інструменту ринкового позасудового врегулювання митних суперечок, що можуть виникати між суб'єктами митної брокерської діяльності та клієнтами, контрагентами, декларантами, суб'єктами ЗЕД; розроблення та затвердження обов'язкових для виконання членами СРО правил (стандартів, кодексів тощо) провадження митної брокерської діяльності; реалізація консультативно-освітніх, методичних, інформаційних завдань; застосування заходів дисциплінарного впливу до митного брокера-члена СРО, у разі виявлення порушень статуту чи внутрішніх документів СРО тощо.

Наведене дозволяє сформулювати поняття *«саморегулювання ринку митних брокерських послуг»*, як врегульоване нормами права та локальними актами самостійне регулювання суб'єктами митної брокерської діяльності своєї професійної діяльності, що здійснюється митними брокерами через саморегулювну(-ні) організацію(-ї), шляхом виконання такою організацією(-

ями) покладених на неї та/або делегованих їй державою повноважень, відповідно до закону.⁴²

Окремий аспект, який підлягає з'ясуванню та нормативному закріпленню - це правовий статус СРО ринку митних брокерських послуг. До ознак СРО ринку митних брокерських послуг слід віднести наступні: утворюється на підставі добровільного членства суб'єктів митної брокерської діяльності в такому господарському об'єднанні (ознака професіоналізації); утворюється для досягнення цілей, не пов'язаних із отриманням прибутку (ознака некомерційного характеру створення та діяльності); підлягає державній реєстрації як юридична особа; установчим документом є статут; здійснює діяльність на засадах самофінансування за рахунок вступних, членських та інших внесків, а також інших не заборонених законодавством джерел; забезпечує ведення реєстру членів з метою збирання, зберігання, надання та висвітлення достовірної інформації про чисельність членів та їх діяльність; делегування Держмитслужбою окремих повноважень з контролю та/або регулювання митної брокерської діяльності; забезпечує надання консультативно-освітніх, методичних, інформаційних послуг. В царині здійснення митної брокерської діяльності професійним об'єднанням учасників ринку органами державної влади, зокрема Мінфіном та Держмитслужбою, можуть бути делеговані функції: надання дозволу на здійснення митної брокерської діяльності; розробки та встановлення єдиних стандартів і правил здійснення професійної митної брокерської діяльності; розробки та упровадження Кодексу професійної етики митних брокерів України; організації, проведення навчання та підвищення кваліфікації митних брокерів із видачою документа відповідності тощо.⁴³

⁴² Іванченко Е. П. Державне регулювання та саморегулювання митної брокерської діяльності: напрями вдосконалення теоретико-правового забезпечення. Київський часопис права. № 1. 2024. с. 61. С. 55-62.

⁴³ Іванченко Е. П. Правова природа митної брокерської діяльності: поняття, ознаки, особливості. Приватне та публічне право. № 4/2023. с. 18. С. 9-20.

Підсумовуючи, слід зазначити, що розвиток інституту саморегулювання в різних країнах зазвичай супроводжується економічною лібералізацією та дерегуляцією господарської діяльності. Цей процес включає зменшення адміністративних бар'єрів для підприємництва та посилення ролі професійних саморегулювальних організацій.

Зимненко Євгеній Віталійович, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Продаж права оренди земельних ділянок в процедурі банкрутства як інструмент розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови

Умови воєнного стану та повоєнної відбудови національної економіки накладають особливий акцент на питанні ефективного управління активами підприємств, особливо тих, які, не будучи фермерськими господарствами, мають в своєму розпорядженні та користуванні земельні ділянки сільськогосподарського призначення.

В контексті процедур банкрутства це стає критичним питанням через недостатнє та недосконале врегулювання на законодавчому рівні продажу таких активів боржника, як належне йому право оренди землі комунальної власності територіальної громади.

Так, аукціон у справі про банкрутство може виступати не лише інструментом для забезпечення максимальної економічної вигоди для кредиторів, але й ключовою складовою відновлення економічної стабільності та соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Наразі існує думка, що ліквідація боржника в процедурі банкрутства є негативним аспектом і свідчить про нестабільність економічного клімату країни. Проте, не слід сприймати процедуру банкрутства виключно як негативне явище, оскільки вона також виступає певним інструментом очищення «бізнес середовища» від слабких гравців та дає можливість створення на їх базі нових учасників, які забезпечують подальше економічне функціонування замороженого активу.

Аукціони відіграють значну роль у залученні інвестицій як з внутрішніх, так і з зовнішніх, джерел. Відкриті та прозорі аукціони з продажу права оренди земельних ділянок, які перебувають у власності територіальних громад могли б

сприяти розвитку інфраструктури, створенню робочих місць та збільшенню доходів громади за рахунок забезпечення фактично безперервного використання відповідного майна на умовах оренди.

Статтею шістдесят другою Кодексу України з процедур банкрутства усі види майнових активів (майно та майнові права) банкрута, які належать йому на праві власності або господарського відання, включаються до складу ліквідаційної маси⁴⁴.

Відповідно до статті першої Закону України «Про оренду землі» № 161-ХІV в редакції від 03.09.2023 року оренда землі визначається, як засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності.

Згідно зі статтею третьою Закону України «Про оренду землі» об'єктами оренди є земельні ділянки, що перебувають у власності громадян, юридичних осіб, комунальній або державній власності⁴⁵.

Статтею четвертою цього ж закону визначено, що орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у комунальній власності, є сільські, селищні, міські ради в межах повноважень, визначених законом, а орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у спільній власності територіальних громад, є районні, обласні ради та Верховна Рада Автономної Республіки Крим у межах повноважень, визначених законом.

Статтею 124 Земельного кодексу України визначено, що передача в оренду земельних ділянок, що перебувають у державній або комунальній власності, здійснюється на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або

⁴⁴ Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 № 2597-VIII. База даних «Законодавство України» / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.

⁴⁵ Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 №161-ХІV. База даних «Законодавство України»/Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14/ed20230903>.

органу місцевого самоврядування згідно з їх повноваженнями, визначеними статтею 122 цього Кодексу⁴⁶.

Передача в оренду земельних ділянок, що перебувають у державній або комунальній власності, здійснюється за результатами проведення земельних торгів, крім випадків, встановлених частинами другою, третьою статті 134 цього Кодексу.

В свою чергу відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» № 2145-IX, який набув чинності 07.04.2022 року, передача в оренду земельної ділянки здійснюється без проведення земельних торгів⁴⁷.

Статтею сьомою Закону України «Про оренду землі» встановлено, що у разі відчуження права оренди земельної ділянки таке право переходить до особи, на користь якої воно відчужено.

Водночас частина сьома статті шістдесят другої Кодексу України з процедур банкрутства містить певні обмеження, а саме: майно, щодо якого боржник є користувачем, балансоутримувачем або зберігачем, повертається його власнику відповідно до закону або договору.

В той же час, відповідно до положень частини дев'ятої статті дев'яносто п'ятої Кодексу України з процедур банкрутства у разі визнання господарським судом фермерського господарства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури до складу ліквідаційної маси фермерського господарства включаються нерухоме майно, яке перебуває у спільній власності членів фермерського господарства, у тому числі насадження, господарські та інші будівлі, меліоративні та інші споруди, продуктивна і робоча худоба, птиця, сільськогосподарська та інша техніка і обладнання, транспортні засоби,

⁴⁶ Земельний кодекс: Закон України від 25.10.2001 №2768-III. База даних «Законодавство України»/Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

⁴⁷ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. Закон України від 24.03.2022 №2145-IX. База даних «Законодавство України»/Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20>.

інвентар, та інше майно, набуте для фермерського господарства на загальні кошти його членів, *а також право оренди земельної ділянки та інші майнові права, які належать фермерському господарству і мають грошову оцінку.*

Тобто, наразі існує пряма законодавча заборона на продаж права оренди земельних ділянок у справі про банкрутство для підприємств, які не є фермерським господарством.

Такі реалії законодавства призводять до тривалого «простоювання» активу у вигляді права оренди земельної ділянки, обмежуючи можливість отримання грошових коштів територіальною громадою, що особливо постає гострою проблемою в умовах воєнного та післявоєнного стану.

Зважаючи на наведену проблематику, запровадження законодавчої можливості проведення прозорих та відкритих процедур (аукціонів) з продажу права оренди земельної ділянки боржника значно знизить корупційні ризики, забезпечуючи при цьому справедливий та ефективний розподіл комунальних ресурсів, що сприятиме підвищенню довіри до місцевих органів влади з боку населення та бізнесу.

Позитивними аспектами у даному випадку будуть:

Збільшення ліквідаційної маси боржника - дозвіл на продаж права оренди земельної ділянки збільшує загальну вартість активів, які можуть бути реалізовані для погашення боргів перед кредиторами, в тому числі перед територіальною громадою.

Залучення інвесторів – прозорий та ефективний аукціон сприятиме залученню нових інвесторів, які зацікавлені в оренді земельних ділянок, що в свою чергу позитивно відобразиться на економічному розвитку громади та призведе до збільшення податкових надходжень та орендних платежів.

В свою чергу, *існують і негативні аспекти такої новели*, які включають в себе ризики для орендодавця - зміна орендаря може створювати ризики для орендодавця, особливо якщо новий орендар не виконуватиме свої зобов'язання належним чином.

Потреба в регулюванні - впровадження таких змін потребує детального регулювання, щоб забезпечити захист прав усіх зацікавлених сторін.

Запровадження змін до закону, що дозволяють продаж права оренди земельної ділянки через аукціони у справі про банкрутство, може підвищити ефективність реалізації активів та задоволення вимог кредиторів. Проте, важливо врахувати потенційні корупційні ризики та вжити заходів для їх мінімізації. Запровадження прозорих аукціонних процедур, чітких критеріїв затвердження орендарів, посилення ролі антикорупційних органів та залучення громадськості можуть суттєво знизити корупційні ризики та забезпечити справедливість і ефективність процесу.

Нестерук Сергій Дмитрович, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Правове забезпечення партнерських відносин держави і підприємств лісової та деревообробної промисловості в умовах воєнного стану

Мабуть кожен із нас з дитинства пам'ятає пафосну фразу із радянських кінофільмів про Другу світову війну: «Усе для фронту – усе для перемоги». І як би пафосно це не виглядало, сьогодні держава Україна як ніколи раніше потребує різної допомоги усіх громадян і суб'єктів господарювання. Зрозуміло, що не є виключенням підприємства лісової та деревообробної промисловості. Їх продукція сьогодні є вкрай затребуваною і дефіцитною і для підприємств класичних галузей промисловості, і будівництва, транспорту, і на фронті, де вона застосовується для обладнання різноманітних комунікацій, укриттів, ліній оборони, побудови тимчасового житла чи сховищ, тимчасових чи постійних мостів та інших об'єктів інфраструктури тощо. Навіть відходи підприємств деревообробної промисловості вкрай важливі для ЗСУ як паливо. Ці підприємства не можуть залишатися осторонь від державних потреб.

Перед визначенням можливостей співпраці держави із підприємствами лісової та деревообробної промисловості потрібно звернути стислу увагу на цю сферу. Так, вона поділяється на дві важливі і технологічно складні та різні частини – лісову та деревообробну промисловість. Перша має значну кількість схожих рис із агропромисловим комплексом (АПК). Але так само має і велику кількість відмінних рис. Друга має більшу схожість із класичними виробничими і переробними галузями. Однак також має свою специфіку. Особливістю сільськогосподарського виробництва в Україні є наявність основного засобу – землі, якість і родючість якої впливають на результати господарювання⁴⁸. Кількість і якість деревини прямо залежить від якості і

⁴⁸ Дерев'яно Б.В. Господарське право: особлива частина (правове регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки): навчальний посібник; д-р юрид. наук,

родючості земель, на яких ліси зростають. Але земля під лісовими угіддями не є засобом виробництва, а згідно із статтею 13 Конституції України є об'єктом права власності Українського народу⁴⁹.

Особливістю сільськогосподарського виробництва є його сезонний характер, який не дозволяє весь рік вирощувати певну культуру⁵⁰. Лісова промисловість характеризується всесезонним характером лісозаготівель, оскільки сировина для деревообробної промисловості потрібна протягом усього року.

Залежність від природно-економічних умов регіону країни⁵¹ сьогодні притаманна як АПК, так і лісовій та деревообробній промисловості. Через різні природно-кліматичні умови лісові масиви розташовані далеко не в усіх регіонах України, як і в різних географічних регіонах держави здійснюється заготівля і переробка деревини різних порід дерев. А економічні і політичні причини призводять до того, що навіть після переможного завершення Україною визвольної війни від російського агресора ще багато десятиліть не проводитиметься лісозаготівля та переробка у лісових масивах, прикордонних із російською федерацією або тими країнами, які можливо утворяться на її місці.

Особливість господарювання в АПК як поєднання процесу відтворення з процесом зростання та розвитку тваринництва і рослинництва, а також із

проф. Б.В. Деревянко; МВС України, Донецький державний університет внутрішніх справ. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 314 с. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/367>, с. 9.

⁴⁹ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

⁵⁰ Деревянко Б.В. Господарське право: особлива частина (правове регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки): навчальний посібник; д-р юрид. наук, проф. Б.В. Деревянко; МВС України, Донецький державний університет внутрішніх справ. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 314 с. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/367>, с. 9.

⁵¹ Там само, с. 10.

відтворенням родючості землі⁵² мала б дотримуватися і в лісовій промисловості. Різницею був би лише більш тривалий час на вирощування певних порід дерев. Проте навіть відтворенням родючості землі у лісах ні держава, ні будь-які інші суб'єкти, на жаль, не займаються. Мінеральні добрива у землю не вносяться. Єдине, що земля може один чи більше років «відпочити» після вирубки на ній дерев і перед посадкою нових. Така ситуація має у майбутньому змінюватися.

Порівняльна характеристика господарювання в АПК та лісовій і деревообробній промисловості була наведена для розуміння того факту, що можливості підприємств цих галузей не є безмежними, як і дуже обмеженими і складно відновлюваними є самі лісові масиви. А отже, ризиковий характер здійснення будь-якої підприємницької діяльності має підвищені ризики для суб'єктів лісової та деревообробної промисловості. Саме тому держава у випадку вкрай великої потреби у продукції цих галузей, у першу чергу для потреб ЗСУ, має застосовувати не адміністративні заходи, а партнерсько-економічні. Ситуація із постановкою на військовий облік автомобілів, спеціальної техніки та транспортних засобів суб'єктів господарювання і громадян призвів до часткового продажу таких засобів. Так само у 20-х роках ХХІ столітті застосування політики «військового комунізму» 20-х років ХХ століття в Україні, як демократичній країні, неможливе. Крім скарг до правоохоронних органів, зокрема прокуратури, вищих посадових осіб держави, звернень до судових установ, суб'єкти бізнесу можуть реалізувати майно чи права на нього і припинити як підприємницьку діяльність, так і самого суб'єкта підприємницької діяльності, вивівши його з правового поля держави. Не будемо наводити просто жахливі кількісні характеристики припинення статусу ФОП в Україні протягом двох минулих років та кількох минулих місяців.

⁵² Дерев'яно Б.В. Господарське право: особлива частина (правове регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки): навчальний посібник; д-р юрид. наук, проф. Б.В. Дерев'яно; МВС України, Донецький державний університет внутрішніх справ. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 314 с. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/367>, с. 10.

Переваги економічних методів регулювання господарської діяльності полягають у зацікавленості виконавців. У частині другій статті 12 «Засоби державного регулювання господарської діяльності» Господарського кодексу України названі основні засоби регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання. Серед них найбільш цікавими підприємствам лісової та деревообробної промисловості можуть бути надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій⁵³. Хоча й інші засоби, названі у статті 12, а також не названі у ній, можуть стимулювати суб'єктів бізнесу до співпраці з державою. Зрозуміло, що під час дії правового режиму воєнного стану і підвищення розміру військового збору навряд чи Верховна Рада України піде на надання податкових пільг суб'єктам бізнесу, які виробляють продукцію навіть не військового, а подвійного призначення.

Вважаємо доцільним залучення підприємств лісової та деревообробної промисловості до забезпечення конкретних армійських підрозділів на загальних підставах після перемоги у процедурі публічних торгів на основі положень Закону України «Про публічні закупівлі»⁵⁴. У такому випадку зацікавленість у продажу продукції державним підприємствам, зокрема і структурним підрозділам Міністерства оборони України, буде об'єктивною і крім допомоги державі дозволить отримати фінансовий дохід.

Не менш важливим від попереднього є можливість взаємодії підприємств лісової та деревообробної промисловості на основі Закону України «Про державно-приватне партнерство». Таке партнерство може мати місце між державою, АРК, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, Національною академією наук України, національними галузевими академіями наук та недержавними суб'єктами господарювання на основі

⁵³ Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18–22. Ст. 144.

⁵⁴ Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.

відповідного договору і лише в окремих галузях та сферах. Серед таких сфер, названих у частині першій статті 4 «Сфери застосування державно-приватного партнерства», можна назвати ті, де братимуть участь підприємства лісової та деревообробної промисловості:

- будівництво та/або експлуатація автострад, доріг, залізниць, злітно-посадкових смуг на аеродромах, мостів, шляхових естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури;

- виробництво та впровадження енергозберігаючих технологій, будівництво та капітальний ремонт житлових будинків, повністю чи частково зруйнованих внаслідок бойових дій на території проведення антитерористичної операції;

- встановлення модульних будинків та будівництво тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб⁵⁵.

Між державним і приватним партнерами можуть укладатися взаємовигідні концесійні договори, договори управління майном (виключно за умови передбачення у договорі, укладеному в рамках державно-приватного партнерства, інвестиційних зобов'язань приватного партнера), договори про спільну діяльність та інші договори. А до самих приватних партнерів державою можуть бути застосовані певні заходи підтримки у межах статті 18 «Державна підтримка здійснення державно-приватного партнерства»⁵⁶. Вважаємо, що в сучасних умовах здійснення господарської діяльності підприємства лісової та деревообробної промисловості можуть бути відповідальними і потрібними приватними партнерами за положеннями Закону України «Про державно-приватне партнерство».

⁵⁵ Про державно-приватне партнерство: Закон України від 1 липня 2010 року № 2404-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 524.

⁵⁶ Там само.

Остапенко Дмитро Миколайович, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Вестинговий опціон як механізм набуття корпоративних прав співробітниками інноваційних підприємств (стартапів)

Вестинговий опціон є одним з інструментів венчурного інвестування. Він дозволяє засновникам інноваційних підприємств (стартапів) залучати до роботи над складними проєктами кваліфікованих і талановитих працівників, мотивуючи їх можливістю отримання частки у бізнесі в майбутньому за певних умов.

Зазначений інструмент вже використовують відомі українські інноваційні компанії: Ajax, Vimeo, EPAM, Genesis, OpenVPN. Водночас, господарсько-правове регулювання вестингового опціону в Україні досі є невизначеним.

В існуючих наукових працях цей інструмент стимулювання працівників описується лише в базових рисах. Натомість, різновиди вестингових опціонів, а також правовий механізм їх використання в Україні детально не досліджені.

У науковій доктрині найпоширенішим визначенням опціону є контракт, за яким продавець надає покупцю право, але не зобов'язання купити базовий актив за певною ціною у певний час. Зокрема, таке визначення надають Сохацька О.М.⁵⁷, Примостка Л.О.⁵⁸, Гриценко Л.Л.⁵⁹.

Обов'язковими складовими опціону є: базовий актив, ціна виконання та премія опціону. Базовий актив - це те, що може (повинен) придбати покупець, а продавець повинен (може) продати за відповідним опціоном. Ціною виконання є ціна, за якою здійснюється купівля (або продаж) базового активу у

⁵⁷ Сохацька О. М. Опціони – фінансові інновації міжнародних ринків. Вісник Національного університету Львівська політехніка. 2001. Вип. №417. С. 360–366.

⁵⁸ Примостка Л. О. Банківський менеджмент. Хеджування фінансових ризиків : навч. посібн. Київ : КНЕУ, 1998. 107 с.

⁵⁹ Гриценко Л.Л., Губар А.А. Обґрунтування доцільності використання реальних опціонів при управлінні інвестиційними проєктами. Економіка, фінанси, право. 2010. Вип. №2. С. 9–13.

визначений момент. Під премією опціону слід розуміти плату за набуття права на купівлю (або продаж) базового активу на умовах опціону.

Національне законодавство містить одразу декілька визначень терміну «опціон». Податковий кодекс України (пп. 14.1.45.2 пп. 14.1.45 п. 14.1 ст. 14) визначає опціон як цивільно-правовий договір у формі контракту⁶⁰, а Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» (ч. 3 ст. 33) – як деривативний контракт⁶¹.

Своєю чергою, за змістом Положення про вимогу до стандартної (типової) форми деривативів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 1999 року № 632⁶², опціон є різновидом цінних паперів, обіг яких регулюється актами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Так, згідно з затвердженим НКЦПФР Положенням реєстрації та випуску опціонних сертифікатів та проспекту їх емісії⁶³, обіг опціонних сертифікатів здійснюються на фондових біржах.

Отже, опціон як деривативний інструмент може існувати у двох формах: контракту та цінного паперу. При цьому, опціон у формі деривативного контракту може укладатися поза межами організованого ринку, а випуск опціонних сертифікатів неможливий без участі НКЦПФР, що робить його більш безпечним. Разом з тим, на сьогодні не відбулося жодного випуску опціонних сертифікатів⁶⁴.

У державах із розвиненими ринками венчурного капіталу опціони використовують не лише для торгівлі активами, але й для стимулювання

⁶⁰ Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

⁶¹ Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.

⁶² Про затвердження Положення про вимогу до стандартної (типової) форми деривативів: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.1999 № 632. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/632-99-%D0%BF>.

⁶³ Про затвердження Порядку реєстрації випуску опціонних сертифікатів та проспекту їх емісії: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 23.03.2017 № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0525-17>.

⁶⁴ URL: <https://www.nssmc.gov.ua/finhramotnist-prostoiu-movoiiu-pro-tsinni-papery-optsiion-pravo-a-ne-zobov-iazannia/>

роботи цінних співробітників. До прикладу, виплати на основі акцій є одним із методів довгострокової мотивації топ-менеджерів.

Наразі, зазначене явище, що передбачає наділення правами на акції співробітників відповідної компанії, позначають поняттям «вестинг». У своїй праці Товкун І.М. та Щеглаков І.Е. вказують, що «вестинг передбачає те, що компанія порційно наділяє співробітників акціями, при чому виділяє для кожного співробітника відповідний ліміт»⁶⁵.

Усталеною є практика, коли загальний період вестингу становить чотири роки. Часто упродовж цього строку встановлюють період тривалістю в один рік, протягом якого працівнику не надається жодного опціону. Цей період має назву «кліфф». З наступного року працівнику надається опціон на 25 відсотків акцій від ліміту, а інші 75 відсотків розподіляються на рівні частки та видаються працівнику поквартально або помісячно протягом чотирьох років, доки працівник не досягне свого ліміту⁶⁶. Всі ці умови є варіативними для сторін.

Таким чином, базовий актив вестингового опціону – корпоративні права на частку капіталу компанії у формі акцій або ж безпосередньо частка у статутному капіталі товариства. Премія вестингового опціону – нематеріальне благо у вигляді готовності співробітника працювати у компанії упродовж визначеного часу в обмін обіцянку входження до кола її співвласників у майбутньому.

Отже, вестинговий опціон – це правочин, за умовами якого одна сторона (роботодавець) бере на себе зобов'язання продати, а інша сторона (працівник) отримує право придбати у майбутньому за наперед обумовленою ціною базовий актив (частку в статутному капіталі) за умови виконання трудових функцій на підприємстві упродовж спеціально обумовленого мінімального

⁶⁵ Товкун І. М., Щеглаков І. Е. Проблемні питання правового регулювання обігу окремих видів опціонів в Україні. Право та інноваційне суспільство: електрон. наук. вид. 2021. № 1 (16). URL: http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Tovkun_Shcheghlakov16.pdf

⁶⁶ Cadman, Brian & Rusticus, Tjomme & Sunder, Jayanthi. (2012). Stock Option Grant Vesting Terms: Economic and Financial Reporting Determinants. Review of Accounting Studies. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1545602.

періоду часу (кліффу), після спливу якого виконання опціону відбуватиметься за встановленим між сторонами графіком.

Із прийняттям Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні»⁶⁷ держава зробила перший крок для запровадження вестингових опціонів у діяльності інноваційних підприємств. Стаття 30 зазначеного Закону має назву «Придбання частки у статутному капіталі з відкладальною або скасувальною умовою (опціон)».

Згідно з текстом статті, особливості укладення правочину щодо придбання частки у статутному капіталі резидента Дія Сіті (товариства), що обумовлені настанням відкладальної або скасувальної обставини, визначаються законом.

Водночас, такий закон в Україні наразі відсутній.

У той же час, положеннями ч.3 ст.7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» встановлено можливість передбачати у корпоративному договорі умови або порядок визначення умов, на яких учасник має право або зобов'язаний купити або продати частку у статутному капіталі (її частину), а також визначити випадки, коли таке право або обов'язок виникає⁶⁸.

Норми обидвох законів в цілому створюють периметр рамки механізму, схожого за своїми ознаками на вестинговий опціон. Водночас, розширення законодавцем сфер, які можуть бути врегульовані корпоративним договором, шляхом доповнення положень статті 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» нормою про можливість передбачати в корпоративному договорі умови або порядок визначення умов, на яких третя особа має право купити, а учасники товариства (або саме товариство) продати частку у статутному капіталі (її частину), а також визначити випадки, коли таке право або обов'язок виникає, дало б змогу

⁶⁷ Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20>

⁶⁸ Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>

досягти значного прогресу у імplementації інституту вестингових опціонів в інноваційному бізнесі, оформленому у вигляді товариств.

Очевидною перевагою запропонованого кроку є відсутність потреби у прийнятті окремого закону про вестингові опціони у формі контрактів.

Стосовно ж вестингових опціонів у формі деривативних цінних паперів (опціонних сертифікатів) слід назвати проблеми правового регулювання, що роблять цей інститут непривабливим для зацікавлених у ньому сторін.

Обіг цінних паперів в Україні передбачає покладення на їх емітента низки процедурних обов'язків. Для емісії вестингового опціону необхідно одержати дозвіл від НКЦПФР, укласти договір з Центральним депозитарієм цінних паперів, скласти проспект емісії, залучити особу зі спеціальним статусом – андеррайтера. Це неможливо охарактеризувати як простий порядок дій.

Своєю чергою, одним з головних покликань механізму вестингових опціонів є надання можливості підприємству, що починає діяльність із мінімальним капіталом і не може запропонувати фаховим працівникам високої винагороди, залучити таких працівників під гарантії одержання ними частки у цьому бізнесі.

Складні процедури емісії та обігу опціонів, витрати на адміністрування цих процесів цілком можуть перевищити ті бонуси, заради яких власники стартапів, власне, і йдуть на цей мотиваційний крок.

З боку працівника володіння вестинговим опціонним сертифікатом не дає впевненості у майбутньому через відсутність правових механізмів, які б зобов'язували емітентів встановлювати детальні правила реалізації опціону, гарантували права власників опціонів на інформацію стосовно фінансового стану компанії – продавця опціону, встановлювали зрозумілий та детально регламентований порядок вестингу – строків набуття опціонів, їхньої дії та умов придбання базового активу.

Таким чином, господарсько-правове регулювання інституту вестингових опціонів в Україні перебуває на початковому стані. Особливості їх укладення у формі договорів потребує прийняття нового закону або внесення змін до

існуючих. Процедура ж їхнього обігу у формі цінних паперів вимагає детальнішої регламентації.

Рудик Данило Артемович, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Визначення товарних меж ринку розповсюдження (поширення) та споживання рекламної інформації

31 березня 2023 року набрав чинності Закон України «Про медіа»,⁶⁹ в якому прямо зазначено, що ринок розповсюдження (поширення) та споживання рекламної інформації є одним товарним ринком незалежно від способу розповсюдження (поширення) і споживання рекламної інформації та незалежно від виду медіа. Закон України «Про медіа» приймався на імплементацію норм Директиви Європейського парламенту та Ради 2010/13/ЄС про аудіовізуальні медіа послуги від 10 березня 2010 року зі змінами, внесеними Директивою (ЄС) 2018/1808 від 14 листопада 2018 року (надалі – «Директива»). Варто зазначити, що в Директиві відсутні схожі положення, які б встановлювали, що ринок розповсюдження реклами є одним товарним ринком.

Вищенаведена норма Закону України «Про медіа» фактично визначає межі ринку розповсюдження (поширення) і споживання рекламної інформації. Це обмежує дискреційні повноваження Антимонопольного комітету України (надалі – «АМКУ») щодо визначення меж товарного ринку, передбачені пунктом 11 частини 1 статті 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України».⁷⁰

Визначення меж товарного ринку є важливим етапом дослідження будь-якого ринку. На практиці АМКУ постійно повинен визначати товарні, територіальні (географічні) та часові межі товарного ринку для визначенні часток суб'єктів господарювання на ринку, для визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку, при аналізі

⁶⁹ Про медіа: Закон України від 13.12.2022 №2849-IX. База даних «Законодавство України»/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

⁷⁰ Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 року № 3659-XII. База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>

узгоджених дій суб'єктів господарювання, при розгляді справ про концентрацію суб'єктів господарювання тощо.

Методика визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку (надалі – «Методика»)⁷¹ визначає товарні межі ринку як товар (товарна група), сукупність схожих, однорідних предметів господарського обороту, в межах якої споживач за звичайних умов може перейти від споживання певного виду предметів господарського обороту до споживання іншого. Відповідно до пункту 5.1 Методики товарні межі ринку визначаються шляхом формування групи взаємозамінних товарів (товарних груп) за певними показниками взаємозамінності.

Таким чином, положення частини 5 статті 7 Закону України «Про медіа» щодо визначення ринку розповсюдження (поширення) і споживання рекламної інформації одним товарним ринком незалежно від способу розповсюдження (поширення) і споживання рекламної інформації та незалежно від виду медіа фактично нормативно зафіксують, що всі способи розповсюдження рекламної інформації та всі види медіа є схожими, однорідними та взаємозамінними.

Проте твердження про взаємозамінність всіх способів розповсюдження рекламної інформації незалежно від виду медіа є спірним. Наприклад, чи є відеореклами у вечірній час на телебаченні чи перед показом фіналу популярного спортивного заходу, які одночасно побачать сотні тисяч чи мільйони глядачів, з рекламою в друкованих газетах та журналах чи з цифровою рекламою в соціальних мережах. Взаємозамінність товарів є складним питанням, яке потребує дослідження та вивчення в кожному конкретному випадку, що і належить до компетенції АМКУ.

Взаємозамінність реклами на телебаченні та інших аудіовізуальних медіа, реклами в соціальних мережах (платформи спільного доступу до відео та

⁷¹Про затвердження Методики визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку: Розпорядження Антимонопольного комітету України від 05.03.2002 №49-р. База даних «Законодавство України»/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-02#Text>

платформи спільного доступу до інформації), друкованих медіа, радіо, а також реклами поза медіа (зовнішня реклама, поштові розсилки, дошки оголошень, кінотеатри тощо) з точки зору рекламодавців потрібно аналізувати в тому числі залежно від цілей, які рекламодавці планують досягнути, замовляючи розповсюдження реклами певним способом. Наприклад, відповідно до дослідження меж ринку реклами на телебаченні та цифрової реклами (реклами в соціальних мережах) на території Франції, яке було проведено в 2023 році, компанії-рекламодавці не сприймають ТБ рекламу та рекламу в соціальних мережах як достатньо взаємозамінні товари, щоб вважати їх одним товарним ринком. Так, відеореклама на телебаченні використовувалася першочергово (85%) для *awareness* (підвищення загальної обізнаності про бренд та охопити якомога більшу аудиторію), в другу чергу (14%) – для *consideration* (щоб викликати інтерес у споживача та залучити потенційного клієнта товару, наприклад залишити контакти, замислитися про покупку тощо), і майже не використовувалася (1%) для *conversion* (конверсії, придбання товару), в той час як статична реклама в соціальних мережах використовувалася в основному саме для *consideration* (42%) та *conversion* (30%).⁷² Таким чином, з точки зору ринкових механізмів не можна однозначно стверджувати про взаємозамінність всіх способів поширення рекламної інформації та їх належність до одного товарного ринку. Відповідно не є доцільним законодавчо фіксувати в імперативному порядку даний підхід.

Позиція щодо виокремлення окремих ринків розповсюдження реклами підтверджується і практикою європейських антимонопольних органів. Зокрема, у вищезгаданому дослідженні наводиться позиція Антимонопольного Органу Франції (*Autorité de la concurrence*) щодо визначення ринку реклами на телебаченні як окремого ринку, який не включає цифрову рекламу (рекламу в соціальних мережах).

⁷² Evidencing market definition in TV and digital advertising: the TF1/M6 case / D. Sevy et al. Lexology. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=aa89773a-d4cf-4f7e-818a-c4c6373e7edc>

Також, практика Європейської комісії (надалі – «Комісія») свідчить про схожий підхід, а саме щодо виділення окремих ринків розповсюдження реклами замість одного загального товарного ринку для всіх видів медіа. Наприклад, в справі про концентрацію Facebook/Kustomer, Комісія з посиланням на свої попередні рішення Google/Fitbit, Apple/Shazam, Microsoft/LinkedIn, Facebook/WhatsApp зазначила про наявність окремих ринків офлайн та онлайн реклами, а також про вказала про можливу подальшу сегментацію ринків пошукової та непошуковою (ілюстрованої) реклами, ринків онлайн реклами в соціальних мережах та реклами поза соціальними мережами, ринків онлайн відео реклами та стаціонарної реклами, а також сегментацію ринків залежно від платформи (мобільні пристрої та комп'ютери).⁷³

Таким чином, підхід до визначення одного товарного ринку розповсюдження рекламної інформації, зафіксований в частині 5 статті 7 Закону України «Про медіа», не відповідає ринковим реаліям та практиці європейських антимонопольних регуляторів. Більше того, дана норма може негативно вплинути на можливість АМКУ ефективно здійснювати контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції в Україні.

23 травня 2024 року АМКУ затвердив проєкт Методики визначення меж ринку розповсюдження (поширення) та споживання рекламної інформації, в розділі II якої розписано порядок визначення товарних меж цього ринку.⁷⁴ Проте враховуючи імперативний характер частини п'ятої статті 7 Закону «Про медіа», АМКУ не має права може визначити будь-які інші (вужчі або ширші) товарні межі цього ринку незважаючи на можливі підходи до оцінки взаємозамінності рекламних послуг. Таким чином, АМКУ буде змушений визначити товарними межами ринку всі види рекламних послуг незалежно від

⁷³ Абзац 28 Рішення Європейської Комісії у Справі M.10262 – FACEBOOK / KUSTOMER. URL: https://ec.europa.eu/competition/mergers/cases1/202250/M_10262_8625560_3103_5.pdf

⁷⁴ Про затвердження Методики визначення меж ринку розповсюдження (поширення) та споживання рекламної інформації: Проект розпорядження Антимонопольного комітету України. Веб сайт Антимонопольного комітету України. URL: <https://amcu.gov.ua/gromadskosti/konsultaciyi-z-gromadskisty/elektronni-konsultaciyi-z-gromadskisty/elektronni-konsultatsii-z-hromadskisti/za-2024-rik/pro-zatverdzhennia-metodyky-vyznachennia-mezh-rynku-rozpovsiudzhennia-poshyrennia-ta-spozhyvannia-reklamnoi-informatsii>

способу розповсюдження реклами, незважаючи на можливу невзаємозамінність певних рекламних послуг між собою. Як наслідок це створює ризики того, що суб'єкти господарювання, частки на ринку яких перевищувала б передбачені законодавством України значення презумпції монопольного становища (35% для одного, 50% для трьох, чи 70% для п'яти суб'єктів господарювання) за вузького підходу до визначення окремих ринків реклами, будуть мати значно менші частки на ринку, якщо АМКУ буде змушений керуватися імперативними положеннями частини 5 статті 7 Закону України «Про медіа».

В такому випадку АМКУ не матиме можливості здійснення ефективного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції в Україні на ринку розповсюдження та споживання рекламних послуг.

Сарнавський Максим Олегович, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Гендерна рівність в умовах війни: виклики та стратегії подолання

Російсько-українська війна стала серйозним випробуванням для всього українського суспільства, виявивши низку значних викликів та упереджень, зокрема у сфері гендерної рівності. Цей конфлікт підкреслив, що, незважаючи на значні зусилля, спрямовані на забезпечення рівноправності між чоловіками та жінками, старі настанови та радянські практики досі впливають на українське суспільство, особливо в секторі безпеки та оборони. Принцип гендерної рівності закріплений в Конституції України, але війна актуалізувала потребу у глибшому розумінні та подоланні гендерних викликів.

Питання гендерної рівності в Україні набули особливого значення через вплив війни на життя жінок та чоловіків. Жінки частіше змушені переміщуватися, шукаючи безпечніше місце для своїх родин, стикаючись з новими економічними і соціальними викликами. Одночасно вони стають єдиними годувальницями та потерпають від гендерно зумовленого насильства. Військова сфера, асоційована з маскуліністю, створює додатковий тиск на чоловіків та обмежує можливості жінок, закріплюючи традиційні гендерні стереотипи.

Важливим завданням є дослідження впливу гендерних стереотипів на психологічне благополуччя людей, адже вони можуть призводити до стресу, депресії та інших психологічних проблем. Розуміння цих явищ та розробка ефективних стратегій для їх подолання є критично важливими для забезпечення справедливого та рівноправного суспільства.

Сам принцип гендерної рівності закріплений в Конституції України. ст. 3 Конституції закріплює рівноправність чоловіків і жінок у всіх сферах життя. Крім цієї норми, гендерна рівність пов'язана зі ст. 21, 24, 51 Конституції

України. Зокрема, ч. 3 ст. 24 Конституції України безпосередньо присвячена подоланню дискримінації жінок в Україні та підкреслює, що рівність прав жінок та чоловіків забезпечується наданням жінкам рівних із чоловіками можливостей у громадсько-політичній та культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї [1].

Жінки складають більшу частину населення, яке змушене переміщуватись, щоб знайти безпечніше місце проживання для себе, своїх дітей, рідних. Водночас, на новому місці жінки стикаються з необхідністю адаптуватися до інших умов проживання, часто гірших за попередні. Уся робота з догляду за дітьми, влаштування їх у навчальні заклади, пошук нового місця роботи та засобів до існування також лягає на плечі жінок. Крім того, додається необхідність догляду за літніми батьками чи іншими родичами. Жінки залишаються єдиними годувальницями у своїх сім'ях. Жінки більше потерпають від випадків гендерно зумовленого насильства, яке часто використовується в умовах війни, у тому числі, як засіб маніпулювання та погроз для місцевого населення. [2]

Військова сфера традиційно асоціюється з маскулінністю, і це відбивається в гендерних стереотипах, що існують у суспільстві. Ці стереотипи можуть впливати на сприйняття ролі жінок у збройних конфліктах і на їх досвід військової служби. Основними із них є: «маскулінність» і військова служба: маскулінність часто пов'язують із силою, відвагою, агресією та захистом. Військовослужбовці-чоловіки можуть відчувати тиск щоб відповідати цим стереотипам, що може призводити до психологічних травм або відчуття недостатності, якщо вони не можуть відповідати цим очікуванням. [3]

Від чоловіків вимагається готовність боротися, а від жінок – підтримувати чоловіків. Водночас, люди, які живуть в «мирних» регіонах, часом не розуміють знервованості екс-комбатантів, їх закритості чи інших рис, що раніше їм були не притаманні. Таке психологічне «роз'єднання» може призвести до тимчасового спалаху насильства, насамперед домашнього.

Важливо розуміти природу цього явища, його тенденції та наслідки і застосовувати адекватні заходи для зменшення ризиків. [2]

Водночас війна посилила тиск гендерних стереотипів та очікувань, що призводить до відтворення традиційних гендерних ролей: всі чоловіки нібито мають бути захисниками, а всі жінки – народжувати дітей, щоб покращити демографічну ситуацію. Але це дуже негативний момент, оскільки може звести до мінімуму надбання України у сфері гендерної рівності за весь період незалежності. [5]

Потрібно сказати, що дослідження в гендерній психології демонструють, що негативні гендерні стереотипи та обмеження ролей можуть мати шкідливий вплив на психологічне благополуччя індивіда, спричиняючи стрес, низьку самооцінку, депресію та інші психологічні проблеми. Тому важливо розуміти та вивчати цей вплив, а також працювати над розширенням гендерних ролей та стереотипів, створюючи більш рівні та інклюзивні умови для розвитку особистості кожної людини [4].

Отже, підсумовуючи все вищевикладене, можна дійти наступного гендерна рівність є однією з основних цінностей сучасного демократичного суспільства, але її досягнення залишається викликом через економічні, політичні, соціальні та культурні аспекти. Війна в Україні підкреслила важливість гендерних викликів, зокрема у секторі безпеки та оборони. Жінки частіше стикаються з необхідністю адаптації, догляду за сім'єю та гендерно зумовленим насильством. Військова сфера продовжує асоціюватися з маскуліністю, що впливає на сприйняття ролі жінок. Гендерні стереотипи та очікування, посилені війною, можуть негативно впливати на психологічне благополуччя. Розуміння цих явищ і розробка стратегій для їх подолання є критично важливими для забезпечення справедливого та рівноправного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України/ Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція — Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-ІХ – Електронне посилання [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>]
2. Права людини та гендерна рівність під час воєнних дій на території України: збірник тез доповідей учасників наукового форуму (17 червня 2022 року) / упор. Ірина Євхутич. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 224 с.
3. Російсько-українська війна: гендерні виклики та упередження/ Мусевич Руслан Юрійович, старший викладач кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення оперативного факультету, Національна академія Національної гвардії України/ Електронне посилання [https://wicc.net.ua/media/gender_challenges.pdf]
4. Шлянчак С.О., Шлянчак А.В., & Тінін Д.Г. (2023). Сучасна проблематика гендерної психології та гендерної ідентичності в період статевої зрілості індивіда. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, (210), 192-199. [https:// doi.org/10.36550/2415-7988-2023-1-210-192-199](https://doi.org/10.36550/2415-7988-2023-1-210-192-199).
5. Під час війни важливо боротися за рівність? Інтерв'ю з гендерною радницею голови Черкаської ОДА// Електронний доступ [<https://18000.com.ua/strichka-novin/genderna-radnicya-golovi-cherkaskoyi-oda-rozpovila-pro-vazhlivist-rivnosti-pid-chas-vijni/>]

Тимчук Віталій Олександрович, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Євроінтеграційний вектор регулювання використання порівняльної реклами

У ХХ-ХХІ столітті з розвитком медіа та діджиталізацією суспільних відносин порівняльна реклама почала активно використовуватися у радіо- і телевізійних кампаніях, а також у глобальній мережі Internet та відігравати важливу роль у формуванні ринкових відносин, сприяти розвитку конкуренції та підвищенню якості товарів, робіт і послуг. Наразі використання суб'єктами господарювання порівняльної реклами в світі особливо прогресує, натомість в Україні цей інструмент суб'єктами господарювання практично не використовується та є відносно новим для національного законодавства.

У законах України «Про рекламу» від 3 липня 1996 року № 270/96-ВР (далі – Закон № 270/96-ВР)⁷⁵, «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року № 236/96-ВР (далі – Закон № 236/96-ВР)⁷⁶ надається дефініція «порівняльної реклами» як «реклами, що містить порівняння з іншими особами та/або товарами (діяльністю) іншої особи, прямо чи опосередковано ідентифікує конкурента або товари чи послуги, що пропонуються конкурентом (ст. 1 Закону № 270/96-ВР, ст. 7 Закону № 236/96-ВР). Отже, законодавчо порівняльна реклама визначається як певний різновид реклами, який акцентує увагу на перевагах одного товару щодо іншого.

12 листопада 2019 році було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гармонізації законодавства у сфері порівняльної реклами із правом Європейського Союзу» № 286-ІХ (далі – Закон

⁷⁵ Закон України «Про рекламу» від 3 липня 1996 року № 270/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 31.05.2024).

⁷⁶ Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 31.05.2024).

№ 286-IX)⁷⁷, основною метою якого стала гармонізація національного законодавства у сфері порівняльної реклами з правом Європейського Союзу та визначення законодавчих умов використання порівняльної реклами, а також опосередковане підвищення ефективності національної системи захисту прав споживачів шляхом приведення їх у відповідність до вимог, встановлених Європейським Союзом у Директиві № 2006/114/ЄС Європейського Парламенту та Ради "Про введення в оману та порівняльну рекламу" від 12 грудня 2006 року⁷⁸.

Законом № 286-IX було врегульовано використання порівняльної реклами та визначено законодавчі умови її використання, а також здійснено спробу щодо підвищення ефективності національної системи захисту прав споживачів, приведення її у відповідність до вимог Європейського Союзу в частині законодавчого визначення форм, видів та ознак забороненої недобросовісної підприємницької практики.

У 2023 році було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про рекламу» та інших законів України щодо імплементації норм європейського законодавства у національне законодавство України шляхом імплементації окремих положень законодавства Європейського Союзу у сфері аудіовізуальної реклами (Європейської конвенції про транскордонне телебачення, Директиви Європейського парламенту та Ради 2010/13/ЄС про аудіовізуальні медіапослуги від 10 березня 2010 року із змінами, внесеними Директивою (ЄС) 2018/1808 від 14 листопада 2018 року) від 30 травня 2023 року

⁷⁷ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гармонізації законодавства у сфері порівняльної реклами із правом Європейського Союзу» від 12 листопада 2019 року № 286-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-20#Text> (дата звернення: 3.06.2024).

⁷⁸ Директива Європейського парламенту та Ради «Про введення в оману та порівняльну рекламу» № 2006/114/ЄС від 12 грудня 2006 року. URL: http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/svob_peredv/directive_services_2006-123.htm.

№ 3136-IX (далі – Закон № 270/96-ВР)»⁷⁹. Так цим Законом зроблено спробу удосконалити систему правових норм, спрямованих на регулювання відносин у сфері реклами з урахуванням принципу технологічної нейтральності. Також у ньому враховано зобов'язання України перед європейськими партнерами щодо імплементації норм європейського законодавства у національне законодавство України шляхом імплементації окремих положень «acquis» Європейського Союзу у сфері аудіовізуальної реклами. Отже цим законом знову змінилося господарсько-правове регулювання використання порівняльної реклами.

При цьому зазначена модель регулювання рекламного ринку в цілому та господарсько-правове регулювання використання порівняльної реклами зокрема, має не тільки узгоджуватися з нормами Європейського Союзу, а й враховувати специфіку поточної економічної ситуації в Україні, її історичну складову практичного використання порівняльної реклами суб'єктами господарювання та стан економічної конкуренції на ринку України в умовах сьогодення.

Практичний аспект використання українськими суб'єктами господарювання порівняльної реклами тільки підтверджує повну відсутність застосування ними такого інструменту, що підтверджують й звіти Антимонопольного комітету України за 2019 – 2023 роки про розгляд справ за фактами виявлених та припинених фактів недобросовісної конкуренції⁸⁰. Так, починаючи з 2019 року Антимонопольний комітет України розглянув менше 5 справ, які тільки опосередковано стосувалися використання порівняльної реклами. Зазначене вище чітко свідчить про наявність певних сумнівів та

⁷⁹ Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про рекламу» та інших законів України щодо імплементації норм європейського законодавства у національне законодавство України шляхом імплементації окремих положень законодавства Європейського Союзу у сфері аудіовізуальної реклами (Європейської конвенції про транскордонне телебачення, Директиви Європейського парламенту та Ради [2010/13/ЄС](#) про аудіовізуальні медіапослуги від 10 березня 2010 року із змінами, внесеними Директивою (ЄС) 2018/1808 від 14 листопада 2018 року)» від 30 травня 2023 року № 3136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3136-20#Text> (дата звернення: 7.06.2024).

⁸⁰ Антимонопольний комітет України. Річні звіти. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/richni-zviti>.

нерозуміння учасниками рекламного ринку України умов, за яких дозволено використання порівняльної реклами. Суб'єкти рекламного ринку в Україні не розуміють чітких правових меж між правомірною порівняльною рекламою та недобросовісною конкуренцією. У свою чергу Антимонопольний комітет України проводить періодичні дискусії з суб'єктами господарювання, в яких останні приділяють особливу увагу умовам регулювання використання порівняльної реклами⁸¹. Проте учасники рекламного ринку в Україні, все таки, воліють оминати використання інструменту порівняльної реклами у власній господарській діяльності, щоб не наражатися на можливе неправомірне її використання, що своєю чергою може призвести до факту недобросовісної конкуренції. Це відбувається, коли порівняльна реклама містить неправдиву та/або оманливу інформацію, що може завдати шкоди конкурентам і споживачам. Юридичні наслідки для суб'єктів господарювання, що вдаються до недобросовісної конкуренції через порівняльну рекламу, можуть бути досить серйозними, включаючи штрафи та інші санкції.

Законодавством України встановлено порядок, способи захисту прав споживачів та прав суб'єктів господарювання від поширення на них неправомірної порівняльної реклами. Водночас у ньому чітко не визначено основних форм/ознак/видів нечесної підприємницької (торговельної) практики, які є оманливими у сфері порівняльної реклами. Відтак, виникає потреба у запровадженні на законодавчому рівні «чорного списку» підприємницьких (торговельних) практик, які є оманливими у сфері реклами.

Не менш важливим серед пріоритетних напрямів модернізації господарського законодавства є законодавче окреслення добровільного контролю органами саморегулювання в сфері реклами. Саме саморегулівні організації на сьогодні можуть відігравати важливу роль не тільки у контролі в

⁸¹ Антимонопольний комітет України. Захист прав споживачів від проявів недобросовісної реклами у сфері лікарських засобів в умовах пандемії COVID-19. URL: <https://amcu.gov.ua/news/zahist-spozivachiv-vid-proyaviv-nedobrosovishnoyi-reklami-u-sferi-likarskih-zasobiv-v-umovah-pandemiyi-sovid-19>.

сфері використання порівняльної реклами, а й в поштовху учасників рекламного ринку до використання інструменту порівняльної реклами. Вони можуть встановлювати стандарти і правила, які регулюють діяльність рекламодавців і забезпечують чесність і прозорість поширення реклами. Органи саморегулювання у сфері реклами можуть здійснювати моніторинг рекламної діяльності та реагувати на порушення в сфері використання порівняльної реклами. Зокрема, на рівні організацій визначається механізм розгляду скарг, який дозволить швидко вирішувати конфлікти між членами таких організацій без залучення Антимонопольного комітету України і звернення до судових органів. Слід зазначити, що саморегулювання у сфері реклами не може розглядатися як альтернатива зовнішнього (насамперед, державного) контролю. Воно забезпечується добровільним дотриманням професійної етики усіма учасниками рекламного ринку в питаннях, що не регулюються законодавством України⁸². Таким чином, мова йде про саморегулювання як додаткове до державного регулювання у сфері реклами.

Отже, Україна продовжує здійснювати імплементацію положень законодавства Європейського Союзу у сфері порівняльної реклами у національне законодавство, це своєю чергою супроводжується інтенсивною реорганізацією внутрішнього рекламного ринку і зумовлює необхідність розроблення його нової моделі на основі застосування саморегулювання, у тому числі розвитку організацій саморегулювання у сфері реклами.

⁸² Стандарти недискримінаційної реклами за ознакою статі: українська практика та міжнародний досвід: монографія / І. Лилик, Л. Магдюк, М. Лилик, О. Грей, О. Давліканова, О. Суслова, Є. Ромат, С. Лерке, Т. Примак, за заг. ред. к.ен., доц. Лилик І.В. – К.: ТОВ «Видавничий Будинок «Аванпост-прим», 2011 - 88 с. URL: <https://vrk.org.ua/docs/98489d68257c1ec66b6eaea763225079.pdf>.

Тубань Олександр Вікторович, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Окремі аспекти партнерських відносин держави і учасників відносин у сфері обігу криптовалюти

У наш час, коли науково-технічний прогрес не стоїть на місці, з'являються нові види діяльності та нові технології. Криптовалюта є інноваційним видом фінансового інструменту. Вона має відмінності від традиційних форм фінансових розрахунків та має свої специфічні особливості. Правове регулювання у сфері обігу криптовалют повинно забезпечити не тільки захист прав учасників цього ринку, а й створити необхідні умови для його стабільності та розвитку. Тому між учасниками відносин у сфері обігу криптовалют та державою повинні складатися саме партнерські відносини.

17 лютого 2022 року було прийнято Закон України «Про віртуальні активи». Необхідно зазначити, що в ньому не фігурують такі терміни, як «криптовалюта» або «криптоактив», «токен» або «токен-актив». Замість усіх цих категорій залишилася лише одна – «віртуальний актив». Визначення поняття «віртуальний актив» охоплює собою далеко не тільки криптовалюти, а й інші «нематеріальні блага, що є об'єктами цивільних прав, мають вартість та виражені сукупністю даних в електронній формі». Не можна не вказати і про техніко-юридичні здобутки цього закону⁸³. Слід вказати на те, що не дивлячись на прийняття названого закону, він досі не підписаний Президентом України і, відповідно, не діє. Це не дає нам підстави писати його з великої літери. Не підписано цей закон через потребу узгодити його положення із положеннями Податкового кодексу України. І сьогодні суми податків від доходів з операцій із криптовалютою були б дуже потрібні державі. Раніше у науковій літературі пропонувалося легітимізувати «майнінг» криптовалют, оскільки для визнання

⁸³ Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

такої діяльності господарською з точки зору статті 3 Господарського кодексу України не вистачає лише волі законодавця щодо зняття заборони та запровадження правової регламентації операцій із криптовалютою. Подальший розвиток господарського та іншого законодавства повинен спрямовуватися на введення зобов'язань із реєстрації «майнерів» криптовалюти як СПД, запровадження ліцензування їхньої діяльності, оподаткування доходів від неї, нормативного визначення заходів відповідальності до порушників і забезпечення повноцінного державного регулювання і стимулювання такої діяльності⁸⁴.

У прийнятому проте не чинному законі є такі норми, яких не було у попередніх законопроектах, а саме: «гаманець віртуального активу – програмне забезпечення або програмно-апаратний комплекс, що надає його користувачу інформацію про належні йому віртуальні активи та можливість розпоряджатися ними в системі забезпечення обороту віртуальних активів за допомогою ключа віртуального активу»⁸⁵.

Цим законом, встановлюється, що віртуальний актив це нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі та підлягають захисту у визначеному законом порядку⁸⁶. Таким чином, віртуальні активи можуть бути предметом судового розгляду в порядку цивільного та господарського судочинства, а також предметом кримінального провадження, якщо, наприклад, буде вчинена крадіжка віртуального активу або шахрайство відносно нього.

Усі учасники ринку віртуальних активів підпадають під регулювання державою таких операцій. У цьому випадку, цікавими є саме положення закону,

⁸⁴ Дерев'янко Б.В. Про порівняння господарської діяльності з видобутком криптовалюти («майнінгом») та здійсненням операцій із нею. *Право України*. 2018. № 5. С. 164–175. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/14023>, с. 173.

⁸⁵ Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

⁸⁶ Логойда В. Криптовалюти як об'єкт цивільних прав: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... д-ра філос.: 081 «Право». Ужгород, 2022. 287 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/45948>

що стосуються постачальників послуг пов'язаних з оборотом віртуальних активів, оскільки саме їх діяльність, починаючи із процесу реєстрації, контролюється державою, в тому числі шляхом запровадження суворих та вимогливих правил як реєстрації, так і діяльності.

Зокрема, законом визначаються наступні види діяльності, які потребують одержання спеціальних дозволів та регулюються державою: зберігання та адміністрування віртуальних активів та ключів від них, обмін віртуальних активів, переказ віртуальних активів, надання посередницьких послуг, пов'язаних з віртуальними активами⁸⁷. При цьому варто звернути увагу на вимоги які приділяються до юридичних осіб, що мають бажання надавати одну із вищевказаних послуг. Вказаний закон має діяти поруч із відповідними змінами до Податкового кодексу України, Закону України «Про державно-приватне партнерство», Цивільного, Господарського та Кримінального кодексів України⁸⁸.

Забезпечення правової стабільності та розробка ефективної регуляторної політики є необхідними умовами для забезпечення безпеки та захисту прав учасників обігу криптовалют. Такі дії сприятимуть створенню прозорого та розвинутого ринку криптовалют, що в свою чергу сприятиме збільшенню довіри до цього виду фінансових інструментів та сприятиме їх подальшому використанню в різних сферах економіки. Проте важливо забезпечити баланс між захистом інтересів держави та захистом прав учасників ринку криптовалют⁸⁹. Держава повинна знайти оптимальний підхід, який забезпечує ефективний контроль за обігом криптовалют, запобігає фінансовим злочинам і

⁸⁷ Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

⁸⁸ Логойда В. Криптовалюти як об'єкт цивільних прав: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... д-ра філос.: 081 «Право». Ужгород, 2022. 287 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/45948>

⁸⁹ Федоров С. Державний фінансовий контроль і криптовалютні операції: поза межами права. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 218–222. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2019/3/42.pdf>, с. 221.

забезпечує безпеку національної грошової системи, одночасно не обмежуючи права та свободи учасників ринку.

Щодо державного контролю слід зазначити, що його поширення на відносини, об'єктом яких є криптовалюти, стане можливим лише за умови впровадження криптовалют у процес формування публічних фондів грошових коштів та розподілу таких коштів. При цьому на рівні держави необхідно розробляти програми з впровадження спеціального програмного забезпечення, в якому буде можливий обіг криптовалюти, наприклад, як предмета міни. Також, безперечно, криптовалюти мають бути об'єктами оподаткування, що створить додаткові надходження до Державного бюджету України.

Циганович Олександр Віталійович, аспірант НДІ приватного права та підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Превентивна реструктуризація боргів як спосіб запобігання банкрутству

Дослідження має на меті вивчити особливості процедури превентивної реструктуризації як потенційної новели українського законодавства, встановити її місце у інституті неплатоспроможності. З даною метою вивчено та виокремлено особливості законопроекту № 10143, що регулює дану процедуру, проаналізовано можливі прогалини та недоліки.

У висновку акцентовано увагу на необхідності додаткового доопрацювання даної ініціативи з метою підвищення ефективності даної процедури та боротьби зі зловживання правом.

Інститут неплатоспроможності в рамках українського законодавства зазнає постійних змін. Особливо в останні роки, з огляду на поглиблення інтеграційних процесів між Україною та Європейським Союзом, національне законодавство змінюється відповідно до вимог та критеріїв, що мають на меті покращення механізмів, які регулюють процедури, пов'язані (прямо чи опосередковано) з неплатоспроможністю.

У реформаторському вирі варто відзначити і зміну тих механізмів, що мають на меті не стільки регулювання неплатоспроможності, скільки її недопущення. Вигода попередження неплатоспроможності є очевидною: для держави, боржників і навіть кредиторів банкрутство, якого не сталося – опція набагато позитивніша навіть за успішну ліквідацію. На думку, зокрема, О.М. Дмитрова та І.В. Демченко «введення змін у сферу управління підприємством та своєчасна реструктуризація може повернути прибутковість та

надати шанс на продовження діяльності з поступовою виплатою боргів»⁹⁰. Збереження економічного потенціалу, робочих місць та загалом підтримання економічно-соціальної стабільності у даному контексті є вирішальними факторами.

Серед множини механізмів, правова природа яких спрямована на запобігання банкрутству, одним з найменш досліджених та новітніх для України є превентивна реструктуризація боргів.

Особливого значення вона набуває сьогодні, враховуючи, що ця процедура є новелою не лише українського, але й світового законодавства. Зокрема, лише рядом країн на даний момент імплементовано подібні норми, серед них – Німеччина, Латвія, Австрія, Нідерланди.

В українському законодавстві превентивна реструктуризація вводить відповідно до вимог Директиви Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023, імплементация якої однією з умов виділення Україні макрофінансової допомоги та продовження руху держави в європейську спільноту. Філософія європейських держав у даному розрізі полягає у розумінні взаємопов'язаності суб'єктів господарювання один з одним та необхідності створювати механізми захисту порядних боржників, достатні для забезпечення стабільності економічної системи, особливо в періоди стагнації.

Так, український законодавець на даний момент активно рухається у напрямку законодавчого регулювання превентивної реструктуризації. У травні Верховна Рада України ухвалила законопроект № 10143 у першому читанні.

У даному проекті пропоновано внесення змін до Кодексу України з питань банкрутства та інших регулюючих неплатоспроможність нормативно-правових актів, зокрема, визначається зміст, умови, особливості превентивної реструктуризації, механізми впливу тощо. Фактично, процедура превентивної

⁹⁰ Дмитров О.М., Демченко І.В. Досудова санація як спосіб попередження банкрутства. Всеукраїнська науково-технічна конференція (Мелітополь, 9–18 листопада 2020 р.): збірник тез доповідей. 2020. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/14761/1/9.pdf>, с. 266.

реструктуризації у рамках законопроекту № 10143 приходиться на зміну досудовій санації.

Відповідно до положень проекту закону, під приватною реструктуризацією розуміється система організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів, спрямованих на недопущення або запобігання неплатоспроможності боржника, які можуть включати зміну складу, умов або структури активів та зобов'язань боржника, а також будь-які необхідні операційні зміни або комбінація цих елементів та які здійснюються згідно плану превентивної реструктуризації згідно з положеннями Кодексу⁹¹.

Суб'єктом відкриття процедури виступає боржник – юридична особа або фізична особа – підприємець, в той же час, кредитори та працівники боржника отримують право ініціювати питання про відкриття процедури превентивної реструктуризації.

Однак уже тут вбачається одна з потенційних прогалин законодавства: проект закону зобов'язує боржника лише надати мотивовану відповідь на пропозицію та не встановлює жодних механізмів впливу кредиторів та працівників на прийняття такого рішення.

З моменту відкриття судом процедури превентивної реструктуризації за заявою боржника у сторін є від 2 до 6 місяців на те, щоб дійти згоди щодо положень плану. Законодавець визначив ряд потенційних засобів, що можуть бути включеними до плану, серед яких варто виділити реструктуризацію, відстрочення, розстрочення або прощення боргу чи його частини; залучення нового фінансування; продаж частини майна боржника; збільшення статутного капіталу боржника, реорганізацію боржника та інші заходи⁹².

⁹¹ Законопроект «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації»: Закон України від 09.05.2024 р. № 10143. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42981>, с. 3

⁹² Там само, с. 20

Цікавою особливістю процедури є засоби захисту боржника, які, згідно з положеннями законопроекту, застосовуються з метою сприяння проведення переговорів між боржником та кредиторами щодо розробки та схвалення плану превентивної реструктуризації, та забезпечення можливості його подальшого виконання. Заява про їхнє застосування подається боржником до заключного засідання, або одночасно із заявою про застосування превентивної реструктуризації⁹³.

На даний час проєкт прямо визначає два такі заходи – це заборона примусового стягнення з боржника коштів чи майна на підставі виконавчих документів, а також заборона звернення стягнення на предмет застави (іпотеки) в судовому чи позасудовому порядку. Заходи застосовуються на строк до трьох місяців, хоча він може бути збільшений, враховуючи обставини (не більше, ніж до 6 місяців з дати відкриття процедури судом).

Процедура після складення плану та його затвердження кредиторами та господарським судом надає серйозні переваги боржнику щодо вимог залучених кредиторів: діє заборона на відкриття проваджень у справі про банкрутство, обмежується можливість арешту майна боржника, не нараховуються штрафи, відсотки за зобов'язаннями.

Таким чином, боржник отримує правовий простір і «ковток свіжого повітря» для імплементації положень, визначених у плані. В той же час, існує ряд аспектів, що викликають вагомі питання щодо дієвості процедури.

Однією з потенційних загроз може виявитись зловживання боржником новою процедурою з метою затягування часу, незаконного збереження коштів, уникнення фінансового тягаря, пов'язаного з подальшим банкрутством тощо, отримання доступу до заходів захисту задля досягнення неправомірної мети. На жаль, у законопроєкті не передбачено норм, що встановлюють відповідальність

⁹³ Законопроєкт «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації»: Закон України від 09.05.2024 р. № 10143. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42981>, с. 14

боржника за зловживання превентивною реструктуризацією, або інших вагомих механізмів протидії подібним процесам.

Окрім цього, варто відзначити, що за змістом превентивна реструктуризація подібна до процедури досудової санації, яка на практиці використовується вкрай рідко, адже частіше за все суб'єкт господарювання звертається до господарського суду уже на момент фактичного виникнення неспроможності. З думкою про невисоку популярність процедури досудової санації в Україні на різних етапах розвитку законодавства у сфері банкрутства погоджуються, зокрема, А.Б. Гушилик⁹⁴ та О.В. Куріненко⁹⁵.

Звісно, позитивним моментом у порівнянні з досудовою санацією є введення вищезгаданих засобів захисту і взагалі більша задіяність суду у процесах регулювання превентивної реструктуризації.

Однак, законодавець при регулюванні превентивної реструктуризації, фактично, «наступає на ті самі граблі». У проєкті закону не передбачено конкретних вимог щодо обов'язковості застосування процедури за наявності певних «критичних» умов, або певних важелів впливу за наявності відповідної позиції кредиторів. Тому незрозуміло, чому процедура превентивної реструктуризації має стати набагато популярнішою за досудову санацію.

Отже, процедура превентивної реструктуризації, яка регулюється законопроектом № 10143, являє собою новий спосіб попередження банкрутства, що здійснюється шляхом застосування різних організаційно-господарських заходів за участі як боржника, так і кредиторів. Даний механізм є потенційно вагомою новелою українського законодавства, адже пропонує новий підхід до вирішення питання потенційної неспроможності до відкриття провадження у справі про банкрутство, економлячи сторонам час, кошти та зберігаючи економічний потенціал.

⁹⁴ Гушилик А.Б. Правовий статус боржника у справі про банкрутство: дис. ... канд. юрид. наук: 081. Маріуполь, 2021. 205 с. URL: <https://dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/11/dysertacziya-gushylk.pdf>, с. 89

⁹⁵ Куріненко О.В. Необхідність, суть та недосконалість фінансової санації підприємств України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. Т. 2. № 4. С. 175–177. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2009_4_2/pdf/175-177.pdf, с. 177

Серед важливих відмінностей, що відрізняють превентивну реструктуризацію від досудової санації та інших методів попередження неплатоспроможності, є заходи впливу та збільшення ролі господарського суду у регулювання процедури.

Однак, існують у законопроекті № 10143 і потенційні прогалини, що можуть зіграти негативну роль у майбутньому. Так, законодавець не визначає відповідальності за зловживання процедурою та надає досить примарні права впливу на ініціювання процедури для кредиторів та працівників підприємств. Саме тому, існує необхідність аналізу та доопрацювання даної законодавчої ініціативи з метою усунення таких недоліків.

ПРО АВТОРІВ

Полюхович Валерій Іванович, завідувач відділу правової взаємодії бізнесу і держави Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

Вінник Оксана Мар'янівна, головний науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу і держави НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України

Олефір Віктор Іванович, головний науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу і держави Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України

Устименко Володимир Анатолійович, директор Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України

Джабраїлов Руслан Аятшахович, заступник директора з наукової роботи Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», доктор юридичних наук, професор

Бакалінська Ольга Олегівна, провідний науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор

Безух Олександр Васильович, провідний науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук

Гончаренко Олена Миколаївна, провідний науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, доцент

Шаповалова Ольга Вікторівна, завідувачка кафедри господарського права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, доктор юридичних наук, професор

Сіщук Ліліана Василівна, завідувач Лабораторії корпоративного права імені академіка Володимира Луця НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший дослідник

Андрущенко Лілія Вікторівна, провідний науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук, доцент

Цветков Андрій Михайлович, науковий співробітник НДІ приватного права та підприємництва імені Ф.Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук

Попович Тетяна Григорівна, завідувач лабораторії адаптації законодавства України до права ЄС відділу методології євроінтеграції приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший дослідник

Іванченко Едуард Пилипович, докторант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук, професор Української технологічної академії

Гордов Микола, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Зимненко Євгеній Віталійович, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Нестерук Серій Дмитрович, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Остапенко Дмитро Миколайович, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Рудик Данило Артемович, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Сарнавський Максим Олегович, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Тимчук Віталій Олександрович, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Титоренко Артем, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Трилінський Іван, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Тубань Олександр Вікторович, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Циганович Олександр Віталійович, аспірант НДІ приватного права та підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Наукове видання

**Правове забезпечення партнерських відносин
держави, територіальних громад з бізнесом в умовах
євроінтеграції: 20-річчя правозастосування
Господарського кодексу України**

Збірник матеріалів
Науково-практичного круглого столу
(м. Київ, 27 червня 2024 року)

Упорядник – *В.І. Полюхович*

Дизайн обкладинки – *В.М. Короленко*

Комп'ютерна верстка – *Л.В. Андрущенко*

*Підписано до друку 07.10.2024 р. Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 6,37 Тираж 300 прим. Зам. № 24-008*

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
вул. Павла Загребельного, 23-а, м. Київ, 01042, вул. Каземира Малевича, 11,
корпус 4, поверх 12, м. Київ, 03150

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції,
серія ДК № 4758 від 07.08.2014